MARCEL LİEBMAN-RALPH MİLİBAND

İsrail İkilemi

Marcel Liebman ve
Ralph Miliband'ın
mektupları
Gilbert Achcar'ın seçimi,
sunumu ve sonsözüyle

MARCEL LİEBMAN-RALPH MİLİBAND

İsrail İkilemi

Solcu yahudiler arasında bir tartışma

YAZIN YAYINCILIK

Gilbert Achcar'ın Yayınevimizden çıkan bir başka kitabı:
İsrail'in Hizbullah'a Karşı Savaşı

MARCEL LİEBMAN
RALPH MİLİBAND
GİLBERT ACHCAR

İSRAİL İKİLEMİ

Solcu Yahudiler Arasında Bir Tartışma

Marcel Liebman ve Ralph Miliband'ın mektupları
Gilbert Achcar'ın seçimi, sunumu ve sonsözüyle

Çeviren:
İdil ENGİNDENİZ

YAZIN YAYINCILIK

©
Marcel Liebman Vakfı

Özgün adı:
LE DILEMME ISRAÉLIEN
UN DÉBAT ENTRE JUIFS DE GAUCHE
Lettres de Marcel Liebman et Ralph Miliband
Sélection, présentation et conclusion de Gilbert Achcar

Çeviren:
İdil Engindeniz

Kapak:
İnci Batuk

Birinci Baskı: Ekim 2008

ISBN: 978-975-7178-55-2
Sertifika No: 11766

Baskı ve Cilt:
Kitap Matbaası
(0212) 482 99.10

Yazın Yayıncılık
Asmalı Mescit Sok. 7/6
Tel: 0533 4354069
Fax: 252 65 19
Beyoğlu - İSTANBUL
PM 224 Beyoğlu - İSTANBUL

İÇİNDEKİLER

İsrail Hakkında: Bir Anlaşmazlıktan Hareketle...
Gilbert Achcar 7
Marcel Liebman ve Ralph Miliband'ın Mektupları
28 Mayıs - 4 Temmuz 1967 25
...Kardeşçe Bir Amaç Birliği (Sonuç Yerine) Gilbert Achcar 97
"Altı Gün Savaşı": Kronoloji 111

İsrail Hakkında:
Dostane
Bir Anlaşmazlıktan Hareketle...

*Gilbert Achcar**

1967 yılında** Orta Doğu'daki durum daha da kötüleşmişti: Suriye ve İsrail arasında aşırı bir gerilim, karşılıklı saldırılar, İsrail hava akınları. İsrail, Filistinli fedayilerin Suriye toprakları üzerinden gerçekleştirdiği akınlara bir son verilmesini ihtar ederken Suriye'nin yaptığı ateşkes teklifini reddetmişti. 13 Mayıs'ta Moskova, İsrail'in Suriye sınırına asker yığmakta olduğu bilgisini Mısır'a iletti.

---

* Bu eser, Brüksel'deki Marcel Liebman Vakfı ile işbirliği içinde ve Mateo Alaluf, Henri Hurwitz, Nicole Mayer'in katkılarıyla gerçekleştirilmiştir. Marcel'in yeğeni olan Daniel Liebman'ın çok önemli katkıları olmuştur. Mektupları, Vakfın koleksiyonu arasından birlikte seçtik ve Daniel de onları bilgisayara geçirdi. Bana verdiği metinler, belgeler ve bilgiler olmasaydı bu esere herhangi bir katkıda bulunmam mümkün olmazdı. – G. Achcar

** Bkz. "Altı Gün Savaşı: Bir kronoloji", s. 111-112.

Kahire, Şam ile dayanışma içinde olmak adına, birlikleri Sina'ya yönlendirdi ve daha sonra da, caydırma amaçlı tehdidini geçerli kılmak amacıyla 1956'dan beri Mısır-İsrail sınırına konuşlanmış bulunan Birleşmiş Milletler'e ait mavi bereli lerin geri çekilmesini talep etti[1]. Daha sonra, 22 Mayıs'ta Kahire, İsrail donanmasının ve İsrail limanı Eilat'a giden bütün stratejik gemi yüklerinin Akabe Körfezi'ne girişini yasakladı.

Haziran başında, 5 Haziran 1967 gününün ilk saatlerinde başlayan saldırının peşrevi olarak, İsrail'de bir ulusal birlik hükümeti kuruldu. Bu, İsrail'in, Batı Şeria'yı, Gazze Şeridi'ni, Sina yarımadasının Mısır tarafını ve Suriye'ye ait olan Golan tepelerini ele geçireceği Altı Gün Savaşı'nın başlangıcı olmuştur.

İzleyen mektuplaşma, Ralph Miliband'ın (1924-1994) en yakın arkadaşı Marcel Liebman'a (1929-1986) gönderdiği, 28 Mayıs 1967 tarihli bir mektupla başlıyor. Pek çok ortak noktası olan iki parlak entellektüel[2]: İkisi de Brüksel'de doğmuş, aileleri Polonya'dan göç eden Yahudilerdi, Nazi dönemi ve

1. Birleşmis Milletler'in Acil Müdahale Gücü'ne ait mavi bereliler, sınırın sadece Mısır tarafında konuşlanmışlardı, 1956'da bu gücün kuruluşundan beri İsrail onları kendi topraklarında görmeyi reddediyordu.

2. Her iki yazarın en tanınmış eserleri: Ralph Miliband, *The State in Capitalist Society : the Analysis of the Western System of Power* [Kapitalist toplumda devlet: Batılı güç sisteminin analizi], 1969'da yayınlanmış ve pek çok yeni baskısı yapılmıştır (Fransızca çeviri: Paris, François Maspero, 1973, 1982'de yeniden gözden geçirilmiş)[Türkçesi: Belge Yayınları]; Marcel Liebman, *Le léninism sous Lénine* [Lenin döneminde Leninizm], iki cilt, Paris, Seuil Yayınları, 1973. [Türkçesi Belge Yayınları, 1990]

İkinci Dünya Savaşı deneyimi üzerlerinde çok derin bir etki bırakmıştı. Arkadaşlıkları 1953'te Londra'da başladı, Marcel Liebman o dönemde London School of Economics'de (LSE) uluslararası ilişkiler okuyordu, Ralph Miliband ise aynı okulda ders veriyordu. Aynı marksist bakış açısına sahiplerdi; bu bakış açısı benzer bir güvensizlik gösterdikleri organize aparatlardan bağımsızdı. Güçlü bir "seçici yakınlık" oluşturabilmek için bundan çok daha azı bile yeterliydi, neticede bu iki adam arasındaki arkadaşlık bütün engelleri aşan bir sağlamlıkta oldu.

Bütün engelleri: Aralarındaki mektup alışverişi de bu engellerden biri oldu, çünkü Ralph Miliband ile Marcel Liebman arasındaki suç ortaklığı İsrail sorunu söz konusu olduğunda ciddi biçimde başarısızlığa uğradı. Avrupa Yahudilerinin yok edilmesi travmasının varoluşlarını yoğun bir şekilde etkilediği ve aynı siyasi görüş etrafında birleşen iki Yahudiyi karşı karşıya getiren şeylerden biri de kendini "Yahudi" olarak tanımlayan ve Yahudilerin seküler baskısını temel alan bir meşruiyete dayandıran bir devlet karşısında nasıl bir tutum takınılacağı konusuydu, bu paradoksal bir durum gibi görünebilir. Oysa, marksist ya da "marksizan", olarak ikisinin de temelde enternasyonalist bir bakış açısına sahip olduklarını unutmamak gerekir, tavırlarını önceden belirleyecek herhangi bir kimliğe hapsolmayı reddederler, ikisi de ulusalcı anlayışın getirdiği bütün dar görüşlülüğe karşıdır.

Paradoksu başka bir yerde, İsrail sorunu ile ilgili konumlanmaların paradokslara sıklıkla rastlanan geniş arazisinde aramak gerekir. Paradoks, İsrail Devleti karşısında ikisi ara-

sında en uzlaşmaz konumda olanın, aynı zamanda ailevi gelenekler dolayısıyla Yahudi dinî kültürünü en çok içselleştirmiş ve Nazizmin uzun gecesini en trajik şekilde yaşamış bulunan Marcel Liebman olmasıdır. Alman işgali altında, terörü gündelik hayatında yaşamış ve ağabeyi Henri, Auschwitz'e[3] götürülerek orada ölmüş olan Marcel Liebman. Gençliğinde yaşadığı bu korkunç deneyimi, henüz doğduğu ülkenin sınırları dışında hak ettiği başarıyı bulamamış olan, hem çok değerli bir tanıklık hem de derin bir düşünüş içeren son derece başarılı bir otobiyografik eserde anlatmıştır. Kitabın adı, *"Né Juif"* [Yahudi Doğmak]tir[4].

Eser, Marcel Liebman'ın Yahudiliği ile entellektüel ve siyasi kimliğinin bilançosunu çıkardığı dikkat çekici bir bölümle son bulur:

> "Yahudi toplumuyla arama giderek artan bir mesafe koymuştum, acı ya da sertlik içermeyen bir mesafe: Reddetmekten çok bir ilgisizlik söz konusuydu. Çizdi-

3. Ralph Miliband, babasıyla birlikte Belçika'dan ayrılabilme şansına sahip olmuştur, Büyük Britanya'ya gitmiş ve 1943 yılında orada deniz kuvvetlerine katılmıştır. Bkz. Michael Newman tarafından yazılan biyografisi, *Ralph Miliband and the Politics of the New Left, Londres*, Merlin Press, 2002.

4. Marcel Liebman, *Né Juif: Une famille juive pendant la guerre* [Yahudi Doğmak: Savaş döneminde bir Yahudi Ailesi]. 1977'de Duculot Yayınları'ndan çıkmıştır, Paris-Gembloux, eser 1996'da yeniden gözden geçirilmiş ve Pierre Vidal-Naquet'nin önsözüyle Labor Yayınları'ndan çıkmıştır, Brüksel. Yapılan alıntılar, ikinci baskıdan alınmıştır. İngilizce çevirisi Kasım 2005'te Verso Yayınları'ndan çıkmıştır (Londra-New York): *Born Jewish. A Childhood in Occupied Europe*.

ğim yol beni yeni biat yollarına götürüyordu; bu yollar beni artık yoldaşlara bağlıyordu, aynı dini paylaştığım kişilere değil. Dini inancıma gelince, o bir anda yıkılıp gitmedi: Giderek zayıfladı ve kendi eceliyle öldü; bütün acılarımdan kurtulduğum yavaş bir can çekişme ile. *Yahudiliğime gelince*, artık görünmez olmak üzereyken politika yoluyla tekrar geri geldi. [...]

Cezayir Savaşı, benim Yahudi-Arap sorunuyla ilk karşılaşmam oldu. Bu savaş, kendi isteğim dışında olsa da beni Yahudi olarak bir siyasi harekette taraf olmaya götürdü, oysa en derinlerdeki motivasyonum bu görüşe yabancıydı ve bu durum, sömürgecilik karşıtı fikirlerime ters düşüyordu.

Deneyim, Arap karşıtı bir ırkçılığın yarattığı tahribin Yahudiler tarafından meydana getirildiğini bana gösterdi. Şaşkına dönmüş bir halde, siyonist politikanın markajından kurtulmak söz konusu olduğunda pek çok Yahudiyi felce uğratan İsrail yanlısı bir kayıtsız şartsız kabul durumunun ilerleyişini de gözlemledim."[5]

"Yahudi olarak"... bir tarafta Yahudilik diğer tarafta Araplara düşmanlık ve İsrail devletinin politikalarına destek arasında eşit bir ilişki kurma yönündeki daimi girişime tepki olarak Marcel Liebman, kendi Yahudiliğini yeniden ele aldı – bunu yapmasındaki amaçlardan biri de kendisini Yahudilerin özel temsilcilerinden biri olarak görme hakkını reddetmekti[6].

5. *A.g.e.*, s. 176-177.

Çünkü, Pierre Vidal-Naquet'nin Marcel Liebman'a atfen onun ölümünden sonra yayınlanan bir eserde de yazdığı gibi[7] "bu *jüdischer Selbsthass*'tan, embesillerin kabilenin sınırlarından uzaklaşanlar karşısında kullandıkları bu ebedi görüşten, Yahudilere özgü bu kendi kendinden nefret halinden" son derece uzaktı. Vidal-Naquet bu konuda, Liebman tarafından

6. Aynı nedenler, aynı etkiler: Fransa'da da, çok uzun yıllar sonra, Yahudi kökenli bir grup entellektüel kendilerini, yeniden gündeme gelen "Yahudi olarak" eğiliminden uzak tutma ihtiyacı hissetti. Bu başlıkla, 19 Ekim 2000 tarihinde *Le Monde* gazetesinde yayınlanan manifestoda şunlar yazıyordu:

"İçinde yaşadığımız ülkenin ve tüm dünyanın vatandaşları olarak, kendimizi Yahudi olarak tanımlamak için herhangi bir gerekçemiz, ve böyle bir alışkanlığımız bulunmamaktadır. [...] Ancak, dünyadaki bütün Yahudiler adına konuştuğunu öne sürerek, ortak hafızayı kendine mal ederek, geçmişteki bütün Yahudi kurbanların temsilcisi olduğunu iddia ederek, İsrail devletinin yöneticileri kendilerinde bize rağmen bizim adımıza konuşma hakkını görmektedirler. Kimse, Naziler tarafından uygulanan Yahudi soykırımını kendi tekeline alamaz. Bizim ailelerimizde de sürgüne uğrayanlar, kaybolanlar, direnişçiler bulunmaktadır. İsrailli yöneticilerin kutsal birliğini meşrulaştırmaya hizmet eden cemaat dayanışması şantajı, bizim açımızdan kabul edilemez bir nitelik taşımaktadır. [...] Yahudi olmamıza rağmen değil, Yahudi olduğumuz için kimliksel paniklerin getirdiği, başarısızlığa uğramaya mahkûm bu anlayışa karşı çıkıyoruz. Çatışmanın etnik kimliğe bağlı kılındığı ve dinler arasında bir savaş haline dönüştüğü ölümcül sarmalı reddediyoruz. Cemaate dayalı aidiyetlerin sınırına hapsolmayı reddediyoruz."

7. Pierre Vidal-Naquet, Pour un ami disparu, Hommage à Marcel Liebman [Yitirilmiş bir dost için. Marcel Liebman'a saygı], metin ilk olarak *Revue d'études palestiniennes* [Filistin Çalışmaları Dergisi'nde] yayınlanmıştır, n° 30, kış 1989, daha sonra Vidal-Naquet'nin, *Les Juifs, la mémoire et le présent* [Yahudiler, hafıza ve şimdiki zaman] eserinde ele alınmıştır, ikinci basım, Paris, La Découverte, 1991. Alıntı, ikinci basımın 496. sayfasından yapılmıştır, Paris, Points, 1995.

1973'te kaleme alınmış olan hayranlık uyandırıcı şu satırları alıntılar ve altına imzasını atar:

> "İnsanlık tarihinin geçtiği yolu belirleyen ve bu yolda Treblinka'larla Auschwitz'leri sıralayan büyük korku ve sefaletin bıraktığı iz bizi, askeri olsun olmasın *kibbutizme* götürmez, hem İsrailliler hem de Araplar arasında kendilerine buldukları yandaşlar tarafından üzerlerinde zor kullanılan ve inkâr edilen Filistin halkının süründüğü ve öleyazdığı toplama kamplarına götürür. Ve tek kelimeyle söylemek gerekirse: Kimi Yahudiler kökenlerine karşın değil, bu kökenlerinin *misyonu* ile ve onun kendilerine verdiği mantık sebebiyle Filistinlilerle dayanışma içindelerdir: Neredeyse tanımı gereği onları, saldırıya uğrayanların tarafına götüren bir mantıktır bu. Filistinlilerin, bu Orta Doğu Yahudilerinin tarafına."[8]

Siyonist politikaya karşı çıkan pek çok sol muhalif gibi, Marcel Liebman da, Yahudilerin tek bir "Yahudi devlet" altında toplanması fikrinin dayandığı antisemitizmin, kaçınılmaz, hatta neredeyse doğal kabul edilen karamsar varsayımını reddediyordu. Tutumu, genel olarak ırkçılığı doğallaştıran ve özellikle de belirli bir tip ırkçılığı sıradanlaştırmayı ya da meşrulaştırmayı hedefleyen bütün tezlerin toptan reddine dayanıyordu. Liebman her şeyi bir yana bırakıp safiyane bir şekilde insan cinsinin doğal ve kendiliğinden gelişimine inanıyor de-

8. Liebman, "Israël à 25 ans", *Mai*, Brüksel, n° 29, Mayıs-Haziran 1973, s. 43.

ğildi; tam tersine sahip olduğu kanılar siyasi gerçekçiliğin ve militan bir azmin izlerini taşımaktaydı. Irkçılık karşıtı mücadelesi ilkesel bir buyruk olarak ortaya çıkmıştı, bu mücadele öz kardeşi Henri'nin şehit [martyre] edilişinin ardından ahlakî bir borcun ödenmesi anlamını taşıyordu.

> "Genel olarak ırkçılığın ve özelde de Yahudilere karşı nefretin bir alın yazısı olduğuna inanmadığım için beni tehlikeli bir iyimser olarak mı yaftalayacaklar? Aynı zamanda, bu musibetlerin kendiliğinden ortadan kalkmayacağına, onların karşısında etkin bir şekilde mücadele edilmesi gerektiğine de inanıyorum. Bazı koşullar altında, bu mücadelede meydana gelen değişiklikler sürgünü meşrulaştırabilir. Ancak, siyonizm tarafından desteklenen sistemli bir başlangıç bana bir çözüm gibi görünmemektedir: böylesi bir başlangıç, köksüzlüğe neden olmakta, parçalanmalara yol açmakta ve sahayı düşmana terk etmektedir.
> Evet, *düşmana*. Eğer savaşta ölenlere, kişiselleştirmek istersek özellikle de içlerinden birine karşı yerine getirmem gereken bir zorunluluk varsa, bu görev, onları katleden ırkçılığı, kendisiyle asla uyuşmayacağımız bir suç olarak kabul etmekten yola çıkacaktır."[9]

Ralph Miliband'a gelince, yaşamöyküsünü yazan kişiye göre, "Yahudiliğin kendi kimliğinin *birincil* belirleyicisi olmasına ateşli bir şekilde karşı çıkıyordu ve 1945'ten sonra, hayatı-

9. Liebman, *Né Juif*, *age.*, s. 185-186.

nın Nazi Holokaust'u ya da daha genel olarak antisemitizmle belirlenmemesi ve sınırlanmaması için son derece azimli bir tutum sergiledi. Bunun yerine, sosyalist angajmanının birincil kimliği olarak kabul edilmesi üzerinde duruyordu ve kilit olaylar ile stratejik kararlar söz konusu olduğunda daima *sosyalist* bir tutum almaya çalışıyordu."[10]

1960'lı yılların başında, "Yahudi olmayan bir Yahudi olmak" başlıklı notlarında, Isaac Deutscher tarafından 1958'de verilen ve daha sonra İngilizce'de aynı başlıkla yayınlanan bir derlemede de yer alan meşhur konferansa atıfta bulunuyordu[11]. Bu notlarında Ralph Miliband iki tür Yahudi olma biçimine karşı çıkmaktaydı:

> "Alt seviyedeki bir Yahudi kimliğini *reddetmiyorum*, reddedemem; doğum, aile, kültür, Yidiş, vs. Bunun, başka her türlü bağlanmala da bağdaştığını düşünüyorum [...]. *Ancak* beni, bütün aidiyetlerin ötesinde, Yahudilerle Yahudi olarak bir bağım olduğuna inandırmaya çalışıyorlar. [...]
>
> Bunu reddediyorum, gerekçem de çok basit, ben bir *"tarafa"* aitim, *kendi* tarafımdan, kendi halkımdan gördüğüm insanlar Fransız, İngiliz, Alman, Yahudi, Yahudi olmayan, siyah, sarı ya da başka bir şey olabilir. [...]

10. Newman, *age.*, s. 126-127.

11. Isaac Deutscher, *The Non-Jewish Jew and other essays*, Londra, Oxford University Press, 1968 (Fransızca çeviri: *Essais sur le problème juif* [Yahudi sorunu üzerine denemeler], Tamara Deutscher'in tanıtımı ve önsözüyle, Paris, Payot, 1969).

> Muhafazakâr, gerici vb. bir Yahudiye oranla, benzer bir sosyalizm görüşünü paylaştığım ama Yahudi olmayan biriyle çok daha fazla ortak noktam var. [...] *Sosyalizm* benim Yahudiliğimi dışlamıyor ama ırkçı davranışı dışlıyor: Yahudi-olmayan-herkes-düşmandır."[12]

Bununla birlikte, temel olarak içinde yer aldıkları fikri cemaatin ötesinde, Miliband'ın kendi Yahudiliğiyle olan ilişkisi Liebman'inkine göre daha az fırtınalıdır. Miliband için, kimliğe dayalı kabilecilik anlayışıyla bağlarını koparması, İngiltere'deki bağlamın böyle bir kopuşu kolaylaştırmasından dolayı çok daha az yıpratıcı olmuştur[13]. Buna karşılık, Marcel Liebman'ın katı antisiyonist duruşu, İsrail'e kayıtsız şartsız bağlılığa karşı duyulan ve içinde bulunduğu Belçikalı ve Fransız ortamda derin bir biçimde varlığını hissettiren, içgüdüsel tepkiden aleni bir şekilde beslenmiştir.

Ralph, Marcel'in Yahudi olmasına karşın değil, Yahudi olduğu için geliştirdiği antisiyonist tutumun abartılı bir hâl aldığı kanısındaydı. Ralph, İsrail Arap sınırında gerilimin tehlikeli bir şekilde arttığı bir dönemde yazdığı ilk mektubunda,

---

12. Michael Newman tarafından derlenmiş olan notlar. Orijinalleri, Ralph Miliband'in Leeds Üniversitesi kütüphanesine verilen arşivlerinde bulunmaktadır.

13. Ralph Miliband, Isaac Deutscher tarafından tanımlandığı haliyle "Yahudi olmayan Yahudi" kavramıyla ilgili bir konferansın notlarına, ki bu konferans 3 Aralık 1969 tarihinde LES'nin Jewish Society'si önünde gerçekleştirilmistir, "laik olduğu kadar dindar olan Yahudi geleneğini içsellestirmiş olan Deutscher'in aksine", "özel bir yeteneği" olmadığını belirterek başlamaktadır (Michael Newman tarafından derlenen notlar).

arkadaşı Marcel'i ifrata kaçmaması konusunda uyarır ve ikisinin de paylaştığı enternasyonalist bakış açısına gönderme yapar: "Yahudi olmak, büyük bir öfkeyle Arap yandaşlığı yapmak için yeterli değil!".

Marcel, bu nükteden alınır, bunun nedeni muhtemelen Yahudilikle ilgili yarasına parmak basılmış olmasıdır. Liebman'ın yarası, 30-31 Mayıs tarihlerinde yazdığı nehir mektuplarda uç noktadaki antisiyonist görüşünü tutkuyla savunduktan ve Ralph'i "bir sosyalist gibi değil bir Yahudi gibi" davranmakla itham ettikten sonra gelen iç çekişte de kendini gösterir: "Yine de Tanrı biliyor ki, her şeye karşın kendimi Yahudi hissediyorum..."

Bu sefer açıklama yapma sırası Ralph'e gelmiştir, 2 Haziran tarihli cevap mektubunda bir vicdan muhasebesine girişir, mümkün olduğunca dürüst olmak için kendini zorlamaktadır, Arapların ısrarla üzerinde durduğu İsrail devletinin tasfiyesi önerisini reddetmesinde "hiç şüphesiz duygusal bir unsur" bulunduğunu da itiraf eder[14].

> "Yine de tüm kalbimle ve aklımla umuyorum ki bu olayı korkunç ve vahşice bulma nedenim Yahudi olmam değil, *sosyalist olmam*, yani tarihi yargılamak için insani ölçüler aramak zorunda olan biri olmam."

14. Michael Newman *(age.*, s. 135), annesi İsrail'de yaşayan eşi Marion Kozak-Miliband'dan etkilendiğini ve dolayısıyla bu devletin güvenliği konusuyla ilgilendiğini ima eder. Marion ise bu yoruma karşı çıkar: Ralph'in tutumunun temel olarak, bu devletin haksız bir biçimde kurulmasından bağımsız olarak İsrail ulus devletinin yıkılması fikrini insanlık dışı bulmasına dayandığını belirtir (Marion Kozak-Miliband'ın Gilbert Achcar'a yazdığı mektup).

Haziran 1967 savaşı nedeniyle Batıdaki sol akımın –üstelik sadece solcu Yahudilerin de değil– önemli bir kısmının karşı karşıya kaldığı hüzünlü bir ikilemdi bu: Sola özgü düşüncelerle "duygusal unsur" arasındaki, günümüzde de hâlâ devam etmekte olan gerilim. 1967 yılında dönemin havası, sol cenahta güçlü bir sömürgecilik karşıtlığıyla ve en radikal olanlar için de anti-emperyalizmle yüklüydü. Sol görüşlü pek çok Yahudi için, on yıl önce Albert Camus'nun Skockholm'de, annesinin savunmasının adaletten daha önemli olduğunu açıkladığında yaşadığına benzer bir çelişki söz konusuydu. Yahudi olmayanlar için geçerli olan duygusal faktör şüphesiz daha az dokunaklıydı ama daha az önemli olduğu söylenemezdi: Nazilerin soykırıma yönelik antisemitizmi ve Batı'daki aktif ya da pasif suç ortaklıkları karşısında derin bir suçluluk duygusu hissediyorlardı.

Yahudi sorunuyla sıkıntılı ilişkisi ve emperyalizme karşı giriştiği sert mücadeleyle tanıdığımız Jean-Paul Sartre, bu çelişkiyi dile getirmek için en iyi örnekti. Sartre, *Les Temps modernes* tarafından İsrail – Arap çatışmasına ayrılan hacimli dosyanın önsözünde Yahudilerin ortadan kaldırılışını hatırlattıktan sonra devam eder:

> "Pek çoğumuzun içinde olan duygusal belirleyicinin, öznelliğimiz açısından önemsiz olmadığını ama daha da çok, unutmaya hazır olmadığımız tarihi ve mükemmelen objektif koşulların yarattığı genel bir etkinin söz konusu olduğunu hatırlatmak istiyorum. [...] Böylelikle, kendi içimizde birtakım ciddi ve çelişkili taleplerle

karşı karşıya kalıyoruz – *bizim* taleplerimiz: "Emperyalizm, nerede ve hangi biçim altında olursa olsun mücadele edilmesi gereken bir bütündür, Vietnam'da, Venezüella'da, Saint Domingue'de*, Yunanistan'da ya da Orta Doğu'da yerleşmeye çalıştığı haliyle" – "Ancak ırkçı isem, Arapların, Yahudi devletini yıktığı ve vatandaşlarını denize döktüğü düşüncesi bir anlığına kabul edilebilir"; yüreklerimiz ikiye bölünmüş hâlde biz de bir şey yapmaya ya da bir şey söylemeye cesaret edemiyoruz..."[15]

1967 yılında, Haziran ayında İsrailli silahlı güçlerin üç Arap ülkesinin orduları karşısında kazandığı hızlı, ezici ve eş zamanlı zaferin ardından dahi, İsrail devletinin yok edilme tehlikesiyle karşı karşıya olduğu fikri hâlâ hüküm sürmekteydi. Arap milliyetçiliği –Yaser Arafat'ın önderliğindeki hareket 1968'de kontrolü ele geçirene kadar Filistin Kurtuluş Örgütü'nün Yürütme Komitesi başkanı olan Ahmet Şukeyri'nin şahsında temsil edilen– çığlıklarının kendi kendini gülünç duruma düşüren tehditleri endişe yaratıyordu, bu endişe de İsrailli yöneticiler tarafından, halkı hareketlendirmek ve geniş çaplı bir uluslararası destek elde etmek amacıyla büyük bir ustalıkla sömürülüyordu.

Peter Novick, toplumsal hafızada Yahudi soykırımının kullanımı üzerine yazdığı mükemmel eserinde bu dönemi,

* Haiti'nin devrimden önceki adı. Ç.N.

15. Jean-Paul Sartre, "Pour la vérité" [Gerçek için], *Les Temps modernes* dergisinin İsrail-Arap çatışması dosyasına önsöz, sayı 253 bis, 1967, s. 10-11.

Avrupalı Yahudilere de uygulanabilecek terimlerle çok iyi bir şekilde tasvir etmiştir:

> "Bildiğimiz gibi 1967 ilkbaharı Amerikalı Yahudilerin İsrail ile ilişkisinde önemli bir dönüm noktası oldu. [...] Amerikalı Yahudilerin çoğunluğu, buna daha önce İsrail'e en ufak bir ilgi göstermemiş olanlar da dâhil, çok büyük bir kaygı içindeydiler, artarda toplantılar düzenliyor, yardım fonları oluşturuyorlardı. Aslında İsrail gerçekten de ciddi bir tehlike altında değildi. Haziran ayındaki savaşın başlamasından kısa bir süre önce, başkan Lyndon Johnson'un istihbarat uzmanları, İsrail'in düşmanlarını bir haftada mı yoksa on günde mi yeneceği hususunda tartışıyorlardı. Ancak Amerikalı Yahudiler bunu bilmiyorlardı, onlar için İsrail yok olma tehlikesiyle karşı karşıyaydı – tepkilerimiz de gerçeklerden ziyade gerçeğin bizim tarafımızdan nasıl algılandığıyla biçimlenir." [16]

Her ne kadar fikirleri farklı olsa da arkadaşının, İsrail'i

16. Peter Novick, *The Holocaust in American Life* [Amerikan hayatında Holocaust], Boston, Houghton Mifflin, 1999, s. 148 (Fransızca çeviri: *Holocaust dans la vie américaine*, Paris, Gallimard, 2001). Büyük Britanya'da, eserin başlığı değiştirilmiştir: *The Holocaust and Collective Memory: The American Experience*, [Holocaust ve Toplumsal Hafıza: Amerikan Deneyimi], değişikliğin amacı kitaptaki analizlerin yayıldığı geniş çerçevenin altını çizmektir. İçinde bulunduğumuz günlerde, antisemitizm sorunu etrafındaki gerilimin giderek artmakta olduğu düşünüldüğünde okunması kesinlikle tavsiye edilen bu kitabın Fransızca çevirisinde aynı yola başvurulmamış olması üzücüdür.

eleştiren herkesin "hain" olduğunu düşünenler tarafından gelen derin bir şekilde yaralayıcı aşağılanmalar ve hatta ölüm tehditleri pahasına 1967'de radikal biçimde antisiyonist olan görüşlerini alenen dile getirme cesareti karşısında Ralph Miliband'ın duyduğu hayranlığını anlamak için bu bağlamı akılda tutmak gerekir. Ralph, Marcel'in ölümünden sonra yazdığı övgü yazısında, arkadaşının 1967'de takındığı tavırla ilgili olarak "Marcel ve eşi Adeline'in gösterdiği cesarete ve kararlılığa yapacağımız hiçbir övgü yeterli olmayacaktır" der[17].

Ralph Miliband'ın tutumunun taşıdığı anlam hakkında yanılmamak için de yine aynı bağlamı göz önünde bulundurmak gereklidir: Miliband, 5 Haziran 1967'den hemen önce gönderdiği mektuplarda siyonist devletin kaderiyle ilgili taşıdığı büyük endişeyi dile getirmektedir. Altı Gün Savaşı'nın ardından İsrail'in sahip olduğu imajın, General de Gaulle'ün ses getiren bir şekilde ifade ettiği gibi[18] potansiyel kurbandan

17. Miliband, "Une itinéraire intellectuel" [Entellektüel bir rota], Belçika İlerici Yahudiler Birliği'nin üç ayda bir yayınlanan dergisi *Points critiques*'in *Marcel Liebman* özel dosyası içinde, Brüksel, sayı 25, Mayıs 1986, s. 11.

18. General de Gaulle, 27 Kasım 1967 basın toplantısı. Fransız Cumhuriyeti başkanının dile getirdiği bu ifade çok ciddi bir hoşnutsuzluğa yol açtı: Çünkü sadece İsrail'i değil bütün Yahudileri – ve üstelik "tüm zamanlarda" – kapsıyordu! Hatırlatma amaçlı olarak, bağlamı içinde alıntılıyoruz:

"İki dünya savaşı arasındaki oluşum, çünkü o döneme kadar uzanmak gerekir, Filistin'de siyonist bir yurdun kurulması ve sonra da, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından bunun bir İsrail devletine dönüşmesi o dönemde bir yere kadar anlaşılır bulunmaktaydı. Kendimize, bu cemaatin, az ya da çok meşrulaştırılabilir şartlar altında sahiplenilmiş topraklar üzerinde ve kendisine düşman olan Arapların ortasında yerleşmesinin, daimi ve sonu gelmeyen anlaş-

"seçkin, kendinden emin ve tahakkümcü halk" imajına doğru radikal biçimde değişmesi Ralph'in tutumunu sert bir şekilde etkilemiştir. Bu hiç şüphesiz, Marcel'in Haziran 1967 tarihli, savaşın başladığı gün yazılan mektubuna cevap vermekte tereddüt etmesini de açıklamaktadır. Sonunda 2 Temmuz 1967'de gönderdiği mektuptan önce yazdığı 7, 16 ve 26 Haziran tarihli üç müsvedde de bunun kanıtıdır.

16 Haziran 1967 tarihli müsveddede – kaçınılmaz olan tekrarlardan kurtulmak ama bir taraftan da Ralph Miliband'ın düşünsel ilerleyişine tanıklık etmek amacıyla, üç müsvedde içinden sadece bu, elinizdeki derlemeye alınmıştır – kendisi de şu açıklamayı yapar: "Suskunluğumun gerekçesi, yakın zamanda yaşanan olaylar ışığında geçmiş mektuplarımızı ayrıntılarıyla gözden geçirmem ve olayların benim görüşlerimi ne derece çürüttüğünü ve seninkileri ne derece olumladığını görmeye çalışmamdı." Bunun ardından Miliband içtenlikle, kısa bir zaman önce yaşanan savaşla ilgili olarak "birbiriyle çelişen görüşler arasında gidip geldiğini" itiraf eder.

Bununla birlikte Ralph Miliband, Altı Gün Savaşı'ndan sonra siyonist devleti eleştirmeye daha açık olsa da, tartışmalarının ana noktası olarak kabul ettiği konuya sıkı sıkıya bağlı kalmayı sürdürecek ve 2 Temmuz tarihli mektubunda da bu

---

mazlık ve çatışmalara yol açıp açmayacağını soruyorduk, pek çok Yahudi de aynı soruyu soruyordu. Hatta kimileri, o zamana kadar dağınık durumda bulunan ama daima oldukları gibi kalan, yani seçkin, kendinden emin ve tahakkümcü bir halk olan Yahudilerin, bir kez eski kutsal topraklarında bir araya geldikten sonra on dokuz yüzyıldan beri tasarladıkları heyecan verici dileklerinin şiddetli ve fethe yönelik bir hırsa dönüşmesinden korkmaktaydı."

konunun altını çizecektir: İsrail devletinin varlığının tanınmasının gerekliliği. Marcel Liebman da, 4 Temmuz tarihli cevabi mektubunun da gösterdiği gibi, muhtemelen İsrail'in ani zaferinin hemen ardından kendisini içinde bulduğu tartışma ve eylemlerin etkisi altında kalarak, takındığı tutumda biraz daha yumuşayacaktır.

Bu noktada özellikle de "İsrail-Arap çatışmasına bir çözüm için" başlıklı manifestodan bahsetmek gerekir. İçlerinde pek çoğu kendisi gibi Yahudi kökenli olan on dört milletvekili ve senatörün, Brüksel Özgür Üniversitesi'nden çalışma arkadaşlarının, avukatların, gazetecilerin, sendikacıların ve sol görüşlü komünist ve troçkist militanların bulunduğu bir grubun kabul ettiği söz konusu manifestoyu Liebman kaleme almış ve 9 Haziran 1967'de yayınlamıştır[19]. Siyasi eylemi mantıklı kılan gerçekçilik ve uzlaşının yatıştırıcı etkisi sonucu, Marcel'in, arkadaşı Ralph ile girdiği polemikte ortaya koyduğu uzlaşmazlık biraz daha yumuşamıştır.

İki arkadaş arasındaki, tutkuya dayalı alış veriş daha ölçülü bir hâl almakla birlikte içerdiği şefkatten hiçbir şey kaybetmemektedir.

19. Ralph Miliband'ın, bu derlemede bulunan 2 Temmuz 1967 tarihli mektubunun dipnotuna bakınız.

Marcel Liebman
ve
Ralph Miliband'ın Mektupları

28 Mayıs 1967 – 4 Temmuz 1967

Aşağıda okuyacağınız mektuplar, Fransızca olarak kaleme alınmıştır. İkisi de Brüksel doğumlu olan Marcel Liebman ve Ralph Miliband'ın iletişim dili Fransızca'dır. On altı yaşından beri Büyük Britanya'da yaşayan Miliband, İngilizce'ye daha hâkimdir. Kendisinin yazdığı mektuplar, daha az olmakla birlikte Marcel Liebman'ın bazı mektupları da, İngilizce cümleler ya da ifadelerle süslenmiştir – bu kısımlar italik olarak yazılmış ve çevirileri dipnot olarak verilmiştir.

Mektuplarda altı çizili olan kısımlar, daktilo edilmiş asıllarına uygun olarak burada da aynen korunmuştur. Daktilo edilirken yapılan hatalar ve Fransızca yanlışları düzeltilmiştir.

[redacted]

[Başlık: London School of Economics and Political Science]

28 Mayıs 1967

Sevgili Marcel,

İyileştiğini ve çalışabildiğini, hatta çok iyi bir şekilde çalışabildiğini öğrenmek bizi çok memnun etti. Bunlar çok iyi haberler, bu şekilde devam etmesi ve yakın zamanda bu hikâyeden kurtulman için sana en iyi dileklerimizi gönderiyoruz[1].

[...]

Gelelim İsrail'le ilgili olaylara. Günlerdir Marion da ben de senin tutumunun ne olacağını soruyoruz kendimize: Marion, senin sonuna kadar Nasır'ı destekleyeceğine ikna olmuş durumda, diğer yandan ben senin o kadar bağnaz olduğunu düşünmüyorum... *Anyway*[2], sana konuyla ilgili kendi düşüncelerimi aktarmak isterim:

1. Yahudi olmak, öfkeli bir Arap taraftarlığı yapmak için yeterli değildir.

2. Akabe Körfezi'nin abluka altına alınması, ancak İsrail Devleti'nin ortadan kaldırılması amacını kabul ediyorsak savunulabilir bir durumdur. Bu amacı kabul ettikten sonra hiçbir sorun yoktur. Ancak bunu kabul etmiyorsak, bana öyle geliyor ki, az ya da çok yakın zamanda yapılacak bir yok etme

1 Marcel Liebman, bir aydır hepatit hastalığından mustaripti.

2 Her halükarda.

savaşında İsrail'i zayıflatmaktan başka bir amacı olmayan böylesi bir önlemi desteklemek mümkün değildir.

3. İsrail'in ortadan kaldırılmasına gelince, bu devletin kuruluşunun bilgece oluşuna dair çeşitli şüphelerimiz olabilir. Ancak bu artık akademik bir meseledir. Devlet kuruldu; bunun alternatifi, yani devletin ve onunla birlikte vatandaşlarının da ilgası, çoğu bu alternatifi reddedeceğinden, bence kendini sosyalist olarak tanımlayan birinin destekleyebileceği bir politika değildir.

4. Yine de bu durum, yürüttükleri dış politika nedeniyle, Süveyş[3], vs., İsraillilerin kınanmasını engellemez. Sosyalist ilkeler ışığında onları kınayalım ama devletin varlığını sorgulamadan. Neticede, Amerikalıları kınıyorum ama ulusal varlıklarını sorgulamıyorum; Almanların ulusal varlığını da hiç sorgulamadım: Tam tersine (Almanya'nın) parçalanmasından bahsedenlere karşı daima mücadele ettim, vs. İsrail'in yeni kurulmuş bir devlet olması bu durumu değiştirmiyor.

5. Bu veriler aynı zamanda, İsrail'in varlığının Arap ülkelerindeki ulusal ve sosyalist (bu sonuncusu bir olasılık) devrimleri hiçbir şekilde tehdit etmiyor oluşuna da dayanıyor. Bu formül her ne kadar yanlışsa da İsrail'in, Amerikan emperyalizminin bir piyonu olduğunu kolaylıkla kabul etmiş olabiliriz. Ama İsrail'in Mısır'da Nasır'ın devriminin gelişimini, ya da başka yerlerdeki devrimleri ne şekilde engelleyeceğini anlayamıyorum. Bu fikir çok saçma. Eğer emperyalist adaylara ihti-

---

3 Süveyş Kanalı'nın 1956'da millileştirilmesinin ardından İsrail'in, İngiltere ve Fransa'nın Mısır'a karşı takındığı saldırgan tutuma katılmasına gönderme yapılıyor.

yacımız varsa İran Şahı, (Ürdün kralı) Hüseyin ve (Suudi Arabistan kralı) Faysal bu iş için çok daha uygun; ama kimse onların devletinin ortadan kaldırılmasını önermiyor, çünkü bu kişilerle devletleri arasında bir ayrım yapabiliyor. Gerçekte İsrail, Nasır da dâhil olmak üzere devrimlerini, nerede devrim varsa, sosyalist yönelimlere doğru dönüştürmeye çok da hevesli olmayan Arap liderler için bir bahane olarak kullanılıyor.

6. Sol cenahtan pek çok kişi, hatta çoğunluğu, Arap sosyalizmi söylemine kendilerini biraz fazla kaptırmışlar gibi geliyor bana, oysa Afrika sosyalizmine epey kuşkuyla yaklaşmaktalar. Hâlbuki Nasır'ın sosyalizm iddiası o kadar da imrenilesi değil. Neticede, yarı askeri ve bürokratik bir diktatörlük rejimi söz konusu, millileştirme politikaları eşitsizliğe ve sömürüye çok açık, bağımsız solun tamamı, eski Gestapo çalışanlarının da yardımıyla şiddetli bir şekilde bastırılmış durumda, vs. Nasır'ın, feodal rejimlerin yıkılmasına katkıda bulunarak Orta Doğu'da oynadığı olumlu rolden şüphem yok, bu konuda onu destekliyorum da; aynı şekilde, biraz daha belirsiz olmakla birlikte yine de somut bir şekilde emperyalizm ve sömürgecilik karşısında giriştiği mücadeleyi de destekliyorum. Bütün bunlar, solun desteklemesi gereken ilerici unsurlar. Ancak bu, *for that matter*[4] İsrail karşıtlığı ve komünizm karşıtlığı da dâhil olmak üzere, her türlü teşebbüsünü desteklememiz gerektiği anlamına gelmiyor. Acı olan şu ki, şu meşhur sol arada bir ayrım yapmaktan aciz ve ilgisini çekmek için kullanılan sloganlar karşısında tamamen Pavlovvari bir kesinlikle hareket ediyor. Tekrarlıyorum, Nasır'ın İsrail devletine son

4 Hatta.

verme yönündeki arzusunu meşru kılmak için İsrail'in Arap sosyalist devrimini ne şekilde frenlediğini, hatta engellediğini kanıtlamak gerekmektedir. Böylesi bir ispatın imkânsız olduğunu düşünüyorum.

7. Bu düşüncelerin sana doğru geldiğinden şüpheliyim. Yine de onları, İsrail yandaşı bir duygusallığın ürünleri olduğu önkabulünden uzak durarak incelemeni arzu ederim. Kamplardan sağ kurtulan yüz binlerin de içinde bulunduğu iki milyon Yahudi'nin ilgasını tüyler ürpertici bir felaket olarak kabul edeceğim doğrudur. Ancak kendim Yahudi olmasaydım da aynı inancı taşıyacağımı düşünmek hoşuma gidiyor.

8. Dünya komünist solunun –Çin, Rus, vd.– nihayet bir konuda uzlaşmış olmasını ve İsraillilerin emperyalist amaçlarını ortaya çıkarmak ile Nasır'ı sonuna kadar desteklemek konusunda birleşmelerini çok eğlenceli buluyorum. *Incidentally*[5], bu destek tam anlamıyla oportünist bir harekettir ve Sukarno ile onun ulusal devrimine yönelik destek de aynı refleksin sonucudur. Sosyalistlerin görevi, sözde sosyalist devrimleri kayıtsız şartsız desteklemek değildir, destek verirken arada bir ayrım yapabilmektir. Ama resmi Marksizmin çürümüşlüğü, günümüzde böyle bir şeyi imkânsız kılıyor, devlet çıkarlarından hiç bahsetmeyelim.

Bugünlük bu kadar yeter, ama ikimizi de meşgul eden bir konuyla ilgili benim bakış açımı anlamanı istedim. Sen de kendi düşüncelerini kısa zamanda ilet bana.

Dostlukla,

Ralph

5 Bu arada, aklıma gelmişken.

[redacted]

[Başlık: Clos des Pommiers Fleuris]

Brüksel, 30 Mayıs 1967

Sevgili Ralph ve Marion,

Arkadaşlığımız böylesi bir çatışmaya dayanacak mı?... Umarım dayanır. Ancak gerçeği söylemek zorundayım ki, hayranlık uyandıran içgüdüsü ile Marksist diyalektiğin yardımına gerek kalmadan haklı olan Marion. Bir kez daha yanlış tarafı seçtim ve tamamen Nasır'ın ya da Suriyelilerin safında yer almasam da daha öncekilerde olduğu gibi bu İsrail-Arap çatışması döneminde de Arapların tarafında olmaya devam ediyorum. Daha bu sabah, bu konuyla ilgili olarak size yazmak istedim. Ancak, kendi durumumu açıklamak istemenin beni ne kadar uzaklara götürebileceğini düşündüm... Ralph'in kışkırtıcı mektubu karşısında ise artık başka bir seçeneğim kalmadı. Daktilomdan *La Révolution russe*'un[6] 257. sayfasını çıkardım ve yerine Arap yanlısı savunmanın birinci sayfasını taktım. En az Ralph kadar şematik olma hakkımı saklı tutuyorum. Ama bir taraftan da bu günlerde bu çetrefilli konuyu *[Socialist] Register*'da ele almanın yerinde olacağını düşünüyorum, merak etmeyin bunun için gönüllü olmayacağım[7].

6 *La Révolution russe*, Liebman, Rus İhtilâli. Bolşevik zaferin temelleri, evreleri ve anlamı Isaac Deutscher'in önsözüyle, Verviers (Belçika), Marabout Üniversite koleksiyonu, 1967. [Türkçesi: *Rus İhtilali*, Varlık yayınları, 1968]

1) Giriş tespiti: Solun, Arap sosyalizmi için hissettiği zayıflığı sorguluyorsun. Senin deyiminle "şu meşhur sol arada bir ayrım yapmaktan aciz ve ilgisini çekmek için kullanılan sloganlar karşısında tamamen Pavlovvari bir kesinlikle hareket ediyor". Sanırım iki farklı dünyada yaşıyor olmalıyız ve herhalde bu farkı yaratan da *Channel*. Çünkü solu tıpkı senin yaptığın gibi müstehzi bir şekilde ezip geçebilirim ama seninkilerin tam tersi nedenlerle. Çünkü Belçika'da –ama bunu bir tarafa bırakalım, o kadar da önemli değil– ve Fransa'da yaşananları hesaba katarsam, sol tamamen İsrail'in yanında. Evet, sloganlara boğulmuş durumda; evet, klişelerin tuzağına düşüyor. Ama içinde bulunduğu körlük ve duygusallık sadece İsrail'in işine yarıyor. Biran için komünistleri bir tarafa bırakalım. Çok çok çok nadir istisnalar dışında, bütün Fransız solu İsrail'in yanında. Sartre'dan Guy Mollet'ye kadar Siyonist bir cephe söz konusu. Eğer İngiltere'de durum daha farklıysa, eğer Edelman, Orbach ve diğer Siyonist İşçi Partisi üyeleri bir istisnaysa, gelip sizin ülkenizde yaşamayı çok isterim. Her durumda, İngiltere dışında, mücadele etmek zorunda olduğumuz efsane –ama hangi araçlarla soranın size? (yine de bu konuda düşünüyorum ve aklınıza gelebilecek her şekilde hainlikle, antisemitist olmakla, *jüdischer Selbsthass*[8] ve diğer saçmalıklarla suçlanmak pahasına önümüzdeki günlerde bunun için elimden geleni yapacağım)– küçük İsrail'in barışçı, ilerici, demokratik ve handiyse sosyalist olduğu ve fanatik, yıkıcı, Hitler mirasçısı ve benzeri her şey olan Araplar kar-

7 *Socialist Register* 1970'te, İngilizce çeviri olarak Marcel Liebman'ın "İsrail, Siyonizm ve Filistin" konulu bir makalesini yayınlayacaktır, Fransızca orijinal metin *Politique aujourd'hui*'de yayınlanmıştır, Paris, Temmuz-Ağustos 1970.

8 "Bir Yahudi'nin kendinden nefret etmesi" (Almanca).

şısında ne pahasına olursa olsun korunması gerektiği efsanesidir. Doğal olarak, sizin bu efsanenin tuzağına düştüğünüzü iddia etmiyorum. Bunun bir efsaneden başka bir şey olmadığını söylüyorum. Eğer (Fransız) komünistler bu yanlışa düşmezler, İsrail yanlısı propagandanın tuzağına ve Yahudi yanlısı bir duygusallığa kapılmazlarsa, bu sadece SSCB takipçiliği kendilerini koruduğu için olacaktır Bir kez olsun, mutlu bir sonuç.

Arap sosyalizmi efsanesi burada *irrelevant*[9]. Nasırizmin temsil ettikleri konusundaki fikirlerimiz farklılık gösteriyor olabilir. Ancak bu farklılık şüphesiz küçük ayrıntılar hakkındadır. Mektubundan bir cümle alıyorum: "Nasır'ın, feodal rejimlerin yıkılmasına katkıda bulunarak Orta Doğu'da oynadığı olumlu rol... aynı şekilde, emperyalizm ve sömürgecilik karşısında giriştiği mücadele." Bunu tartışmayalım o zaman: Bu konuda sana katılıyorum, tıpkı Nasır'a yönelik bütün eleştirilerine de katıldığım gibi. O zaman ne senin ne de benim inandığım Arap efsanesi tartışmasında tıkanıp kalmayalım. Haklı sebeplerinden ötürü Nasır'ı ve Suriye'yi destekliyor olsalar da komünistlerin de buna bizden daha çok inandığını sanmıyorum (Aramızda kalsın, Suriye'nin güncel durumu Mısır'ınkinden daha ilgi çekici. Suriye'nin sola yönelmesi bana daha inandırıcı geliyor, ama sen şimdi Cezayir konusundaki yanılsamalarımdan sonra daha ihtiyatlı olmam gerektiğini söyleyeceksin. Tamam, tamam...). Ve "Yahudi olmak, öfkeli bir Arap taraftarlığı yapmak için yeterli değildir" gibi cümlelerle de tartışmayı daha da ağırlaştırmayalım.

2) Bugün yaşanan bu krize üç şekilde yaklaşmak mümkün

9 Konu dışı.

ve her üç plan da birbirinden tamamen bağımsız düşünülemez: Uluslararası bağlam; kendine özgü işleyişi (yani son on beş günde olan olaylar); İsrail sorununun temeli ve bütünü. Ben bu son iki konu üzerinde duracağım. Son olaylarla ilgili olarak dört gözlemde bulundum:

a) Diyelim ki sorun, Arapların saldırılarından kaynaklanıyor. Öyle olsun. Nisan ve Mayıs ayları boyunca İsraillilere göre Suriye'den ya da Lübnan'dan 13 saldırı ve Ürdün'den de 8 saldırı düzenlendi. Burada tuhaf ve belirleyici olan, İsrail'in sadece Suriye'yi tehdit ediyor olması. Üstelik ne şekilde? İsrail devletinin şefi general [Izak] Rabin'in 14 Mayıs tarihli açıklaması: "Şam'ın ateşli devrimcileri alaşağı edilmediği sürece Orta Doğu'da hiçbir hükümet kendini güvende hissedemez." Arapların ve Sovyetlerin iddia ettiği gibi, İsrail'in CIA'nın onayıyla ya da onayı olmadan Suriye'ye saldırmaya hazırlanıp hazırlanmadığını bilmiyorum. Buna karşılık, tamamen Suriye'ye yönelik sözlü tehditler olduğu kesin.

1956'ya geri dönelim. Çok çarpıcı bir benzerlik söz konusu: O dönemde Nasır uzun aylar boyunca İsrail'e karşı göreceli de olsa ılımlı bir politika yürütmüştü. Bandung'da Nasır, "Filistin'deki Arap halkının hakları için destekten" bahsediyor ve "BM'nin aldığı kararların uygulanmasını (yani Filistin'de biri Yahudi olan iki devlet) ve Filistin olayının barışçıl çözümünü" talep ediyordu (bunlar, teklif ettiği ve konferansta oylamaya sunduğu bir metinde yer alıyordu). 26 Ağustos 1956: Nasır'ın kabine başkanının açıklaması: "Fiili bir savaş (*shooting war*) olmayacağı sürece Mısır, İsrail gemilerinin, savaş materyali taşımamaları şartıyla Süveyş Kanalı'ndan ge-

çişine izin verecektir." Üstelik 1955'ten beri fedayilerin içeri sızmaları Mısır'dan değil Ürdün tarafından gerçekleşiyordu. Sonuçta İsrail, malum kişinin onayı, yardımı ve suç ortaklığıyla Mısır'a yönelik saldırısını başlatıyor.

Tuhaf olan benzerlik şu: İsrail, Batı cephesinin kendine ait gerekçelerle öncelikle hedeflediği ülkeye saldırıyor. Bu 1956'da Mısır'dı. 1967'de, *mutatis mutandis**, Suriye oldu.

b) Nasır, BM güçlerini gönderme ve Akabe Körfezi'ni kapatma inisiyatifini aldı. Neden? Iki varsayım öne sürülebilir: Suriye'ye karşı bir İsrail saldırısı tehlikesine inandı. Ya da – (her ne kadar diğerini saçma bulmasam da) ben bu varsayımın üzerinde duruyorum: prestijini güçlendirmek ve böylece (senin de katılacağın gibi Orta Doğu'da oynadığı "olumlu rol" ile), özellikle de Yemen ve hatta Aden konusunda Haşimi ve Suudi cephelerini zayıflatmak için en uygun zamanın bu olduğuna karar verdi. (Eğer başarılı olursa) bu girişimin varmak istediği sonuç neydi: İsrail'in 1956'daki saldırısı sonucu elde ettiği kazanımı ortadan kaldırmak. Sina kampanyasının ardından İsrail, ancak BM birliklerinin bölgede kalması şartıyla kendi birliklerini geri çekmeye razı olmuştu. Nasır, 1956'da emperyalizmin kendisini uğrattığı bozgunun etkilerini silmek istiyordu, bunda bizi şaşırtabilecek bir yan görmüyorum.

c) Ancak, körfezi kapatmak demek İsrail'in nefes almasını engellemek anlamına gelmekte. İsrail'in genel ticaretine baktığımızda %5'inin Eilat limanından geçtiğini görüyoruz. Petrol de var elbette. Ama bildiğim kadarıyla İsrail 1956'dan ön-

* "Değiştirilmesi gereken unsurların değiştirilmesiyle" anlamına gelen Latince terim. Ç.N.

ce nefes alamadığı için can çekişen bir hâle düşmemişti. İsrail'in Hayfa aracılığıyla yeniden canlanması bana olası geliyor. Akabe körfezinin kapatılması İsrail için sert bir darbe olacak ama ölümcül değil. 1956'daki saldırısının meyvelerini toplamaya çalışan Mısırlıları engellemenin İsrail için taşıdığı hayati önemden ise hiç bahsetmeyelim.

d) İsrail, fedayilerin ve diğer Filistinlilerin saldırılarına karşılık olarak Ürdün'ü, Mısır'ı ve Suriye'yi büyük çaplı misillemede bulunmakla tehdit ediyor (1966 Kasım ayında 100 ya da 200 kişinin öldüğü Samu köyünün tamamen ortadan kaldırılması gibi[10]). Oysa Suriyelilerin, Mısırlıların, vd. bu kuraldışılıkları kontrol ettiği hiçbir şekilde kanıtlanmadı (*Le Monde* gazetesinin raporları bu açıdan son derece ikna edici). Filistinli mültecilerin İsrail'e olan nefretinin, Arapların İsrail'e karşı yürüttüğü propaganda ve kışkırtma kampanyasıyla sürdürüldüğünü ya da yaratıldığını iddia etmek doğaldır ki son derece kolay. Öyle olmasını isterdim. Ancak bu yöntem çok tanıdık: Grevler tahrikçiler tarafından kışkırtılır, devrimler ise elebaşları tarafından. Tatminsizliğin ve adaletsizliğin kendi kendini büyütebileceği asla kimsenin aklına gelmez. Eğer yarın İsrail, Filistinli, Mısırlı, Suriyeli, vs. birliklerin sınırlardan geri çekilmesini ve Akabe'nin açılmasını sağlamayı başarırsa bu, milyonlarca mültecinin İsrail'e karşı duyduğu nefreti or-

10 13 Kasım 1966'da İsrail askeri güçleri misilleme adına Batı Şeria'da, Hebron yakınlarındaki (o dönemde Ürdün idaresi altında olan) As-Samu köyüne hava saldırısı başlatmışlardı. Saldırıyı kınayan BM Güvenlik Konseyine sunulan 25 Kasım tarihli rapora göre saldırı sonucunda 18 kişi öldü, 130 kişi yaralandı, 125'ten fazla yerleşim yeri yıkıldı.

tadan kaldırmayacak, bu nefreti BM'ye dilekçe göndermek (ki İsrail alınan pek çok kararı ihlal etti: sınırlarla ilgili, mültecilerle ilgili, vs.) ya da Allah'a dua etmek dışında yollarla ifade etmelerini de engellemeyecek. Sorun olduğu gibi kalacak.

3) Gündemin dışına çıkalım ve sorunun temeline gelelim, yani 1948'den, hatta daha da öncesinden beri İsrail ile Araplar arasında var olan ilişkiye. İsrail'in "Arap ülkelerinin ulusal ve sosyalist devrimlerini hiçbir şekilde tehdit etmediğini" söylüyorsun. "Formül yanlış olsa da, İsrail'in Amerikan emperyalizminin bir piyonu olduğunu kolaylıkla kabul etmiş olabiliriz" diye ekliyorsun. Pekâlâ, "Amerikan emperyalizminin piyonu" ifadesi fazla kaba ve yeterince ayrıntı içermiyor. Yine de yanlış değil. Sonra devam ediyorsun: "Ama İsrail'in Mısır'da Nasır'ın devriminin gelişimini, ya da başka yerlerdeki devrimleri ne şekilde engelleyeceğini anlayamıyorum". Bütün bunlar birbiriyle çelişiyor: Eğer İsrail kabaca söylersek Amerika'nın piyonuysa o zaman devrimleri engellemek için elinden geleni yapmakta ve yapacak demektir. Yaptığı da zaten budur. Şöyle açıklayayım..

Şu ana kadar Arap dünyasında hiç sosyalist bir devrim olmadı. Ancak birkaç ulusal devrim yaşandı. Ayrıca özellikle gerici ve karşı devrimci olan birkaç devlet de söz konusu. Devrimci (ama tabi sosyalist olmayan) ve karşı-devrimci ülkeler karşısında İsrail'in nasıl bir tutum takındığına daha yakından bakalım.

– Nasır'ın Mısır'ı: 1956 saldırısı Fransız ve İngiliz emperyalizmiyle anlaşma içinde ulusal bir devrimi alaşağı etme yönünde bir girişimdir.

– 1958 devriminin ürünü, Haşimi sonrası Irak. İsrail doğrudan tek başına müdahale edemedi. Ancak monarşinin dev-

rildiği dönemde, devrimci rejimi alt etmek için Amerikan müdahalesini talep etti. Buna kanıt olarak o dönemin basını okunabilir. Her durumda 14 Temmuz 1958 tarihli *Le Monde* gazetesine bakmak gerekir.

– Suriye: Çok az değişiklik gösteren bir durum. Ama bu ülkenin Birleşik Devletler için endişe verici bir evrim izlediğini kimse yadsıyamaz. Hükümette komünistlerin bulunması sosyalizm açısından bir güvence değildir belki ama Suriye'nin yeterince "solda" olması, 1966 yılında neyse ki başarısızlığa uğrayan "antikomünist" bir darbenin kışkırtılmasını getirir. Günümüzde İsrail tercihen Suriye'yi sorumlu tutmaktadır (General Rabin'in, Orta Doğu'daki bütün ülkeleri tehdit eden "Şam devrimcileri" ile ilgili açıklamasına bakın).

– Cezayir: Çok tanıdık bir durum. İsrail, bu ülkenin bağımsızlığa kavuşmasına engel olamadı. Ancak Cezayir devrimi İsrail'de düşmanlıkla karşılandı. BM'de Fransa'ya verilen desteğin ve İsrail'de Mollet gibi adamlara gösterilen saygının dışında, Cezayir'de eğitime giden Fransız ve İsrailli paraşütçüler arasında askeri bir işbirliği olduğunu da eklemek gerekir. İsrail daha fazlasını yapamadıysa bu kesinlikle onun hatası değil.

– Rasgele başka örnekler de verebiliriz. Lumumba'ya ve Kongo'daki isyana karşı isyan karşıtı paraşütçüleri resmi bir şekilde çalıştırmış ve eğitmiş olan İsrailli paraşütçülerin o dönemde Léopoldville'de[11] bulunan ücretli beyaz askerlerle işbirliği yaparak Kasavabu, Adoula, Çombe birliklerine verdik-

11 Joseph Kasavubu, bağımsız Kongo'nun ilk başkanı (Kinşasa, eski Léopoldville), Moïse Çombe tarafından 1960-1963'te idare edilen Katanga'nın taşrasındaki bölünmeyle karşı karşıya kalmıştı ve solcu başbakan Patrice Lu-

leri destek. Dahası: Tom M'boya'nın Amerikan sendikalarından ve Histadrut'tan[12] aldığı maddi destek. Ve son olarak: Ben Barka'nın devrilmesinde İsrail gizli servisinin suç ortaklığından bahseden iki İsrailli gazeteciye, yetersiz bir yalanlama olarak, kanunsuz bir şekilde dava açılması.

Neyse, Ben Barka'yı, Tom M'boya, Kasavubu ve Mobutu'yu unutalım. İsrail'in, Cezayir, Mısır, Irak'taki ulusal devrimler karşısında takındığı tutum ve Suriye'ye yönelik tavrı, temeldeki karşı-devrimci rolünü kanıtlamak için yeterli. Tek teselli noktamız, İsrail'in elindeki olanakların neyse ki sınırlı olması. Yine de, Mısır'daki müdahalesini çok önemli kılacak kadar güçlü bir konumda. Üstelik ahlaki olarak, İsrail'in verdiği teminat da –demokrasi adacığı ve haksızlığa uğrayanların sığınma yeri olmak– işe yarayabilir.

"Devrimci" devletlerin ardından, tersi bir sınama gelir: İsrail, İran şahını ya da Suudi Arabistan kralını korumak için müdahalede bulunamaz. Elindeki tek devrim karşıtı ve kukla devlet Hüseyin'in Ürdün'üdür. Oysa (haklı ya da haksız bir şekilde) herhangi bir değişimin var olan dengeyi bozacağını düşünerek Orta Doğu'daki bütün değişimlere karşı çıkan İsrail, statükoya yönelik bu tipik ilerici aşkı tek bir durum karşısında gösterir:

---

mumba'yı görevden almıştı. Cyrille Adoula ve albay Joseph Mobutu, Lumumba karşıtı güçlerin başında bulunuyorlardı. Adoula 1961'den 1964'e kadar başbakan oldu ve Çombe de bu görevi 1964'ten 1965 yılında CIA tarafından desteklenen bir darbe sonucunda Mobutu'nun diktatörlüğünü ilan etmesine kadar ifa etti.

12 M'boya Kenyalı bir sendikacıydı, bağımsızlık yanlısı bir militandı, daha sonra Jomo Kenyatta başkanlığı altında bakan oldu. Kenyetta ile ittifak halinde, görevden alınan başkan yardımcısı Oginga Odinga'nın "Afrika sosyalizmi" görüşüne karşılık Batı yanlısı liberal bir siyaseti savunuyordu. Histadrut, İsrail'in başlıca sendikal merkeziydi.

Ürdün. İsrailli liderler, Hüseyin'in tahtını sallamaya ve hele de bu küçük sevgili adamı devirmeye yönelik her türlü deneme karşısında İsrail'in askeri olarak müdahale etmekte tereddüt etmeyeceğini pek çok kez açıkladılar –ve bu açıklamalar o kadar fazla sayıdaydı ki bir doktrinden söz etmek mümkündü. Nasır'ınki gibi az ya da çok daha ilerici rejimler söz konusu olduğunda, değişim kaygısı bunu engellemek için elinden gelenin en iyisini yapmış olan İsrail'i nefessiz bırakmıyor. Aynı şey 1958 yılında Irak'ta yaşananlar için de geçerli. Her durumda İsrail, kendisine Ürdün'ün koruyucusu süsü vermiş durumda.

Bu, sosyalist bakış açısına ve emperyalizme karşı mücadele bakış açısına göre İsrail'in tehditkâr rolü. Bununla birlikte, İsrail'in Arap halklarının bir numaralı düşmanı olmadığına katılıyorum. Bu halkların içine düştüğü sefaletin nedeni sömürü sistemi ve uluslararası kapitalizm, İsrail'in bu durumdaki rolü ihmal edilebilir ölçüde. İşte, İsrail'i günah keçisi, bir numaralı suçlu, vs. vs. yapmak isteyen Arap propagandasının bir parçası olmadığım bir nokta... asıl suçlu İsrail değil. Ancak İsrail her mümkün olduğunda emperyalizmin yardımcısı. Sahte sosyalistler bunu inkâr ediyor ve (İsrail ekonomisinde ve ideolojisinde kapladığı yer son derece sınırlı olan ve düzenli bir şekilde gerileyen) kibbutzlardan bahsederken, İngilizcede dedikleri gibi "havada delik açmak". Sen bu durumu inkâr etmiyorsun. "İsraillilerin, yürüttükleri dış politika, Süveyş, vs. dolayısıyla kınanmasından" bahsediyorsun (Ama şu "vs." kısmı gerçekten de çok ağır). Yalnız, bundan çıkardığın sonuç nedir? Şöyle diyorsun (durumu biraz şematize edelim, ya da eğer istersen bir an için olsun benim, karşı çıkılamaz bulduğum şemamı kabul

edelim): İsrail, emperyalist (ya da emperyalizme destek veren) bir dış politika yürütmektedir. Ve bundan vardığımız sonuç da İsrail'in varolma hakkını teslim etmemiz gerektiğidir. Bu "varolma hakkına" daha sonra döneceğim, ama ilk önermenin bizi İsrail'in varolma hakkından başka bir sonuca götürdüğünü kesinlikle kabul etmen gerekiyor: "İsrail, sürekli olarak emperyalizme destek olan bir politika yürütmekte" (çünkü eğer ben bunu kanıtlayan 4, 5, 6 ya da 7 örnek verdiysem tam tersini savunan örneklerle karşıma çıkılacağını düşünüyorum). Buradan yola çıkarak İsrail'in ortadan kaldırılması fikrine varılması gerektiğini de iddia etmiyorum. Ancak, bir kez daha söylüyorum ki başka türlü bir sonuca varmak gerekiyor. Bu konuda bir teklifin, bir teklifiniz olabilir mi?...

Bütün bunlar bana sol cenahtan Siyonistlerin ya da İsrailllilerin ya da Yahudilerin düzenli olarak ileri sürdüğü argümanları düşündürdü. Onlara, İsrail'in emperyalizmle yaptığı uzlaşmalardan bahsettiğimizde bir kısmı son derece basit bir şekilde bu durumu inkâr ediyor. Daha samimi ve son derece dokunaklı olan diğerleri ise şöyle diyor: Doğru, bu durum bizi de üzüyor ama ne yapmamızı istiyorsunuz? Seçme şansımız yok. İsrail için, İsrail ile emperyalist cephe arasındaki ittifakın kaçınılmaz olduğu, İsrail'in köşeye kıstırıldığı yönündeki doğrulamadan daha kötü bir mahkûmiyet olmadığının farkındalar mı? Bu durumda bir kez daha soruyorum, bu ittifaktan nasıl bir sonuç çıkarmamız gerekiyor? İttifak kelimesi pek uygun düşmedi. İsrail ve emperyalizm arasındaki ilişki bir birimin kendisi dışındaki bir kategoriyle kurduğu türden bir ilişki değil. İsrail ile emperyalist cephe arasında, SSCB ile

Nazi Almanyası arasında olduğu gibi bir "ittifak" yok. İsrail, zaten emperyalist cephenin içinde yer alıyor.

İsrail'in ya da sömürgeciliğin konumuyla ilgili sorunu gündeme getirerek tartışmayı daha da uzatabiliriz. Sanırım varacağımız sonuç şu olacaktır: İsrail'in koşullarıyla Güney Amerika'daki ya da zamanında Cezayir'deki beyaz azınlığın koşulları arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Ancak aynı zamanda çarpıcı benzerlikler de söz konusudur. Sadece ben, kendi açımdan bu sorunun temel teşkil ettiğine inanmıyorum. Bunun, İsrail emperyalizminin başlangıç noktasını anlamaktan, bunun neden bir tesadüf ya da kötü kader olmadığını göstermekten başka bir işe yarayacağını sanmıyorum. Sosyalist hareket bünyesinde gerçekten tartıştığımız dönemde, yani 1914'ten önce, bu konu hakkında çok fazla sayıda tartışma vardı. Bütün, altını çiziyorum bütün Marksistler siyonizmin ve Yahudilerin Filistin'e yerleşme teşebbüsünün, ki özünde emperyalist ve sömürgeci bir teşebbüstü, ilericilik yanlısı Araplar ile Yahudi sömürgecileri karşı karşıya getirmekten başka bir sonuç doğurmayacağını ifade ediyorlardı. Ama neticede bunun eski hikâye olduğunu kabul etmek gerek...

İsraillilerin haklarından ve özellikle de devletlerini yaşatma haklarından bahsetmek için kullandığın lisan şu: İsrail hata üstüne hata yapıyor ama bu hatalar neticesinde ortadan kaldırılmaya mahkûm olmamalı, tıpkı Vietnam ya da diğer soysuzlukları neticesinde ABD'nin mahkûm olmaması gibi. Bu argüman bana biraz zayıf geliyor.

Marksist olarak öncelikle şuna dikkat çekmek isterim –marksist teorisyen olarak demek istiyorum– marksizm, ulusal

Yahudi olgusunu, ki İsrail bunun sonucu olan bir urdur, asla diğer ulusal olayları incelediği gibi incelemedi. Ama bir kez daha bunu bir tarafa bırakalım. Temel olarak, İsrail ve ABD (ya da *for that matter*[13], Almanya) arasında kurulan benzerlik hiç de önemsiz olmayan bir noktayı ihmal etmektedir. Kimse Amerikan devletinin varlığını sorgulamıyor (belki Kızılderililer sorgulayabilirdi ama onlara herhangi bir şeyi sorgulama fırsatı vermedik). Ama Arap devletleri, Arap partileri (sağ görüşlüler kadar sol partiler de), Arap halkları (sömürülenler ya da daha az sömürülenler, geri kalmış ama o kadar da geri kalmamış olanlar) İsrail devletinin varlığını sorguluyor. Gerçek durum bu. Arap sosyalistlerin nasıl olup da böyle bir durumu savunma noktasına geldiklerini kendimize sormamız gerekmez mi?

Burada, İsrail'in (aslında daha da önce Filistin Yahudilerinin, ama özellikle de İsrail'in) Araplar için aşağılanmalarının bir simgesi ve dahası emperyalizmin uşağı olarak, yani bir tehlike olarak görüldüğünü anlamak gerekir (bir numaralı, ya da iki numaralı halk düşmanı değil ama emperyalizmin uşağı olarak daimi bir tehlike: bkz. Süveyş, Irak, Suriye, vs.). Aşağılanma ve tehlike, işte genellikle Araplar için İsrail'in taşıdığı anlam. Bunun da ötesinde: Yurtlarına, o zamandan beri dinamitlenmiş, yerle bir olmuş ya da seçkin bir nüfus tarafından işgal edilmiş o zavallı yurtlarına dönme hakkını kesin bir şekilde, kayıtsız şartsız yadsıdığımız bir milyon Filistinli mülteci için de soygunu temsil ediyor: Hitler'in kamplarından sağ kalanlar değil ama ya komünist tiranlıktan (özellikle Polonya ve Romanya) ya da bu zamana kadar göreceli de olsa uyum

13 Hatta.

içinde yaşadıkları Arap nüfusu ile aşağılayıcı bir birliktelikten kaçan Yahudiler. Onları (Arap ülkelerindeki Yahudileri) koşulların kesinlikle çok daha farklı, ve Avrupa Yahudilerine göre çok daha iyi olduğu geldikleri ülkelerden çıkarmakla, onları bir katliamdan ya da kıyımdan çekip kurtarmış olmuyoruz, onları salt milliyetçilik adına biraraya getirmiş oluyoruz.

Baştan alalım: İsrail Araplar için aşağılanmayı, tehdidi ve (bazı durumlarda da) soygunu temsil ediyor. Aşağılanma konusuna bakalım. Araplar, Yahudilerin kitleler halinde Filistin'e yerleşmelerini istemiyorlardı. Yahudiler yabancı bir unsur olarak görülmekteydi –yerli halkla ilişki içinde değillerdi, onu görmezden geliyor ya da yok sayıyor, yadsıyorlardı. Var olan az sayıdaki ilişki ya toprağı satanla alan arasında (toprağı satan efendiydi[14], pek çok durumda bu satış sonucunda Arap tarım işçileri ya da satılan toprağı kiralamış olan köylüler bu topraklardan kovuluyordu) ya da çok istisnai olmak üzere (çünkü Yahudiler arasında kalmak, Yahudi el emeğini desteklemek gerekiyordu, 20'li ve 30'lu yıllar arasında Yahudi sendikaların resmi teorisi bu yöndeydi) patron ve çalışan arasında kuruluyordu. Bu durumda, himaye altındaki Filistin'de Arapların koşullarının, Filistinli olmayan Araplara göre (Yahudiler sayesinde) daha iyi olduğu yönündeki argümanın geçerliliği kalmıyor. Kendimize kaç kez Cezayir Müslümanlarının, Fransız sömürge rejimi altında olma ayrıcalığından yoksun olan Müslümanlara göre Fransız Cezayir'de çok daha talihli durumda olduğunu söyledik –ve bu kısmen de doğruydu–?... İşte Filistinlilerin kendi evlerinde Yahudileri görmek

14 Büyük toprak sahibi.

istememesinin nedenlerinden biri. Başka nedenler de var: Bazıları meşru (siyasi açıdan Yahudiler, aydın çevrelerin, küçük burjuvaların, milliyetçi Filistinlilerin bütün demokratik taleplerine karşı çıkıyorlardı, örneğin Arap çoğunluğun Yahudi azınlığın aleyhine bazı ayrıcalıklara sahip olacağı endişesiyle nüfusun yasama ve yürütme seviyesinde temsiline karşı çıkıyorlardı) ve bazıları daha az meşru olup asla Filistinlilerin tekelinde olmayan yabancı düşmanlığı kokmaktaydı.

Filistinliler, bu üstün ve soyguncu Avrupalıları kendi evlerinde görmek istemiyorlar. Ama kendilerine dayatılan bir durumla karşı karşıyalar. Savaştan sonra: Yeni bir argüman daha ortaya çıktı: Kamplardan kurtulanları korumak gerekiyordu (bu konuda –İsrail'in kamplardan kurtulanların gideceği ülke olması hakkında– istatistiki bir hesap yaptım. Buna göre bugünkü İsrail nüfusunun yaklaşık %10'u Nazi Almanyasından ya da Naziler tarafından işgal edilmiş ülkelerden ya da toplama kamplarından gelmekte: Az bir sayı değil ama yine de bazı şeyleri netleştirmekte). Peki ama Tanrı aşkına, eğer Avrupalılar böyle ağır bir vicdani sorumluluk hissediyorlarsa neden kamplardan kurtulanların yardımına doğrudan kendileri koşmuyor ve onları bir araya getirmiyorlar? Bütün bu Yahudiler Filistin'e gitmek istiyorlar mı acaba? Önemli değil: İstikamet Filistin! Bu dramdan hiçbir şekilde sorumlu olmayan Filistinlilere sorulmadı bile. 1947 yılındayız ve BM, Yahudi devletini yarattı. Araplar bu kararı tanımadılar. Sosyalistlerin, bu kararı az ya da çok ahlaki bir meşruiyet ilkesiyle karıştırabileceklerine inanmıyorum. O dönemde BM, şimdikinden de fazla bir şekilde, Avrupalıydı, kapitalistti, vs...

O zamandan beri de, Araplar halen bu kararı tanımış değiller. Bu inat neden? Oysa herkes, bütün gerçekçi zihinler onlara aynı şeyi söylüyor: İsrail'i tanıyın çünkü gerçekten böyle bir devlet var. Söz konusu gerçekçiler başka bir gerçeği unutuyorlar: Konuyla doğrudan ilgili olan Araplar İsrail'i tanımıyorlar.

Buna karşılık İsrail barış istediğini söylüyor ve bu isteği sürekli dile getiriyor. Bu doğru. Ama şu da açık ki Arapların hiçbir zaman tanımak istemediği bu devleti tanımalarıyla ulaşılacak olan bu barış İsrail için büyük bir zafer olurdu. Büyük zafer. Bu durumda barış istemeleri çok normal. Eğer bu konuyla ilgili hiçbir şey bilmek istemeyen insanlara bu barışı (ve tanınmalarını) dayatacak güçleri olsa bunu yapsınlar. Ancak güç dengeleri buna izin vermiyor. Bu durumda onlar da bu zaferin bedelini ödesinler, bunu ödemeye hazır olduklarını söylesinler. Ama bu açıdan baktığınızda şaşırtıcı bir sessizliğe gömülüyorlar. 1947'deki sınırlara geri dönmek mi? Hayır. Mültecileri geri almak mı? Söz konusu bile olamaz. Yalnızca, eğer BM ya da ABD bunu yapmalarını sağlayacak bir yardımda bulunursa bu insanların uğradığı zararı tazmin etmeyi tasarlıyorlar. Bu hiç ciddi bir tavır değil.

Araplara bakalım. İsrail devletini tanımamaya sıkı sıkıya bağlanmış durumdalar, yani 1947 ve öncesindeki "kinlerine". İsrail'in hiçbir politikası onları daha olumlu bir tavır takınmaya yöneltmedi. Tam tersine. Aşağılanma devam ediyordu: İsrail dünyada modern, gelişmiş, teknik olarak ilerlemiş, etkileyici ve eğitimli bir ulus imajı çiziyor, diğer bütün olumlu sıfatlarını saymıyorum. Ancak içinde bulunulan bağlam düşü-

nülürse, bütün bu (hak edilmiş ya da edilmemiş) övgüler aynı zamanda kendilerini çevreleyen bağlama bir eleştiri niteliği de taşımakta çünkü bu övgüler belli bir bağlam referans alınarak yapılmakta. İsrail, Arap dünyasının izlemesi gereken bir örnek, ama Arap dünyası onu takip edecek seviyede değil, örnek o kadar asil ve o kadar ulaşılmaz bir yükseklikte ki, bu kadar geri kalmış öğrenciler için fazlasıyla ulu bir öğretmen. Bu bakış açısının sol cenaha ait olmadığını söylemek gerekir (ama diğerleri arasında tamamen Avrupalı olan sosyal demokratlar da bu görüşü paylaşmaktadır). Söz konusu bakış açısı, İsrail ve komşularının karşılıklı durumuyla ilgili olarak sahip olunan ortak imajın temelini oluşturmaktadır. Avrupalı bir uç beyi, medeniyetin öncü kuvveti olan, nankör toprakların ve karanlık bir kıtanın ortasında kalakalmış bir İsrail. Arapların, İsrail'in oluşumuna katkıda bulunduğu bu tezatlarla dolu ve aptalca imajın farkında olduklarını sanıyorum.

31 Mayıs

Tanrı –yani Allah demek istiyorum– her şeyi denk getiriyor. Bu sabahki *Le Monde*'da bir okuyucu mektubu gördüm, medeni İsrail ve vahşi Araplar şeklindeki imajı çok iyi bir şekilde ortaya koyuyordu. Mektubuma karikatüral (ama o kadar da değil) ve tamamen karakteristik olan bu seviyesiz edebiyat parçasını da ekliyorum.

Bu mektup aynı zamanda Arapların nasıl aşağılandığını ve İsrail'in bundaki payını gösteriyor.

Bu konuyu burada kapatıyorum ve kendi kendime şu soruyu soruyorum: İsrail'in Arap dünyası için – ve özellikle de ilerici Arap dünyası için – özetle bir tehdit, bir aşağılanma kaynağı ve bir soygunun faili olarak (mülteciler açısından) görüldüğünü inkâr etmek nasıl mümkün olabilir?

Ele alınması gereken bir nokta daha var, doğrusu en netameli konulardan biri, sizin gibi insanların bu olayda Araplara karşı kullanabileceği tek konu, onların elini zayıflatan tek konu: İsrail'in varlığının tanınmaması.

Sadece şunu söylemek gerekir ki sizin yaklaşımınız biraz fazla kolaycı. Eğer en azından benim analizimi kabul edersek –ama herhangi bir reddedişin de somut olaylara dayanmasını beklerim, kolektivist kolonileri (*kibbutzlar*) ve kooperatif köyleriyle (*moşavim*) bir sosyalizm yurdu olan İsrail gibi masallara ve efsanelere değil– karşımızdaki manzara şu: Daha önce değindiğim çeşitli düzlemlerde temel olarak son derece tehlikeli bir rol oynamış olan bir ülke; öyle bir ülke ki biz ne dersek diyelim Orta Doğu'ya hiçbir şekilde olumlu bir katkısı yok. Faydası olmadığı gibi bütün zararı Araplara. Bu ülke hiçbir ciddi tavizde bulunmadığı ve ikinci olarak da güç ilişkileri Arapların içinde bulunduğu üçüncü dünya ülkelerinin lehine ve İsrail–Batı Dünyası birliğinin aleyhine değişmediği ya da bu yönde dönüşmediği sürece, durum böyleyken hangi hakla Araplardan İsrail siyasi gerçeğini tanımalarını bekliyoruz? Nasır pek çok defa (özellikle de 1956'dan önce), mültecilerin dönüşünün ve 1947'deki sınırlara geri dönülmesinin muhtemel bir çözüme olanak sağlayacağını anlatmaya çalıştı. Bu öneriyi asla kabul etmedik. Neticede, Araplardan bir tür teslimiyet ta-

lep ediyoruz. İsrail'in hayatta kalmasının Arap dünyasının ekonomik, insani, sosyalist gelişimini engellemeyeceği doğrudur. İsrail'in varlığı bunu engellemez. Sadece bu gelişime köstek vurur, gelişimi daha da zorlaştırır (neticede senin de dediğin gibi –yaklaşık olarak– İsrail "Amerikan emperyalizminin bir piyonudur). Bu uğursuz unsurun gelişme yolunda ayak bağı olmasını ve emperyalizmin yararına çalışmasını engellemek için ne yapmak uygun olur? İsrail'de bir dönüşüm yaşanmasını ummak. Unutmayalım ki İsrail'deki sol güçler, eğer içlerine komünistleri ve Mapam'ın [İsrail Sosyalist Partisi] yandaşlarını da katarsak (meşhur sol Mapam ki, Süveyş'i onaylamakla kalmayıp aynı zamanda Süveyş olayı döneminde hükümette temsilci bulunduruyordu) nüfusun ancak %10'una erişiyor, bu %10 da zaten sürekli komünistler için oy kullanan Arap azınlığa denk geliyor.

İtiraf etmeliyim ki biz diğerlerinin, (kendilerine özgü nedenlerle, şüphesiz çoğunlukla da oportünizmle kirlenmiş bir şekilde) komünistler dışında, troçkistleri ve birkaç ciddi marksisti de içinde barındıran İsrail karşıtı solun bizi de tamamen tatmin eden, geçerli bir cevabımız yok. Araplar, İsrail devletini yıkmak gerektiğini söylüyorlar. Bu formül pek iyi sayılmaz çünkü pek çok varsayımı beraberinde getiriyor. Buna – bence haksız bir şekilde – iki milyon İsraillinin ortadan kaldırılması varsayımı da dâhil. Yalnız bu tepeden inme bir yorum aslında. Hiçbir, ciddiye alınır, resmi açıklama bu varsayımı doğrulamadı. Ancak hiçbiri bunu yadsımadı da. Bu durumda, Araplar ne demek istediklerini ve ne arzu ettiklerini anlatma yükümlülüğündeler. Ancak, tasfiye etme varsayı-

mından (ki en gerçekdışı olan bu görünüyor: Kimi Araplar tarafından açıkça reddediliyor ve ben de Nasır'ın açıklamalarını, kendisinin birgün bu varsayımı açıkça reddedip etmediğini bilecek kadar yakından takip etmiyorum) başka varsayımlar da söz konusu. Bir devletin tasfiyesinden bahsederken tam olarak neyi kastettiklerini açıklığa kavuşturmaları gerekiyor.

– Fiziksel olarak tasfiyesi mi söz konusu ve Devlet derken burada kastedilen "ulus" mu?

– Bugünkü haliyle İsrail siyasi birliğinin tasfiyesi ve bunun yerine başka bir formül geliştirilmesi mi isteniyor, örneğin: İsrail ulusunun da içine gireceği Orta Doğu federasyonu gibi federatif bir bileşim?

– Yahudilerin artık sadece birer vatandaş olacağı ve ulusal temsiliyetin bulunmayacağı bir Filistin devletinin kurulması mı yoksa istenen (bu durumda da mültecilerin gerekli ve meşru dönüşüyle birlikte bu devlette 2 milyon Yahudi ve bir milyon Arap olacak demektir)?

– Yahudilerin tamamen dışlanacağı bir Filistin devleti mi yoksa?

Bütün bu varsayımlar kabul edilebilir –bazıları daha akla yakın bazıları o kadar değil. Arapların, Araplar derken yetkili liderler ve özellikle de soldaki gruplarla yandaşlarını kastediyorum (kendileri açısından üzücü bir hata ya da basit bir tesadüf olarak değerlendirilebilecek şekilde hepsi de İsrail karşıtı olan Mısırlı marksistler ya da sosyalistler, Baas yanlıları[15], Fas'ta U.N.F.P. [Halk Güçlerinin Ulusal Birliği], Cezayir'de F.N.L. [Ulusal Kurtuluş Cephesi] sempatizanları), kendilerini açıkça ifade etmesi gerekiyor. Bunu yapmıyorlar (en

azından benim bildiğim kadarıyla, ama bu konu birbirinden bağımsız bazı açıklamaların yapılıp yapılmadığını görmek için bir araştırma yapılmasını gerektiriyor) çünkü maalesef kendileri de sorunun nasıl çözülebileceğini bilmiyor. Bizim belirsizliğimizi onlar da paylaşıyorlar.

Bizim belirsizliğimiz diyorum evet: Tabii ki bana kalırsa en iyi çözüm, hali hazırda kültürel ve coğrafi bir birlik olarak var olduğunu göz önüne alarak (yeri gelmişken bu birliğin Yahudi birliğinden epey farklı olduğunu da belirtelim) federal bir yapı içinde İsrail ulusuyla bütünleşmeye gidilmesi. Ancak bana öyle geliyor ki bunun gerçekleştirilmesi çok zor. Neredeyse ütopik bir düşünce bu. Yine de belki tamamen öyle değildir. Ümit edebileceğimiz tek şey bu hedefe ulaşmak için vazgeçmeksizin küçük adımlar atılması. Arap tarafından beklentim –yani sol azınlıktan ya da sosyalistlerden– bu yönde temel bir adım atmaları (ortadan kaldırma fikrinin dışarıda bırakılacağı bir çözüm açıklanması, her ne kadar İsrail karşıtı olsalar da bu unsurlar tanımları gereği böyle bir durumu dileyemez ve hayal edemezler). İsrail tarafında ve İsrail'i destekleyen sol cenahta da bir şeyler olması gerekiyor haliyle. Bu zamana kadar, (İsrail'de, komünistlere yakın, en iyi örnek olarak) Mapam hiçbir öneride bulunmadı ve mültecilerin dönme talebini de reddetti. Mapam'ın yayın organı olan *New Outlook* etrafında toplananlar ayrıca kafasız ve ikiyüzlü. Barış istiyorlar. Bütün İsrailliler barış istiyor. Onlar İsrail-Arap kardeşliğinden yana ve vatan-

15. 1960'lı yıllarda, Arap milliyetçi hareketindeki bazı çevreler, Baas partisinin içindekiler de dâhil olmak üzere, çoğunlukla bağlı bulundukları ilk hareketi terk ederek Marksizme yöneliyorlardı.

daşlarından da bu yönleriyle ayrılıyorlar. Heyhat, somut tavizlerde bulunulmadığı sürece bütün bunlar duygusal zırvalıklar.

Ad hominem sonuç. Takındığınız tutum sağlam değil, belli bir dayanağı yok (benimkinin eksiksiz olduğunu söylemiyorum) ve hatta –bunu söylediğim için üzgünüm ama– ciddiyetsiz. Söylediğiniz her şey aslında başka şeyleri doğruluyor: Birtakım çekincelerle olsa da İsrail'in emperyalizm yanlısı tutumunu; birtakım çekinceler olsa da Nasır'ın düşüncesinin olumlu yanlarını. Ancak bütün bunlardan hiçbir sonuca varmıyorsunuz. Ve bana öyle geliyor ki kesin olarak ortaya koyduğunuz tek gereklilik İsrail'in varlığını sürdürmesi, ancak bundan ne anladığınızı belirtmeyi de önemsemiyorsunuz. En azından iki önerme ve iki gereklilik öne sürseydiniz: 1) Anti emperyalist mücadelenin gerekliliği; 2) İsrail'in varlığını devam ettirmesi (bundan ne anladığınızı da açıklayarak). Dahası, iki nokta arasındaki ilişkiyi aydınlatmaya çalışsaydınız. Ama hayır. Mektubunda, mütevazı bir şekilde İsrail yanlısı olan (mütevazı da olsa neticede İsrail yanlısı olan) bütün solun bulunduğu konum yeniden kendini gösteriyor: Tek bir gereklilik öne çıkıyor: İsrail'in varlığını sürdürmesi. Bunun ne anlama geldiğine dair ise hiçbir kesin bilgi yok.

Yarın öbür gün Güney Afrika devletinin varlığını sürdürmesi sorunu ortaya çıktığında (ayrıca İsraillilerin Araplara karşı oynadığı rolle Güney Afrikalı beyazların "kendi" siyahlarına karşı oynadığı rolü birbiriyle eş tutmuyorum –bununla hiç ilgisi yok), bizim görevimiz bu namussuz beyazların yok edilmesine dair bir çözümü reddetmek olacaktır. Ama bunu söylediğimizde neye karar vermiş oluyoruz?... Eğer tek söylediğimiz buysa, yaptığımız duygusallıktan başka bir şey değil-

dir (bu duygunun meşrulaştırılmış olması durumu değiştirmez). İsrail–Arap çatışmasının bu döneminde, tıpkı daha önceki dönemlerde olduğu ve bundan sonra da olacağı gibi, İsrail'in mutlaka ayakta kalması gerektiği, geri kalanın İsrail devletinin varlığıyla (bunun ne şekilde olacağıyla) ilgili değil de bu ülkenin izlediği politikayla (bu politikanın şekliyle) ilgili çekincelerden ibaret olduğu (ki görünen o ki bu çekincelerden de hiçbir sonuca varmıyorsunuz) söylemiyle kendinizi sınırlandırarak, kendinizi bu şekilde konumlandırarak yaptığınız duygusallıktan başka bir şey değil. Eğer İsrail sorunu bizim için bir dizi etkeni içeriyorsa ve bu etkenlerden birinin adı da Auschwitz'se, Araplara da hiç değilse doğrudan ya da dolaylı olarak yaşadıkları kendi deneyimlerinden daha farklı olan bu etkene olduğundan daha az önem atfetme hakkını tanıyalım.

Açık konuşmak gerekirse – ve söylemeye bile gerek yok, iyi niyet hesaplarına girmeksizin (üstüne alınma; etrafımızdaki binlerce İsrail yanlısı başka mevzu) – İsrail sorununda bir sosyalist gibi değil de bir Avrupalı ve bir Yahudi olarak tepki veriyor olmandan kaygılanıyorum. İsrail'in yerinde başka herhangi bir devlet olsaydı bugün "kardeşlerimize" dair söylediklerinden başka şeyler söyleyecektin. En azından ben öyle olacağına inanıyorum. Ancak İsrail için, entelektüel ve siyasi açıdan uzlaşmaz, sadece ilkeler belirlemekle yetinmeyen, somut bir mücadelenin sonucunu görmek isteyen sen, sol görüşlü bir insan, İsrail için "İsraillilerin dış politikasını yargılayalım" diye yazıyorsun. Biçimsel bir yargılamanın hiçbir önemi yok yoldaş. Böyle bir girişimin iki eksiği var: Birincisi İsrail'in dış politikasıyla bu devletin biçimi arasında bir ilişki kurmaya çalışmalı-

sın (Yürüttüğü dış politikanın tamamen zararlı olması bir tesadüf değildir herhalde. Az ya da çok zararlı olduğu tartışılabilir; bu politikayı değerlendirirken daha katı ya da daha müsamahakâr olabiliriz ama neticede söz konusu politika her durumda temel olarak, öz itibarıyla, varoluşsal açıdan zararlıdır. Her şey apaçık ortada. Bu zararlı politikayı açıklamaya çalışabiliriz, çeşitli bahaneler bulabiliriz. Ama bunun için, yürütülen dış politikanın herhangi bir alanında yapıcı olaylar, olumlu tek bir tutum örneği verilmesini beklerim). İkincisi, İsrail dış politikasını "yargıladığın" zaman ne demek istediğini açıklamalısın. Birleşik Devletler'in dış politikasını yargıladığında (İsrail ve ABD'nin durumlarının tamamen farklı bir planda yer aldıklarını biliyorum) bu yargılamanın bir çeşit çatışma aracılığıyla gerçekleştirilmesini öneriyorsun. Wilson'ın politikasını yargıladığında, sosyalizmi, de Gaulle takipçisi politikaları ya da artık her neyse, ne şekilde katkıda bulunulabileceğini ve mücadele yöntemlerini de sorguluyorsun. Bu siyasi bir yargılamadır. Ancak İsrail örneğinde bir yargılamanın ("dış politikasıyla ilgili" bir yargılamanın) söz konusu olduğunu görsem de buna atfettiğin somut anlamın ne olduğunu göremiyorum.

Son olarak birkaç tespit daha –ölçüsüz bir şekilde uzun yazdığım için özür dilerim ama beni hoşgörün, bu konuda çok hassasım.

a) "İsrail yanlısı" tutumun seni, bugün azımsanmayacak sayıda başkalarını da götürdüğü yere taşıyor: "Komünizm karşıtı" bir konuma (tırnak işareti senin için; diğerleriyle ilgili olarak tırnak işaretlerine gerek yok). "Dünya komünist solunun nihayet bir konuda uzlaşmış olmasını ve (...) Nasır'ı so-

nuna kadar desteklemek konusunda birleşmelerini çok eğlenceli buluyorum. Bu destek tam anlamıyla oportünist bir harekettir ve Sukarno ile onun ulusal devrimine yönelik destek de aynı refleksin sonucudur" diye yazmışsın.

Bu konuda sana hiçbir şekilde katılmıyorum. Kanımca, Nasır'a verilen komünist desteği değerlendirirken onun neye karşı desteklendiğine bakmak gerekir. Üstelik bir de Sukarno ile karşılaştırıyorsun. Singapur'un Malezya Federasyonu'ndaki sorunlarını çok da derinlemesine bilmediğimi itiraf ederim. Ancak yanılmıyorsam komünistler, Malezya ile olan anlaşmazlığı konusunda Endonezya'yı desteklemekte haklılardı. Endonezya ulusal burjuvazisinin lideri olarak Sukarno'yu desteklemekte ise tabii ki haksızlardı. Oysa Araplar ve İsrailliler arasındaki çatışmada söz konusu olan nedir? Nasır'ın hâlihazırda yürüttüğü savaş onu proletaryayla ya da proleteryen bir kavramla mı karşı karşıya getirmektedir? Bugünkü durum, Nasır (ulusal burjuvazi) ya da sınıf çatışması olarak tanımlanabilir mi? Açıktır ki böyle bir tanımlama yapılamaz. Bu durumda Sukarno'yla yaptığın karşılaştırmanın hiçbir dayanağı yok.

Hiç şüphesiz, tamamen mide bulandırıcı bir komünist oportünizm söz konusudur (Eğer yanılmıyorsam emekli cellat İran şahı şu sıralar SSCB'de geziniyormuş). Ancak bu durumda komünist oportünizm SSCB'nin İsrail devletinin kurulması yönünde oy kullanmasıyla gerçekleşti, böylece her zamanki sert tutumundan ve marksizmin, yeri gelmişken söyleyelim, siyonist olguyla ilgili söylediklerinden kopmuş oldu. Madem ki Nasır ve sol arasında bir çatışma vardı, madem ki Nasır ve kodese tıktığı komünistler karşı karşıya gel-

mişti bu durumda elbette Nasır'a karşı çıkmak gerekiyordu. Ama bazı Arap ülkelerinin İsrail'e karşı giriştikleri çatışma (iyi ya da kötü yönetildiği, kullanılan yöntemlerin iyiliği kötülüğü tartışılabilir, yöntemlerin iyi olduğunu iddia etmekten çok uzağım) sola karşı değildi, sağ görüşü hedef alıyordu.

Ve mademki Arapların arkasında sıralanmış, bir blok halinde bulunan uluslararası komünist kamptan bahsediyorsun, gerçekten, samimi olarak bunun sadece oportünizmden kaynaklandığına mı inanıyorsun? Buna inanmayı reddediyorum. Çin'in oportünist tutumu (onda da fırsatçı bir yan var) yine de Sovyetlerinkinden daha ölçülüdür. Senin yaptığın gibi, İsrail'in dış politikasından bahsettiğimizde sosyalist cephenin bu devlete karşı düşmanca bir tutum içinde olmasına nasıl şaşırabilir, nasıl isyan edebilir ya da bunu nasıl başka bir şeye değil de salt oportünizme bağlayabiliriz? Gerçekten hiç anlamıyorum.

b) Son kez senin cümlelerinden birini alıntılıyorum, artık bu şekilde sonuca bağlayabiliriz: "Sosyalistlerin görevi, sözde sosyalist devrimleri kayıtsız şartsız desteklemek değildir (altını çizmişsin), destek verirken arada bir ayrım yapabilmektir."

Çok güzel. Nasır'a ve kimi Arapların içinde bulunduğu cepheye (Hüseyin, Faysal, Şah ve diğerlerine karşı ben de senden daha olumlu duygular besliyor değilim), verdiğim destek kayıtsız şartsız olmayabilir, yeterince çekince ve ayrım içermiyor da olabilir. Mümkündür. Ancak neticede İsrail olayında takındığım tutum belli şartlar altında da olsa Arapları desteklemek yönündedir. Oysa, biraz önce alıntıladığım cümleye karşın, senin mektubunda hiçbir şey senin de (bir parça farklı da olsa) aynı tutumu takındığını göstermiyor. Sen (yine üç aşağı beş yukarı),

tek bir zorunluluğu ön plana çıkartarak kendini İsrail'in bulunduğu cephede konumlandırıyorsun: İsrail'in bekası. Senin konumunda karşımıza çıkan çelişkilerden biri de bu.

c) Gerçekten son bir şey daha: Vietnamlıların ve, böyle bir şey söz konusu olduğunda, Latin Amerikalıların Amerikan emperyalizmi karşısındaki mücadelelerini kayıtsız şartsız destekliyorum. Oysa böylesi bir mücadele muhtemelen bir dünya savaşı çıkma tehlikesini arttırıyor. Ama bu noktada yapacak hiçbir şey yok. Eğer Araplar, İsrail'e karşı olan mücadelelerinde dünya çapında bir yangın tehlikesi yaratıyorlarsa (tıpkı İsrail'in Arap dünyasına karşı olan adaletsiz tutumu gibi) haksız durumdalar ve sorumsuz bir "oyun" oynuyorlar demektir. Ancak bir kez daha söylüyorum, sağduyumuz, soğukkanlılığımız ve tüm bilgiçliğimizle, onlar için aşağılanma, tehdit ve soygunu temsil eden İsrail'e karşı mücadele etmek için Araplara nasıl bir yol önerebiliriz?...

Artık bitirdim. En azından bir şey biliyorum ki Ağustos 1914'te vatanseverlik dalgasında kendimi kaybetmezdim. Oysa Tanrı biliyor, kendimi her açıdan Yahudi hissediyorum...

Başka bir konuyla ilgili son havadisler: tıbbi testlerden geçtim. Daha iyiye gitsem de henüz tam olarak iyileşmiş değilim. Son günlerde kuralların biraz dışına çıkmıştım, örneğin masamda oturup çalışıyordum (ne mutluluk). Kanıtı da bitmek bilmeyen bu mektuptur. Doktorun emri: En azından 15 gün boyunca kalkmamak üzere yatağıma geri dönmek [...]

Mektubunu yakın zamanda okumak üzere.

İkinize de sevgilerimle,

Marcel

[Başlık: London School of Economics and Political Science]

2 Haziran 1967

Sevgili Marcel,

Mektubuna cevap vermenin en zarif değilse de en uygun yolu onu *as I go along*[16] yorumlamak ve parça parça incelemek olacak:

1. Arap sosyalizmi: Fikirlerimizin görünürdeki yakınlığına karşın bu konuyu hızla geçmeyelim. Burada, bütün Afrikalı rejimlerin yaptığı gibi sosyalist retoriği kullanan, ideolojik açıdan son derece zayıf, hatta neredeyse hiçbir ideolojinin bulunmadığı, temelde milliyetçi hareketlerin söz konusu olduğunu hatırlamak uygun olacaktır. Mesele sadece bilgiçlik taslamak ya da işimize geldiği gibi yaftalamak değil. Tam tersine, bu durum İsrail'le olan çatışmanın amaçlarını ve hatta doğasını çok önemli bir şekilde açıklığa kavuşturmakta. Milliyetçi, şoven ve aşırı duyguları kızıştırma yönünde çok açık bir istek olduğunu söylemek istiyorum, ve de bu dava uğruna İsrail'i kullanma yönünde. Arapların İsrail'i ortadan kaldırma isteklerinden gerçekten kuşku duymama yol açan tek şey eğer İsrail olmasaydı ne yaratacaklarını bilemiyor olmam. Milliyetçi duyguların, bu çeşit olsa bile, olumlu ve emperyalizm karşıtı bir yönü var, bunu daha önce de söylemiştim ya da bir önceki mektubumda, ama yine de diktatörlük, bürokrasi, askeriye, popülizm ve demagojiyle yoğrulmuş

16 Akışı / Seyri izleyerek.

olan – son derece muğlak (Nasırizmin gerçek doğası hakkında senelerdir tartışıyoruz) –bu rejimlerin– ulusal/antiemperyalist ilerleyişlerinin İsrail tarafından ne şekilde tehdit edildiğini kanıtlamak gerekiyor. Bu konuya tekrar değineceğim.

2. Arap "sosyalizmi"ni onaylamana karşılık İsrail umurunda bile değil, "barışçı, ilerici, demokratik ve handiyse sosyalist küçük İsrail": Bazı noktalarda son derece de haklısın. Yine de abartmamak gerek. Neticede, belli bir ifade özgürlüğünün ve pek de umursamadığımız diğer "burjuva özgürlüklerin" söz konusu olduğu tek Orta Doğu ülkesinden bahsediyoruz –buna yasal düzlemde bir, hatta iki komünist partinin bulunduğu bölgedeki tek ülke oluşunu da ekleyebiliriz, çelişkiyi sen de takdir edersin. Araplar bu ülkede ayrımcılığa maruz kalıyorlar– buna hiç şüphe yok. Ama protesto eylemlerinde bulunan ve kodese tıkılmayan kaç İsrailli vardır? Oysa bilindiği kadarıyla Arap dünyasının bölgedeki Yahudilere uyguladığı zulüm Araplar tarafından aynı şekilde protesto edilmedi. Bu da gösteriyor ki –mademki demokratik İsrail, vs. efsanesi üzerinde ısrarla duruyorsun– İsrail'deki yaşamın ve İsrail siyasetinin bazı yönleri, Arap dünyasındaki, bütün Arap dünyasındaki eşdeğerleriyle kıyaslandığında daha aşağı seviyede değil. İsrailli leri, yürüttükleri politikanın her yönüyle ezme yönündeki bu tutkulu hırsı anlamıyorum. Kişisel olarak, meseleleri biraz daha soğukkanlı bir şekilde değerlendirdiğime inanıyorum. Ama bu konuya da daha sonra tekrar döneceğim.

3. General Rabin'in Suriye'yle ilgili tespitleri gerçekten de uğursuz ve ben bu tespitleri yersiz buluyorum; uğursuz olmaktan da öte aptalca tespitler, tabii gerçekten Şam üzerine

yürüme kararı alınmadıysa. İsrail üzerinde düzenlenen Suriye kaynaklı yüzlerce hava akını bile hesaplı bir işgali meşrulaştıramazdı. Peki ama düzenli bir şekilde kendisine saldırıldığını gören bir devlet, Suriye'nin son aylardaki saldırıları gibi, ne yapmalı? Hiç sesini çıkarmadan bu durumu kabul mü etmeli? Misillemede mi bulunmalı? Bir şey söylemek zor, kabul ederim. İşin içinden kolayca çıkılacak bir sorun değil bu. Suriye'nin devam eden provokasyonlarının varlığı da şüpheye yer bırakmıyor artık sanırım?

4. Nasır'ın, Akabe Körfezi'ni kapatma gerekçeleriyle ilgili açıklamana gelince, bazı eksikler var: Varsayım olarak Nasır'ın "Haşimi ve Suudi cepheyi zayıflatma" isteğini öne sürüyorsun. Herhalde bunu Ürdün'ün "kardeş kralının" Kahire'ye yaptığı ziyaretten önce yazmıştın. Bu bariz hatan seni uzlaşmazlığın doğası ve bir Arap "cihadı" içinde bütün Arap rejimleriyle aynı hizada yer almayı kabul eden Nasırcı ilericiliğin sınırları hakkında düşündürmüyor mu? Bir kez daha tekrarlıyorum ki burada olumlu yanları da olan bir Arap milliyetçiliği söz konusudur, ellili yıllarda Batılılara karşı ortaya çıkan Afrika milliyetçiliğinin de olumlu yanları vardı. "Sosyalizmin" buradaki rolü ise son derece azdır; hatta bazı durumlarda hiçbir rolü yoktur.

İsrail'in kızgınlığını öncelikle Suriye'ye yöneltmesini manidar buluyorsun. Hiç de manidar değil. Ürdünlülerin, Nasır'a karşı duydukları nefret dolayısıyla, daha az tehlikeli bir unsur olacağını umuyorlardı... Yanlış hesap. Ama o kadar da manidar değil.

5. Neticede Nasır, İsrail'in saldırgan tutumunun meyvelerini topladı. Ancak bu saldırgan tutumu yargılıyor olmakla birlikte bana öyle geliyor ki Nasır'ın çabası da acımasız bir sa-

vaşta düşmanı nefessiz bırakma çabasından başka bir şey değil. "Akabe körfezinin kapatılması İsrail için sert bir darbe olacak ama ölümcül değil" diyorsun. Muhtemelen öyledir. Peki ama İsrail'in bu limanı kullanmasını engellemek niye, bunun İsrail'i zayıflatma yönündeki kararlılıktan başka bir açıklaması olabilir mi? Eilat, Arap dünyası için nasıl bir tehlike teşkil ediyor? Hiçbir tehlike yok aslında.

6. Ciddi ciddi, İsrail'e yönelik sürekli hava saldırılarının ilgili devletlerin onayı olmadan yapıldığını mı öne sürüyorsun? Bu fikir bana o kadar gerçek dışı görünüyor ki. Olaylara engel olamayan zavallı Mısır hükümeti, zavallı Suriye hükümeti, vs. Bütün bunlar zırvalık sevgili dostum. Bu hükümetler söz konusu hava akınlarını, tek birini olsun, şimdiye kadar inkâr etti mi? Hiç olmayacak bir önyargıya kapılmışsın.

7. İsrail'in dış politikasıyla ilgili söylediklerini doğru buluyorum ve aynısını ben de söylüyorum. Ancak en çarpıcı bulduğum nokta, bir tutumu role dönüştürüşün oldu. İsrail'in Arapların işlerine müdahale etmesine dair, senin de verdiğin gibi örnekler elbette mevcut. Ancak bütün bunlar Arap kurtuluş hareketinin geneli içinde düşünüldüğünde son derece önemsiz; çok az örnek. Eğer İsrail'in imkânı olsaydı daha fazla etkili olabilirdi ama durum öyle değil. Eğer İsrail 25000000'lik bir devlet olsaydı, vs. Orta Doğu'da Batı emperyalizminin gerçek bir kalesi olabilirdi. Ama o zaman da onu ortadan kaldırmaktan söz ediyor olmazdık. Üstelik İsrail böyle bir konumda değil. O halde, bütün bu İsrail "açıklamalarının" hiçbir ciddiyeti yok. Emperyalizme yönelik tüm destekler gibi bu da onların aptallıkları ve yargılanabilir; ama bunu Arap kurtuluşuna kar-

şı Batılı mücadelenin kilit noktası ya da ciddi bir unsuru gibi göstermek senin açından kendi kendini kandırmak, Arap yöneticiler açısından ise bal gibi kandırmak oluyor.

İsrail'in yürüttüğü politika her ne kadar can sıkıcı olsa da şunu da unutmamak gerekir ki bütüne bakıldığında onu bu politikaya iten şey Arap dünyasının İsrail'e yönelik amansız düşmanlığı olmuştur. Bu konuda uzun uzun tartışılabilir: Ama sen İsrail'in hatalarını ve suçlarını hafifletmeye, hatta açıklamaya, yönelik her şeyi görmezden gelme eğilimindesin. Her şeyi anlamak her şeyi affetmek demek değildir. Ama çok sayıda alternatif olmadığını kabul etmemekteki ısrar niye?

8. İsrail politikasından ne sonuca varmamız gerektiğini soruyorsun bana. Çok basit: İsrail'in, politikasında değişikliğe gittiği ve koşulların, komşu devletlerin buna elverişli durumda olduğu sonucuna varacağız sadece. Bunda büyük bir sorun yok. İsrail'in varlığı, Arap dünyası tarafından doğrudan tehdit altında olduğu sürece, ve bunun böyle olmadığını düşünmek son derece saçma, bu ülke emperyalist cephede kalmaya devam edecektir, yeri orası mıdır konusunda seninle hemfikirim ama bazı, son derece ciddi, ayrımlarla. Neticede, yön değişikliği, başka değişiklikler olmaksızın, tek başına yapılan bir şey değildir. Ve İsrail devleti bir kez, Arap dünyasına karşı, kurulduktan sonra birtakım ittifak arayışlarına ihtiyaç duymayacağı, vs. düşüncesi son derece soyuttur. İsrail'in ezeli talihsizliği, ki bu bekasının son bulmasına mal olabilir, emperyalist cephe dışında kendisine müttefik bulamamış olmasıdır. Böyle bile olsa başka bir çıkış yolu araması gerekirdi. Ama karşımızda sosyalist olmayan ya da uygun tarzda olmayan insanlar var

9. İsrail'in emperyalist kampta yer aldığını söylemek bir şey, senin yaptığın gibi İsrail emperyalizminden bahsetmek başka bir şey. Bana kalırsa bu emperyalizm, düşman komşular karşısında kendi sınırlarını güvence altına alma isteğini içeriyor. Şüphesiz, Ürdün'ün önemli bir kısmını kendi topraklarına katmak isteyen İsrailliler vardır, hatta bunlar üst düzeylerde bulunuyor da olabilirler, bu kınanacak bir tavırdır. Ama İsrail'in kendi toprakları dışında ciddi bir fetih yapmaya ya da Arap nüfusunu zorla egemenlik altına almaya yönelik tasarıları var mı? *Nonsense*. İsrail'den emperyalist bir devlet olarak bahsetmek sıra dışı bir önyargının ürünü gibi geliyor (İsrail ve Ürdün'le ilgili paragrafını bir kez daha okudum şimdi, Hüseyin'in "hamisi" olarak İsrail. Hüseyin'in hamisinin Nasır olacağını bilemezdin. Ancak tekrarlıyorum, bu tarz yargılar bir kez daha gözden geçirilmesi gereken bir bakış açısını ortaya koymakta).

10. Emperyalizmin uşağı olduğu için İsrail'i, Arap devletleri açısından "daimi bir tehlike" olarak tanımlıyorsun. Hatta bu noktanın altını çiziyorsun. *Nonsense*. En ufak bir şüphe yok ki eğer kuruluşundan beri tehdit altında olmasaydı İsrail, şimdiki gibi emperyalizmin uşağı olarak tanımlanamazdı; hatta şimdi bile İsrail'in Arap kurtuluşunu tehdit ettiği fikri son derece gülünç. Eğer Arap kurtuluşunun karşısında durmak için Amerikalıların İsrail'e ihtiyacı olduğuna gerçekten inanıyorsan yanlış yoldasın. İsrail son derece zayıf bir yardakçı olurdu, size üs vermeyen, hiçbir pakta katılmayan ve bütün politikasını ölümcül tehlike olarak nitelediği bir şeye dayandıran vs., bunun sonucunda da Amerikalılara yaslanan bir yardakçı. Bu yardakçılık meselesi mühim. Ama cidden düşünül-

düğünde pek o kadar ikna edici değil. Tek istisnası, İsrailliler-in (Amerika'nın karşı çıktığı – tuhaf bir yardakçılık!) Fransız ve İngiliz emperyalistlerden destek bulduğu, hem bir suç hem de bir hata olarak değerlendirilebilecek olan Süveyş.

11. İsrail Araplar için aşağılanmayı, vs. simgeliyor... Sonunda sorunun temeline geliyoruz, yani İsrail'in varlığına. Arapların bunu resmi olarak reddettiğini sen kendin söylüyorsun. Durum gerçekten de bu ve sorunun düğüm noktası da burada. Hemen ardından, Nasır için durumun böyle olmadığını söylüyor gibisin. Bunu son derece şüphe uyandırıcı buluyorum. Tam da burada akıl yürütmen epey dağılıyor, bu da çok şaşırtıcı değil. Ortadan kaldırmaya yönelik bir isteğin varlığından kuşkulanıyorsun. Ama, İsraillilerin kendilerini tasfiye ettirmeme iradesini göz önünne alırsak, Araplar tarafından açıkça dile getirilen bu tasfiye başka ne anlama gelebilir ki? Açıklanan amaçların gerçekleştirilmesinin tek yolu ortadan kaldırma olduğuna göre, bu yönde bir istek olmadığını söylemek bana zayıf bir argüman olarak görünüyor.

Yahudilerin hangi hakla Filistin'de olduklarını soruyorsun. Ya da daha çok (hangi hakla) Filistin'de bir devlet kurduklarını. Bu sorunun tatminkâr bir cevabı olacağını sanmıyorum, çünkü sorunun kendisi pek bir şey ifade etmiyor. Dünya böyle bir dünya olduğu için, Hitler'in zulümleri dolayısıyla, vs. vs. Bütün bunlar bir cevap değil. Ama durum ortada. Altı çizilmesi gereken bir nokta da, bunu kendin de söylüyorsun, İsraillilerin senin gözünde "ayak bağı"ndan başka bir şey olmaması, Arap dünyasının ekonomik, insani, sosyalist gelişimini güçleştiriyor olmaları. Şahsen ben bu argümanın çok da bir anlamı

olduğunu sanmıyorum; ama senin yorumunla bile olsa İsrail arzulanması gereken şeyin, bölgenin refahı önünde gerçek bir engel oluşturmuyor. *Incidentally*[17], bunun senin, bana son derece acıklı gelen, Güney Afrika benzetmene de uyması gerekir: Orada üç milyon beyaz, siyahların ilerlemesine fiziksel olarak engel oluyorlardı, onlara zulmediyorlardı, vs. İsrailliler, 40 milyon Arap'a zulmetmiyorlar; yukarıda da dediğim gibi olsa olsa kendi 200 000 (sayı bu muydu?) Araplarına karşı (kınanacak) bir ayrımcılık uyguluyorlar. İşte bu sebeple, başka her şey bir tarafa, İsrail devletinin devamını geçerli bir hedef olarak talep etmek bana mümkün görünüyor.

Geriye mülteciler sorunu kalıyor. Her şeyden önce, tıpkı Polonyalılar tarafından Polonya'nın "kurtarılmış toprakları"ndan kovulan Almanlar gibi, yirmi yıldır Arap dünyasının içinde eritilmiş olabileceklerini göz önünde bulunduralım. *Incidentally*, Alman mültecilerin organizasyonlarını solda kim destekliyor? Kimse. Hiç şüphesiz, bütün bu benzetmeler yanlış. Ama benimkiler de en az seninkiler kadar inandırıcı görünüyor bana kalırsa. Bununla birlikte, bir çözüm, yeniden bütünleşme, telafi, vs. yolu bulmak gerektiği de doğru. Eğer Araplar bunu ciddi bir şekilde talep etseler ve müzakerelerin bir unsuru haline getirselerdi bu taleplerini desteklemek gerekirdi; ama İsrail Devleti'nin tanınması da gerekirdi. Yani, senin yaptığın gibi, iki şeyi birbirine karıştırmamak gerek. Örneğin ben, İsrailli çoğunluğa sahip bir İsrail devletinin varlığını destekliyorum. Bir gün, umuyorum ki, Avrupa'da ya da Latin Amerika'da bu ulus devletlerden çok daha geniş birlikler ortaya çıkacak. O gün gelinceye kadar

17 Bu arada.

İsrail Devleti'nin varlığını destekliyorum, bunun sebebi de siyonizm vs. değil (İsrail Devleti'nin varlığını düşünürsek bunları uzun zaman önce aştık, bu da İkinci Enternasyonal'in büyük ustalarının söylemiş olduklarını artık önemsiz kılıyor), yok oluşunun sadece hangi koşullar altında gerçekleşebileceğini düşünürsek ortadan kalkması çok ciddi bir felakete yol açabilecek olan bir gerçeği tanıyorum o kadar. Varsayımlarının hepsi İsrail'in varlığını dışlamakta; şu da bir gerçek ki bütün bu varsayımlar, günümüz koşullarında, hiçbir geçerliliğe sahip değil, soyut uydurmalar. Sadece iki seçenek var, iki: ya bu Devlet varlığını sürdürür ya da ortadan kaldırılır. Bu seçeneklerin uygulanış biçimleri değişiklik gösterebilir (örneğin Devlet devam eder ama önemli sayıda mülteci de ona katılır; ya da devlet ortadan kaldırılır ama bütün Yahudiler sürülmez, yani önemli bir kısmı yeni bir Filistin Devleti'nden sürülmezler), ama her durumda sadece ve sadece iki temel seçenek var. Araplar için bu konunun incelenmesi ve onların önerilerinin de ortaya konması gerektiğine dair vaazların maalesef hiçbir şeyi değiştirmiyor. Bir gün, yapılması gereken şey gerçekten bu, hatta istersen bugün bile. Ama öncelikli sorun bu değil, hatta Arap idarecilerin ortaya atmak istedikleri sorun da bu değil. Bu durumda var olan iki alternatiften birini seçmek gerekiyor: Ya, bütün eleştirilerimizle ve nasıl istersen öyle tanımlayarak İsrail'in devamını destekleriz; ya da, senin de varsayımlarında ifade ettiğin gibi, bu yıkıma karşı çıkmak isteyenler, yani Mapam yandaşları ve komünist partiler de dâhil olmak üzere İsraillilerin büyük bölümü için bu kararın ne demek olduğunu bilerek İsrail'in tasfiyesini hedefleriz.

Burada hiç şüphesiz işin içine duygusal bir unsur giriyor.

Bir Yahudi olarak bu ihtimali son derece korkunç olarak değerlendirirdim; yani bir Yahudi olarak, İsrail'deki pek çok Yahudi'nin hikâyesine bakarsak, belirsiz bir sayıda Yahudi'nin katledilmesini ve kalanların da sürgün edilmesini gaddarca bir şey olarak, sayıca değilse de diğer açılardan Hitler'in katliamları boyutlarında bir olay olarak değerlendirirdim. Kendi kendimi kandırmış olmamak için "Yahudi olarak" diyorum. Yine de tüm kalbimle ve aklımla umuyorum ki bu olayı korkunç ve vahşice bulma nedenim Yahudi olmam değil, sosyalist olmam, yani tarihi yargılamak için insani ölçüler aramak zorunda olan biri olmam. Neticede, Yahudi olmayan, ayrıca bunlar Mollet, Eden ya da emperyalizmin yardakçıları da değil, azımsanmayacak sayıda insan da bu görüşü paylaşıyorlar. Hemen hemen bütün sol, yani senin lanetlediğin komünist olmayan sol, "Sartre'tan Guy Mollet'ye" (senden gelen bu tarz formüller beni şaşırtıyor ve bana, bu konulara olağanüstü bir tarafgirlikle yaklaştığını düşündürüyor... "Sartre'tan Guy Mollet'ye" – senin düzeyine hiç yakışmıyor). Ama diğer solu, Kosigin[18] ve yardımcılarının solunu son derece çekici mi buluyorsun, dünyadaki komünist partilerle birlikte kendilerinde Araplara karşı yeni bir gönül kayması keşfeden bu fırsatçıları? *L'Humanité*'nin, "(İsrail'in varlığını) sorgulayacak" vs. bir düzenlemeye gidilmemesi yönündeki yumuşak açıklamaları, bana kalırsa ikiyüzlülükten başka bir şey değil. İsrail'i ortadan kaldırma arzularını kabul etmeden Arap yöneticilerin açıkladıkları tutumları nasıl destekleyebiliriz? Eğer durum bu değilse, *Le Monde*'a göre Mısırlı "yetkililere" at-

18. 1964-1980 arasında SSCB'de Bakanlar Konseyi başkanı.

fedilen sözler doğruysa, seni temin ederim ki çok mutlu olurum; Marion'dan bahsetmiyorum bile. Ama bu bana son derece hassas bir durum gibi geliyor. Umarım İsrailliler, Eilat'ı kaybetmelerine mal olacak olsa bile, durumu daha da ciddileştirecek bir şey yapmazlar. Ama korkarım ki harekete geçecekler ve "saldırgan" konumuna düşecekler, yani Eilat'ı geri almaya çalışacaklar ya da körfezdeki ablukayı yarmak isteyecekler.

Havana'da yayınlanan habere[19] bakıyorum. Hiç şaşırtıcı değil. Burada, bütün komünist idarecilerin takip ettiği büyük bir akım var, Arap kurtuluşu akımı. Ben de aynı şekilde bu akımı takip ediyorum; ama komünist bir idareci olmadığım için onların yükünü taşımak zorunda değilim ve kendime siyasi dürüstlük gibi bir lüks için izin verebiliyorum, yani olaylar arasındaki farkları gözetebiliyorum. Oportünizm özellikle Rusların ve Avrupalı komünist partilerin işi, yani bu olaydan nasıl bir kazanç elde edebileceklerinden başka bir şeyle ilgilenmeyen ve sanırım bir gözleri Vietnam'da olan Ruslarla, on-

---

19 Marcel Liebman, 30-31 Mayıs 1967 tarihli mektuplarıyla birlikte aşağıdaki haberi de göndermişti:

Agence France-Presse'in [Fransız Basın Ajansı] haberi: "Havana, 30 Mayıs: 'Orta Doğu'daki durum, Vietnam'da, Kuzey Kore'de, Yunanistan'da ve Latin Amerika'da kendini gösteren dünya çapındaki emperyalist yükselişin bir parçasıdır' Küba Komünist Partisi'nin yayını *Granma* gazetesi İsrail-Arap çatışmasıyla ilgili olarak ilk yorumunu bu şekilde duyurdu. Gazete, Küba'nın kategorik olarak Suriye ve B.A.C. [Birleşik Arap Cumhuriyeti, 1958'den itibaren Mısır'ın resmi adı] lehine bir tavır takındığını ilan etti gasp edilmiş haklarını yeniden kazanmak için mücadele eden Filistin'in Arap mültecilerinin Küba'nın militan dayanışmasına güvenebilecekleri teminatını verdi. Gazete, 'İsrail'in yankee emperyalizminin koç başı olarak kullanılmasını' da kınadı".

ları takip etmekten başka bir şey yapamayan ve başka bir şey de istemeyen komünist partilerin.

Senin durumun hiç şüphesiz daha farklı. Sen, Arap taraftarlığının abartılı bir şemasını çiziyorsun. Bu eski hikaye ve yapabileceğim tek şey sana Cezayir'le ilgili yanılsamalarını hatırlatmak, ki herhangi bir imada bulunmadan söylüyorum, benim de bu yanılsamaları paylaşmama yardımcı olmuştun. Aynı zamanda sistemli, tutkulu ve angaje bir şekilde İsrail karşıtlığı yapıyorsun. Bunu anlamıyorum. Hatta, Araplara kıyasla daha üstün bir kültür seviyesine sahip oldukları ve böylelikle bir aşağılanma duygusu yarattıkları için İsraillilere karşı şiddetli saldırıya kadar varıyor iş. Yargıladığın şey, olması gerektiği gibi, Yahudi ırkçılığı değil gibi görünüyor, daha çok İsrail'in gelişme seviyesinin Arap dünyasınınkinden daha ileride olmasını yargılıyor gibisin, bu da bana epey tartışmalı görünüyor.

Senin öznelliğin karşısında, nesnellik iddiasında bulunacak değilim. Ama senden bir parça daha açık fikirli olduğuma inanıyorum. Bir kez daha tekrarlıyorum, tarafgirliğin beni korkutuyor, çünkü bu senin bakış açını bozmuşa benziyor, bunun yüzünden olayları tahrif edilmiş bir şekilde görüyorsun. Benim tutumumun basit ve "ciddiyetsiz" olduğunu söylüyorsun. Bunun ne demek olduğunu bilmiyorum. Seninkilerle aynı olmadıkları anlamına mı geliyor? Oysa ben kendi tutumunun son derece ciddi olduğunu düşünüyorum ve onu hiç de basit bulmuyorum. Ayrıca anlık çözümlerim de yok. Başka kimsenin de yok zaten. Ama benim tutumum hiç değilse, kabul edilemez bulduğum bir çözümü dışlamakta. Ahlaki ve siyasi açıdan, senin tutumunun bu çözümü dışlamak bir tarafa

neredeyse kaçınılmaz kılması bana son derece acıklı ve sosyalist bakış açısına göre kabul edilemez geliyor. Şunu da bir kenara yaz, dünyadaki bütün komünistler ve Arapların çoğu İsraillilerin ortadan kaldırıldığını ve sürüldüklerini görünce timsah gözyaşları dökecekler ve koro halinde şöyle diyecekler: "Ama biz bunu istemiyorduk – tam tersine, hatırlayın devletin varlığının vs. sorgulanmadığını söylüyorduk". Bu pek bir işe yaramayacak. Hiç şüphesiz otlar yine çıkacak ama ben bu koroya katılmayı düşünmüyorum.

Bütün bunlar birbiriyle bağlantısız görünüyor ve eksik gedik bir şeyler kalıyor. Ama olayın temeli bana son derece açık görünüyor. Şunu da eklemek isterim ki bugün *Jewish Chronicle*'ı okuduğumda, o aptalca palavralar beni de en az senin kadar tiksindiriyor Ve, hiç şüphesiz son derece olası olan, bir İsrail saldırısını da felaket olarak kabul ederim. Ama aynı şekilde, bu devletin varlığını inkâr etmeyi ya da ortadan kaldırılmasını kabul etmeyi de reddediyorum.

Bizim aramızda *score point*[20] söz konusu değil, önemli olan olaylar ele alındığında doğru çözümün, yani sosyalist çözümün nerede olduğunu görmek. Bu açıdan baktığımızda öne sürdüğüm argümanların seninkilerden daha uygun olduğunu düşünüyorum.

[...]

Dostlukla

Ralph

20 Sayı yapmak.

[Başlık : Clos des Pommiers Fleuris]

Brüksel, 5 Haziran 1967

Sevgili Ralph,

Cevap vermek, cevap vermemek? Cevap veriyorum ama belki de hata yapıyorum. Mektubum biraz tutkulu olmuş olabilir. Ama bana not veriyorsun. Sen daha tutkulusun, ben daha tutkuluyum. Bunun çok fazla bir anlamı yok. Eğer öyleysem de her durumda bu antisemit olduğum için değil (umuyorum ki en azından bu noktada hâlâ hemfikiriz). "Arap davasına" bağlılığıma gelince, bu ne kişisel arkadaşlıklarımdan ne de kültürel yakınlıktan kaynaklanıyor. Senin tutkunsa Yahudi olmandan ve bir de İsrail ile olan bazı bağlantından kaynaklanıyor. Ama bu argümanları burada bırakalım (eğer *ad hominem* argümanlar değillerse). Hiçbir yere varmıyorlar. Cezayir meselesindeki "hatamla" ilgili olarak yine de şunu söyleyeceğim. Bazı yanılsamalarım oldu. Bu doğru. Hepimizin oldu, hâlâ da var, Cezayir'le ilgili, Cezayirlilerle ilgili, SSCB ve onun evrimiyle ilgili, muhteşem 60'lı yıllarla ve bu yılların anti-emperyalist mücadeleyle ilgili açtıkları perspektifler hakkında. Bu yanılsamalar, sol cenahtaki insanlar olarak bizim umutlarımız ve varlık sebebimiz. Cezayir'le ilgili yanılsamalarımı senin de paylaşınana mı neden oldum! *So sorry*[21]. Ancak Cezayirliler için yapabildiklerim, Cezayir sosyalizmine bel

21 Çok üzgünüm.

bağladığım için değildi, bunu sana daha önce de söylediğimi sanıyorum, ama tekrarlıyorum çünkü gerçek bu. Çünkü burada (Belçika'da demek istiyorum, Fransa'ya coğrafi ve siyasi olarak böylesine yakın olan burada) baskı altındaki, bana hafife alınamamı tavsiye ettiğin burjuva demokrasisinin yeşerdiği başka bir ülkenin baskısı altındaki bir halk için mücadele etme sorusu somut olarak tartışılmaya başlamıştı. Fransa'da, sol cenahtaki insanlar için, ama aynı zamanda Belçika'da da, Cezayir meselesi çok temel bir sorundu ve bu sayede sol kendiyle hesaplaşıp ilerleme kaydedebildi. Bugün İsrail yanlısı olan solcuların (Mapam'ın resmi ya da yarı resmi temsilcileri başta olmak üzere), Cezayirlilere yardım etmek için hiçbir şey yapmak istemediklerini de unutmayacağım. Siyasi ya da insani hiçbir yardımda bulunmamışlardı. Cezayirliler için barınacak bir yer göstermemişlerdi. Cezayirli mülteciler için ilaç yoktu. Hiçbir şey yoktu. Ve İsrail açısından da aynı durum söz konusuydu.

Hâlbuki Cezayir, İsrail için bir tehdit oluşturmuyordu; F.L.N.* antisemit bir oluşum değildi, hatta tam tersi. Kara ayaklar** ise antisemitti. Cezayir'in geleceğiyle (ki bu geleceğin ucu hâlâ açık) ilgili yanılsamalarımı kabul ediyorum. Bunlar, sol görüşlü bir adamın yanılsamaları. İsraillilerin ve İsrail yanlılarının zalim sömürgeciliğe karşı mücadele eden mazlum Cezayirliler için herhangi bir şey yapmayı reddedişi-

* Ulusal Kurtuluş Cephesi. Ç.N.

** Fransızca "pieds-noirs", uzun yıllar Cezayir'de yaşamış olan ve Cezayir Savaşı sonrası buradan ayrılarak ülkelerine dönen çoğunluğu Fransız nüfus için kullanılan deyiş. Ç.N.

leri, İsrail-Fransa birliğinden açıkça ayrılmayı reddedişleri, bu insanların da bütün bunları kabul etmesi gerekiyor. Bu, ürkek milliyetçilerin ve ikiyüzlü solun reddedişidir. Herkesin sorumluluğu kendine.

Ama şimdi silahlar konuşuyor. Bu üzücü bir durum ve İsrail-Arap sorununun çözümünü bir kez daha geciktiriyor. Oysa bir İsrail saldırısının söz konusu olduğuna dair çok az şüphe var. 2 Haziran'da, bunun mümkün olabileceğine inandığını söylüyordun ve oldu. Sürekli, Akabe körfezinin kapatılmasının bir *casus belli* [savaş nedeni] olacağını söyleyen İsrail'di. Hâlbuki Nasır, ancak bir İsrail saldırısı söz konusu olduğu takdirde buna yanıt olarak saldırıya geçeceğini söylüyordu. Nasır, elde ettiği ayrıcalıklarla yetinebilirdi. Ve sonunda 2 Haziran'da [Moşe] Dayan ve [Menahem] Begin [yeni İsrail hükümetinde] bakan oldular, çözümün zafere dayanması şaşırtıcı değil.

Birkaç gün boyunca yaptığım tek şey, bundan sekiz gün önce gönderdiğin mektuba (hiç şüphesiz tutkulu bir şekilde) cevap vermek değildi. Olayları tekrar düşündüm, elimin altında ne varsa okudum ve Belçikalı çok satan aylık bir derginin yayınlayacağı uzunca bir makale ile (kolayca anlaşılabileceği gibi) iki cephenin çatıştığı UGS'de [Sosyalist Sol Birliği] verınem gereken bir konferans için bazı olumlu fikirler geliştirmeye çalıştım. Bütün bu düşüncelerin ardından, senin hiç şüphesiz ütopik, ihtiraslı ve aptalca bulacağın ama yine de seni kendilerine maruz bırakacağım aşağıdaki sonuçlara ulaştım.

Çarkın dişlilerinde kaybolmamak için (ama uluslararası hukuk buna hiçbir şekilde izin vermezken – gerçi sen bana bu hukuki kuralların bizim için belirleyici bir argüman olmadı-

ğını söyleyeceksin, ben de buna katılıyorum – ve körfezin kapatılması iddia edildiği gibi İsrail'i o kadar da sıkıntıya sokmazken, özellikle de İsrail'in çatışmanın çözülmesi için barışçıl bir yol arama yönünde hiçbir şey yapmazken bir de bu saldırıyı gerçekleştirmesi, çarkın dişlilerinden sıyrılmayı her zamankinden daha da fazla sorunlu bir hale getiriyor) karşılıklı iki koşul gerekiyor:

a) Arap tarafı açısından, İsrail ulusunun varolma hakkını tanımak gerekiyor. Böylece, İsrail Devleti'nin hâlihazırdaki yapılanmasını sorgulayan, azımsanmayacak sayıda çözüm olasılığı ortaya çıkıyor. Aynı zamanda sürgün, tasfiye, vs. gibi çözümler de dışlanmış oluyor;

b) İsrail açısından: İsrail-Arap çatışmasında, Arapların, özellikle de Filistinlilerin halen sıkıntısını çekmekte olduğu bir haksızlık yaşandığının kabul edilmesi. Ve bu haksızlığı telafi etmek gerektiğinin kabul edilmesi. İsrail asla böyle bir dil kullanmadı. Haksızlığı inkâr etti ve son derece basit de olsa her türlü telafiyi ve tavizi reddetti. Bu durumda, Arapların her türlü talebini reddetmenin onları daha da çok şey istemeye götüreceğini anlayamıyor muyuz? İsraillilerin hiç şöyle bir açıklama yaptığını duymadım (bana böyle bir açıklamadan bahseden de olmadı): İsrail'in (devlet olarak) varlığını kabul edin, biz de o zaman yapılan haksızlığı tanıyacağız, somut telafileri tartışacağız ve tavizlerde bulunacağız. Arap tarafından hiç değilse İsrail'in varlığını tanımasını, böyle bir tavizde bulunmasını –çünkü bu doğal olarak bir taviz olacaktır– bekliyorsak da, aynı şey İsrail tarafı için geçerli olmuyor.

Oysa Nasır pek çok defa, böylesi bir tanımanın mümkün

olabileceğini belirtti. Bunu yakın zamanda da yaptı. Daima 1947'deki sınırlardan bahsetti; daima mültecilerin geri dönmesinden ve BM'nin bütün kararlarının uygulanmasından bahsetti (yani Arap bir Filistin devleti, Kudüs'ün uluslararası statü kazanması, arzu eden mültecilerin dönmesi, ama aynı zamanda Yahudi bir devlet kurulması). Ona inanmak gerekir miydi? Evet demiyorum. Ama söylediklerini olduğu gibi kabul etmek gerekirdi. Bunun yerine İsrailliler sürekli şöyle dediler: Barış istiyoruz ama ne pahasına olursa olsun mültecileri kabul etmeyeceğiz ve ne pahasına olursa olsun sınır değişikliğini de kabul etmeyeceğiz. Peki o zaman neyi kabul edecekler? Eğer, kendilerinin tanınması dışında, hiçbir şeyi kabul etmiyorlarsa Arap tarafında başka nasıl bir tepki olmasını bekliyorsun ki?... Burada, değeri kendisiyle sınırlı, kişisel bir tanıklığı aktaracağım. Nasır'ın görece olarak ılımlı olduğunu söylüyorum. İsrailli milletvekili, İsrail'in ve her şeyin ama her şeyin (söz konusu görüşme 1961'deydi) kayıtsız şartsız savunucusu olan Nahum Goldmann'la görüştüğümde bana şunu söyledi: "İsrail'in, Cezayirli devrimcilerle (çünkü o da benimle aynı yanılsamaları paylaşıyordu) anlaşması imkânsız. Tek şans, Nasır'la bir anlaşmaya varmak". Ve Nasır'ı neden ılımlı biri, makul bir adam, vs. olarak değerlendirdiğini açıkladı. Şüphesiz bu özel bir konuşmaydı ve o da kalabalıklara karşı çok daha ihtiyatlı konuşuyordu. Yine de anlamlı bir örnek. Ama İsrail'in tek yanıtı Mısır'a saldırmak, Nasır-Hitler'e karşı aptalca bir çıkış yapmak oldu. Bugün durum ikiye katlandı. Sorumlusu kim?...

1. "Arap ilericiliği"nin meziyetlerini ve hatalarını tartışma-

yacağım. Onu övmedim. Sen, Nasır rejiminin meziyetlerini teslim ediyorsun. Ama aynı zamanda onu şöyle tanımlıyorsun: "diktatörlük, bürokrasi, askerî, popülist ve demagojiyle yoğrulmuş". Bunların hepsi olduğu doğrudur ama eğer ona olumlu bir karakter de atfediyorsan başka bir şey daha olmalı. Ama ne?

2. İfade özgürlüğünün vs. olduğu (Araplar hariç: 240000'ler ve tek bir günlük ya da süreli yayına sahip değiller) İsrail burjuva demokrasisiyle, "bazı yönleri, Arap dünyasındaki eşdeğerleriyle kıyaslandığında daha aşağı seviyede olmayan" bir burjuva demokrasisiyle ilgili karşılaştırman tutarlı değil. 1956'da Fransız ya da İngiliz burjuva demokrasileri de şimdikinden ne daha az ne daha çok bürokratik, askeri, demagojik, vs. olan Nasır Mısırından daha aşağı seviyede değildi. Ve o zamanki Mısır'da da bugünkünden fazla bir Komünist Parti ya da demokratik özgürlükler yoktu, bu karşılaştırma seni Büyük Britanya'ya, Fransa'ya ve hiç şüphesiz İsrail'e karşı olmaktan alıkoymamıştı.

3. Rabin: sana göre, yaptığı açıklamalar aptalca olmakla birlikte o kadar kötücül değil. Bana kalırsa, açıklamaları kesinlikle aptalca değil. Sadece kötücül. Başka bir kanıt daha ister misin: 1966 Aralık ayında aynı Rabin, Suriye'deki rejime yönelik bir darbe girişiminin, meşhur antikomünist girişim, söz konusu olduğu dönemde İsrail'in Suriye karşısındaki tutumunu tanımlıyordu. Şöyle diyordu Rabin: "Suriye'yle ilgili olarak temel sorun rejimle yaşanan bir şok sorunudur". Ve İsrail'in Suriye karşısındaki tutumunu, 1956'da Mısır'a karşı takındığı tutumla karşılaştırarak devam ediyordu. Aynı konuy-

la ilgili olarak sen şöyle yazıyorsun: "Ciddi ciddi, İsrail'e yönelik sürekli hava saldırılarının ilgili devletlerin onayı olmadan yapıldığını mı öne sürüyorsun? Bu fikir bana o kadar gerçek dışı görünüyor ki... Bütün bunlar zırvalık sevgili dostum". Yanılıyorsun: Hiçbir şey öne sürmüyorum, hiçbir şeyi doğrulamıyorum. Bunu öne sürmekle kalmayıp doğrulayanlar *Le Monde*'un muhabirleri (bu gazetenin Arap yanlısı değil de İsrail yanlısı olduğunu da söylemek gerekir). Ve doğrulamayı aktaranlar da, kendi adına sahiplenenler de *Le Monde*'un Paris'teki yazı işleri, ve belki de yazı işleri müdür Beuve-Méry'nin ta kendisi. Zırvalayan ben değilim, onlar, o.

4. Nasır'ın Akabe'yi kapatma gerekçeleriyle ilgili açıklamamın da "bariz bir hata" olduğunu söylüyorsun. Herhangi bir açıklama yapmadım. Eğer doğru hatırlıyorsam, tutkulu ve ayrım yapmaktan tamamen aciz, koşulsuz şartsız Arap cephesinde yer alan bir ruh olarak, üç adet VARSAYIMDAN bahsettim. Birincisi: İsrail'in Suriye'ye karşı olası veya mümkün tehdidine cevap; ikincisi: 1956 saldırıları sonrasında İsrail'in Mısır'da kazandığı zaferleri sorgulayan Nasır'ın siyasi başarısı; üçüncüsü ve ikinciye bağlı olanı: Diplomatik ve siyasi bir zaferle Nasır cephesinin saygınlığının ve gücünün Haşimi cephesine kıyasla güçlenmesi. Nasır-Hüseyin ittifakı bu varsayımı yalanlamış olabilir. Mümkündür. Ama bunu böyle değişmez bir şey olarak ileri sürmene yol açan ne? Her şeyden önce, bu yeni ittifakın kimin lehine olacağını bilmiyoruz. Ürdün'de varolan Nasır etkisini arttırabilir ya da Ürdün'ün bu etkiden "özgürleşmesini" sağlayabilir. Kabul ediyorum, çok zayıf bir varsayım ama bunu da hesaba katmak gerekir. Özellikle bir şey

daha: D-Day'de* Nasır, Arap dünyasında saygınlığını arttıracak önlemi ya da önlemleri alıyor, bu da Haşimi cephesini zayıflatıyor. Bundan on gün sonra, durumun büründüğü şekli ve üzerinde baskı oluşturan yeni tehditleri ileri sürerek Hüseyin'le bir ittifak imzalıyor. Hiçbir şey imkânsız değil. 1956'daki saldırısı sayesinde İsrail'in elde ettiği kazanımların ortadan kalkması anlamına gelsin ya da gelmesin, Akabe'nin kapatılması gerçekten, senin dediğin gibi İsrail'in "zayıflatılması kararından" kaynaklanıyor. Ama, İsrail'le çatışma içinde olan Mısır'ın onu zayıflatmak istemesi bana bir skandalmış gibi gelmiyor, hatta gayrimeşru olduğunu da düşünmüyorum.

5. Bu arada, "komünist olmayan solu lanetlediğimi" nerede gördün? Bunun hiçbir temeli yok, saçmalık. Ben komünist olmayan soldan biriyim. Siyonist Sartre-Mollet cephesinden bahsediyorum. Bence Sartre İsrail mevzusunda (tıpkı senin gibi) tamamen duygusal bir biçimde tepki gösteriyor. Ama Sartre'ı lanetlediğimi de nereden çıkardın? Avrupa dünyasında, solun temel hedef ve gerekliliği olmaya devam eden emperyalizm karşıtı mücadelede, "Sartçı" akımdan daha iyi bir akım yok. Ve Sartre'ın İsrail mevzusunda hata yapması bu temel gerçeği hiçbir şekilde değiştirmez. Bu satırları yazarken, dikkatini çekerim, geri adım atıyor değilim. Ama "komünist olmayan solu lanetlediğime" (Mollet'yi bunun dışında tutarsak) dair fikrin tamemen anlamsız.

---

* Genel olarak, belirlenmiş bir çatışma ya da müdahale gününü ifade etmekle birlikte 6 Haziran 1944 günü gerçekleştirilen Normandiya Çıkartması ile özdeşleşmiş olan tanım. Metinde genel anlamıyla kullanılmaktadır. Türkçe'de G Günü olarak da geçmektedir. Ç.N.

6. Mültecilerle ilgili olarak, bu önemli bir konu, Almanya'daki mültecilerle yaptığın yersiz benzetmeye ve topraksızlaştırılmalarını meşrulaştırıp onayacak bir şekilde sınırdaş Arap ülkelerine yerleştirilebileceklerine (ve yerleştirilmeleri gerektiğine?) dair son derece baştan savma düşüncene karşın, öyle görünüyor ki açıkça mültecilerin kendi topraklarına yeniden yerleştirilmelerinden yanasın. Bu yeniden yerleşimin, çözümün unsurlarından biri – tek unsuru değil – olması konusunda hemfikirim. Yukarıda ne dediğime bakınız. Ama İsrail hep aynı şeyi söyledi: Söz konusu bile olamaz.

7. Hatalarım, zırvalıklarım, fanatizmim, vs. ile ilgili bana türlü türlü sitem ediyorsun. Ben, senin takındığın tavrın temel bir çelişkiyle lekelendiğini söylemekle yetineceğim. O kadar ki, neticede esasın ne olduğu ya da ne olması gerektiğine dair düşüncelerini açıklığa kavuşturmayı başaramıyorsun. Esas mesele İsrail'in emperyalist rolü ya da tutumudur. Kelimelerle oynamayalım, bir tutum sürekli olduğunda tutum ve rol arasındaki fark azalır, ve eğer İsrail'in rolü derken emperyalizmin uysal bir maşası olduğunu kastediyorsak ben bunu önermiyorum ve buna inanmıyorum. Aynı şekilde, İsraillilerin Araplarla ilgili rolünün ya da tutumunun, Güney Afrikalılarınkiyle eşdeğer olduğuna da inanmıyorum. Tekrarlıyorum: Arap kitlelerin uğradığı zulmün asıl nedeni İsrail değildir, oysa Güney Amerika'daki siyahların sömürülmesi başka bir şeydir, vs...

Çelişkilerinden bahsetmişken, mektubunu bir kez daha dikkatle okudum ve lafımı geri alıyorum. Herhangi bir çelişki içinde değilsin. Maalesef. İkinci mektubunda İsrail'in temel olarak, ikincil olarak, bütünüyle ya da kısmen emperyalist rolünü

açıkça yadsımandansa çelişkileri tercih ederdim. İsrail'in, Arap dünyasının ulusal ya da toplumsal kurtuluşuengellemediğini ama sadece bu yolda ayak bağı olduğunu ya da bunu daha zor kıldığını söylediğimde "bu argümanın çok da bir anlamı olduğunu sanmadığını" belirtiyorsun. İsrail'in Arap kurtuluşunu tehdit ettiği fikrinin "gülünç" olduğunu söylüyorsun. Bütün bunlara karşılık artık söylenecek hiçbir şey yok. Herhangi bir diyalog mümkün bile değil. Sana Süveyş ve Mısır'ın tehdit edilmesinden bahsediyorum, sana Cezayir olayındaki (ama bu Cezayirliler de bizi amma hayal kırıklığına uğrattılar değil mi?), Irak olayındaki tutumu (rol diyecektim ama hemen düzeltiyorum) örnek veriyorum. O harika Çombe dönemi Kongosu'nda İsrailli paraşütçülerin, çok önemli, isyancılara karşı ve kötülük yanlısı olan Kongolu paraşütçüleri eğitmek için yeterince önemli varlığı. Bugünlerde Latin Amerika'da İsrailli paraşütçüler olduğundan bahsediliyor, gerillaların tarafında da değiller. *Si non è vero...*[22] Olaylar sırasında İsrail'in nankör Hüseyin'i koruduğunu hatırlatırım. Sana bütün bunlardan bahsediyorum ve senin tüm cevabın ne: "Bana kalırsa (neyse ki o kadar kesin konuşmuyorsun) bu emperyalizm (İsrail'in emperyalizmi), düşman komşular karşısında kendi sınırlarını güvence altına alma isteğini içeriyor". Çünkü Kongolu asilere, Cezayir devrimine karşı harekete geçmek, kendi sınırlarını korumak demektir. Hüseyin'i savunmak, kendi sınırlarını korumak demektir. İsrail sağının ağzıyla konuşuyorsun.

Tutarlı olmadığın nokta –çünkü mektubunda yine de bir çelişki buldum– şurada ortaya çıkıyor: "İsrail'in ezeli talihsiz-

22 *Si non e vero e ben trovato* (İtalyanca): Doğru değilse bile iyi uydurma.

liği, ki bu bekasının son bulmasına mal olabilir, emperyalist cephe dışında kendisine müttefik bulamamış olmasıdır." Tamamen doğru. Herzl bu yüzden çar, sultan ve kayzerle görüştü. Siyonist hareket bu yüzden Britanya emperyalizmiyle pazarlığa oturdu. Bu yüzden sadece bu ittifaklar Belle époque'un* şu zavallı Filistinlileri aşağılayan, yok sayan, inkâr eden bütün Avrupalı Yahudileri tarafından talep gördü. Ve bu durum halen devam ediyor. Birkaç güzel ruh, Buber[23] gibi birkaç aydın hariç hiçbiri Araplarla olası bir anlaşma ihtimalini asla araştırmadı.

Daha önce de söyledim, bir kez daha söylüyorum ki, senin de kabul ettiğin gibi, İsrail, emperyalist ittifaklardan başka ittifak kuramadıysa ve bu hep böyle olageldiyse emperyalist bir devletten bahsedebiliriz. Oysa senin, İsrail'in dış politikasından –tek bir noktada da değil pek çok noktada ve İsrail'in **bütün** dış politikasını da göz önünde bulundurarak– çıkardığın sonuç "İsrail'den emperyalist bir devlet olarak bahsetmenin (sana) sıradışı bir önyargının ürünü gibi geldiği".

Madem ki bütün bunlar bir işe yaramıyor, madem ki karşılıklı olarak birbirimizi önyargılı olmakla suçluyoruz bir sonuca bağlayalım (ama Tanrı aşkına, benden "bir parça daha açık fikirli" olduğunu sanma). 2 Haziran 1967'de "İsrailli-

---

* Belle époque, Fransızca "Güzel Çağ", 20. yüzyıl başında Fransa'da kültürel, entelektüel ve sanatsal açıdan canlılık yaşanan dönemi anlatmak için kullanılan tanım. Ç.N.

23 Martin Buber (1878-1965), Yahudi felsefeci ve dinbilimcisi. Viyana'da doğdu, 1938'de Filistin'e göç etti ve Yahudiler ile Araplar arasında bir anlaşma sağlanabilmesi için çalıştı.

ler'in, Eilat'ı kaybetmelerine mal olacak olsa bile, durumu daha da ciddileştirecek bir şey yapmamalarını" umuyordun. Bugün ortada bir şüphe kalmadı: On beş günden beri tehdit ettikleri üzere saldırıya geçtiler. Bana, solun rolü, sosyalistlerin rolü şuymuş gibi geliyor: Yahudi olup olmamayı tamamen bir tarafa bırakarak İsrail-Arap olayının tek çözümünün her iki tarafın bazı koşulları kabul etmesinden geçtiğini belirtmek (çünkü bunu talep etmek ya da herhangi bir şeyi dayatmak için gerekli araçlara sahip değiliz):

1) İsrail ulusunun varolma hakkını kabul etmek ("İsrail Devleti" formülünü bilinçli olarak kullanmıyorum);

2) Filistin halkının mağduru olduğu haksızlığı telafi etmenin gerekliliğini kabul etmek.

Ama bütün Yahudiler ve bu dramatik olayda tek bir şarta (iki milyon Yahudi'nin varolma hakkına) öncelik, öncelik değilse de ayrıcalık atfeden bütün solcular olaya kısmî yaklaşıyor ve sorunun tek bir parçasını dikkate alıyorlar. Bu, kendilerinin de benzer bir çaba göstermesi gerektiğine Arapları ikna etmek için yeterli değil. Ancak, eğer gerekiyorsa, İsrailliler Orta Doğu'da kendi varlıklarını, adaleti, hukuku ve medeniyeti savunduklarına ikna etmek için mükemmelen yeterli. Çünkü İsrail bu formülden başka hiçbir şey talep etmiyor: Varolma hakkı. Geri kalan her şeyi unutuyor. İsrail'in iç ya da dış politikasını istediğin kadar kınayabilirsin, dilediğin kadar eleştirebilir ya da çekinceyle yaklaşabilirsin, iş ki net ve belirleyici olan sonuca yönel: İsrail'e varolma hakkını vermek gerektiği; bu gerekliliğe, belirtmiş olduğumu sandığım ve bunun bir devamı niteliğinde olan, başka bir şey eklemediğin sürece,

kendini (nüanslar ve çekinceler dışında) temel bir önermeyle sınırladığın sürece İsrailli idarecilerin hiçbirini rahatsız etmezsin. Bundan başka istedikleri bir şey yok. Biz de bunu onlara veriyoruz. Yani ben değil tabi. Benimle birlikte Belçika'da ve Fransa'da komünist olmayan solun diğer üyeleri de değil. Ve komünist olanlar da. [...]

Dostlukla,

Marcel

Mektup taslağı – gönderilmemiş

[Başta: London School of Economics and Political Science]

16 Haziran 1967

Sevgili Marcel,

Suskunluğumun gerekçesi, yakın zamanda yaşanan olaylar ışığında geçmiş mektuplarımızı ayrıntılarıyla gözden geçirmem ve olayların benim görüşlerimi ne derece çürüttüğünü ve seninkileri ne derece olumladığını görmeye çalışmamdı. Savaş patladıktan iki gün sonra sana yazmaya başlamıştım ama sonra tereddüt ettim ve tartışmakta olduğumuz şeyi sorgulama, inceleme ihtiyacı duydum. İşte vardığım nokta.

1. Bir an için İsrail'i unutalım ve olaylara daha geniş bir çerçeveden bakalım. Arap dünyasında yıllardan beri, bizim gibi insanların sonuna kadar desteklemesi gereken geniş bir sömürgeden kurtulma hareketi görülmekte. Tanrı biliyor, bir önceki mektubumda senin Cezayirlilere olan desteğinden yakınmam söz konusu değildi. Sadece yine de, sosyalist açıdan baktığımızda, son derece önemli olmakla birlikte bu Arap kurtuluş hareketleri deneyiminin çok açık sınırları var. Böyle olması bu hareketlerin olumlu ve (somut sınırlarıyla birlikte) emperyalizm karşıtı yönlerinden bir şey eksiltmiyor. Benim altını çizdiğim ve hâlâ da savunduğum şey parlatma ve onlara hak etmedikleri halde sosyalist meziyetler atfetme eğilimimiz. Bu, Afrikalı sömürgecilik karşıtı "sosyalist" hareket-

lerle ilgili olarak da solun değerlendirmesini ve görüş netliğini engelleyen bir zayıflığın parçası.

Yanlış anlaşılma olmasın: Bu hareketlerin desteklenmemesi gerektiğini söylüyor değilim, ama sosyalist bir şekilde yani sınırlarını görerek ve kabul ederek desteklemek gerek. Somut bir örnek olarak, Nasır'ın Mısırı için verilen desteğin yine Nasır'ın cezaevlerinde Mısırlı komünistlerin maruz kaldığı işkencelerle ilgili olarak solun ve SSCB'nin dilini bağlamasını kesinlikle kötü buluyorum. Bu tip konulara, Nasır deneyiminin sınırlı karakterine, Nkrumah'ın Gana'daki saçmalıkları ve hataları ve suçlarına fazla göz yumduk, ağzımızı fazla kapadık, tıpkı uzun yıllar boyunca SSCB için yaptığımız, hâlâ da yapmakta olduğumuz gibi. SSCB'yle ilgili değişiyoruz. Ama bugün aynı durum sömürgecilik karşıtı ülkeler için söz konusu.

2. İsrail'e geliyorum. İki varsayım var: Ya İsrail emperyalizm karşıtı mücadelenin karşısında yeralan önemli bir unsur, bu durumda Arapların kendisine yönelik tutumu meşrulaşmış oluyor; ya da hiç böyle bir şey yok, birliğin hassas ya da gerçekdışı olduğu bir Arap dünyasını güçlendirmeye yönelik büyük manevralar için bunu bir bahane olarak kullanıyor. Kişisel olarak ben ikinci varsayımın geçerli olduğu fikrindeyim ve savaşın bile, ki ondan daha sonra bahsedeceğim, bu yönde bir kanıt olduğunu düşünüyorum. Gerçekten, İsrail'in bu savaşta ne ölçüde emperyalistlerin oyununu oynadığını, hatta bunu nasıl yapmış olabileceğini anlayamıyorum. Bir ara, bozgunun Nasır'ın devrilmesini getireceği sanıldı. Oysa böyle bir şey olmadı, istifanın, halk oylamasıyla gerçekleşen dönüşün, bilinçli olarak yürütülmüş olması bana epey akla uygun geliyor. Meselenin (dönüşün

demek istiyorum) başarısı karşısında sevindim, ama *in shorthand*[24] konuşursak bunda ilerici bir rejimi alaşağı etmeye yönelik bir niyet görmüyorum. Şam rejimi için de aynı şey. İsrailli-lerin Batı yanlısı tutumlarıyla ilgili bana söylediğin her şey doğrulandı. Ama bana önemli gelen bir ayrımı yeniden ele almak gerekirse, bana öyle geliyor ki emperyalist baskıda İsrail'in rolü pek de o kadar fazla değil. Tutumları yargılıyorum ama bunun emperyalizm karşıtı Arap hareketinin gelişiminde ciddi bir engel olduğunu düşünmüyorum. Körlemesine İsrail yanlısı, diyeceksin bana şimdi. Özellikle de savaş başladığından beri kendimi sorguluyorum ve araştırıyorum ama bir engel göremiyorum. Ya da en azından İsrail'in emperyalist oyun içinde ciddi bir koz olmasını sağlayacak kadar yeterli veri bulamıyorum.

3. Savaş. Açıkçası bu konuda çelişkili görüşler arasında gidip gelmekteyim. Bir taraftan, dedikleri gibi bu önleyici savaşın *in the long run*[25] hiçbir şeyi çözmediği görüşü var. Ancak asıl sorun burada değil. Bir şeyi çözüp çözmeyeceğine değil, ilkesel olarak, yani yine daha sonra bahsedeceğim [İsrail'in] yaşayabilmesi vs. açısından savunulup savunulamayacağına karar vermek gerekiyor. İkisinden biri: Ya bir Arap saldırısı hiçbir şekilde söz konusu değildi, bu durumda savaş canavarca bir suç haline geliyor; ya da bu gerçekten bir olasılıktı, bu durumda savaş meşrulaşmış ya da en azından tartışılabilir hale geliyor. Nasır bu savaşı istememiş, ya da çok istememiş, tereddüt etmiş, kendisine fazla angaje olmaması tavsiye edilmiş, vs. gibi görünüyor. Kötü olan, bu olayda hiçbir şeyden emin olamamak. Mı-

24 Kısaca (Tam anlamıyla: steno).

25 Uzun vadede.

sırlıların kıpırdamamış olmaları da mümkün. Ama Gazze Şeridi'ni işgal etmeleri, Arap idarecilerin çoğunun seferberliği ve kontrolsüz açıklamaları ve aynı zamanda Nasır'ın hava subaylarına yaptığı açıklamalar müthiş bir şüphe uyandırdı. *Casus belli* olarak Akabe'den bahsetmiyorum. Nasır'ın savaşın söz konusu olmayacağı yönünde kısa yoldan kesin bir açıklama yapması durumu açıklığa kavuşturabilirdi. Oysa, şüphenin devamına yol açan çok sayıda açıklama yapıldı. Ve İsrail için şüphe, yanlış bir değerlendirme halinde katliama uğramak ya da en hafifinden, hava kontrolü olmayan ve stratejik açıdan çok zorlu koşullardaki İsrail topraklarına yapılacak bir sefer demekti. Rahatlıkla İsrailliler için *take a chance*[26] yapmalılardı diyebiliriz, hiçbir şey olmayacağını ümit etmeleri ve Tanrının inayetine sığınmaları gerektiğini söyleyebiliriz, vs. Bu konuda kendimi tam bir belirsizlik içinde buluyorum, önleyici bir saldırıyı meşru kılacak hiçbir şey olmayacağını söyleyemiyorum, aynı zamanda böyle bir saldırıyı meşrulaştıracak pek çok şey olduğu fikrini de destekleyemiyorum. Bu muğlaklığı yargılamanın çok kolay olacağından şüphem yok. Ama bana öyle geliyor ki durumun somut güçlükleri dikkate alındığında böyle bir yargılama yeterince tutarlı değil. Tekrarlıyorum: Şüphenin son derece korkunç tehlikeler doğurabileceği bu koşullar altında Nasır'ın barışçıl açıklamalarını ileri sürmek yeterli değil, bu açıklamalara saldırı şüphesini canlı tutan başka açıklama ve hareketler eşlik etmekteydi. Bu nokta üzerinde ısrarlıyım. Başka pek çok ülke örneğinde olduğu gibi, sınır boyunda mücadele edilebilecek olası bir saldırı söz konusu değildi. Ülkenin coğra-

26 Risk almak, şanslarını denemek

fi konumu göz önüne alındığında fazla seçenek yoktu: Ya diğerlerinden önce saldırıya geçilecekti ya da ortadan kaldırılma, en azından daracık bir bölgede yaşanacak çetin bir savaşın ardından enkaza dönüşme olasılığı kabul edilecekti. Mısır için ise durum böyle değildi. Suriye, hatta Ürdün için de durum böyle değildi.

4. İsraillilerin geçerli bir hedef belirlemiş olduklarını varsayalım, yani doğrudan bir askeri tehdidin bertaraf edilmesi. Dayan ve diğerlerinin iğrenç açıklamalarını onaylamak söz konusu değil, İsrail'in toprak üzerinde hak iddia etmesi de kabul edilemez. Ama aynı zamanda basitçe *statu quo ante*'ye* dönmek de söz konusu olamaz. Bu durumda, İsrail devletinin tanınması, mültecilerin bir bölümünün yeniden yerleştirilmesi ve diğerlerinin de zararlarının telafi edilmesi gerekmekte. Önceki tartışmamıza geri dönmüş oluyoruz, siyasi açıdan daha zorlu koşullar altındayız ama artık İsrail devletinin devamlılığı sorgulanmıyor, en azından yeterince uzun bir süre boyunca. Yani kanımca sosyalist bakış açısı İsrail'in hak iddia edişleri karşısında kesin bir muhalefeti, mültecilere yönelik davranışlarının mutlak bir şekilde kınanmasını, vs. gerektiriyor. Ama aynı zamanda, Arapların İsrail devletini tanımama yönündeki tavırlarını onaylamamayı da.

5. Bana öyle geliyor ki senin, kendini, Arap idarecilerin en milliyetçi olanlarınki hariç, Rus savlarının, bütün diğer savların üstünde kabul ederek kabul etmediğin şey de tam olarak bu. Bu konuda seninle kesinlikle aynı fikirde değilim.

Ralph

---

* Latince, "önceki durum". Ç.N.

[redacted]

[Başta: London School of Economics and Political Science]

2 Temmuz 1967

Sevgili Marcel,

Sana daha önce yazmadığım için çok özür dilerim ama son haftalarda çok yoğundum ve zaten her durumda olaylar hakkında düşünmekte ve İsrail'le ilgili görüşlerimi ne şekilde etkilediklerini anlamaya çalışmaktaydım. Umarım sessizliğimi yanlış yorumlamamış ve herhangi bir küslük olduğunu düşünmemişsindir.

Tartışmamız üst perdede sonuçlanabilirdi ama aramızdaki temel farklılıkları başka şeylerden ayırt edebildiğimi sanıyorum. Geri kalan her şeyi belirleyen temel konu İsrail'in bir

27. Ağırlıklı olarak Marcel Liebman tarafından kaleme alınmış ve aralarında 14 milletvekili ve senatör ile çok sayıda akademisyenin de bulunduğu pek çok kişi tarafından imzalanmış olan "İsrail-Arap çatışmasının çözümü için" başlıklı manifestodan bahsediliyor. 9 Haziran 1967 tarihli manifestoda şöyle yazmaktaydı: "Orta Doğu'da gerçek bir barışın tesis edilebilmesi eşit öneme sahip iki koşula bağlıdır: İsrail ulusunun varolma hakkının tanınması ve bu haktan doğan özel koşulların bu ulusun temsilcileriyle tartışılması; bir milyondan fazla mültecinin de gösterdiği üzere, Filistinli Arapların çok ciddi bir haksızlığın kurbanları olduğu gerçeğinin, zararlarının ödenmesi ve aralarından arzu edenlerin ülkelerine dönmesinin sağlanması ile bu haksızlığın telafi edilmesi gerektiğinin kabul edilmesi." La Gauche, Brüksel, no 24, 17 Haziran 1967.

devlet olarak varolup olmaması. *La Gauche*'taki[27] manifestonu okudum, hiç şüphesiz bir Yahudi-Arap ya da Arap-Yahudi devleti çerçevesinde, varolma hakkı tanınması gereken "İsrail ulusu"na yaptığın göndermeleri iyi anladığımı sanıyorum. Eğer manifestonun kastettiği gerçekten buysa (belki bazı şeyleri biraz daha açıklığa kavuşturmak iyi olurdu), bu bana fazlasıyla fantezi ürünü ve hatta sorun çözmekten çok gerçekle yüzleşmeyi reddetmek olarak görünüyor.

(Umarım) Kısaca kendimi ifade etmeye çalışacağım: Bunu hatırlatmama gerek yok, *but will do so all the same*[28], kişisel olarak hiçbir Siyonist duyguya sahip değilim, yani İsrail'i "Yahudi sorununun" "çözümü" ile ilişkilendirmiyorum; İsrail için de özel bir şey hissediyor değilim, onun "özel" bir devlet olduğunu vs. düşünmüyorum. İsrail'in varlığı, orada burada eziyete uğramış Yahudiler için bir sığınak olabilir ama bu, yani onun daha önce yaşanan zulümlerden kaçış yeri olması, İsrail devletinin varlığını savunmak için geçerli bir gerekçe değil: Ezilenler için, zulme uğrayan ya da düşmanca bir ortamda veya düşmanca görünen (halk demokrasileri ya da aralarından bazıları, neyse) bir devlette yaşayan Yahudiler için bunun ne anlama gelebileceğini küçümsemiyorum ama tekrarlıyorum, bir İsrail devletinin varlığını desteklemek için ikna edici bir argüman değil bu. İnandırıcı olan, bu devletin fiilen varolduğu gerçeği. Keyfi koşullar altında, zor kullanılarak, sınır komşusu ülkelerin arzusu hilafına ortaya çıktı: Ama varolan bir devletin yerine geçmedi; o dönemde bir Yahudi-Arap ya da Arap-

28 Ancak yine de bunu yapacağım.

Yahudi devletinin kurulmasını tercih ediyor olsam da o dönemde her şeyin –söz konusu halkların siyasi, sosyolojik, vs. tarihinin ve evriminin– bu çözümü tamamen imkânsız kıldığını, varolan taraflar açısından bunun kabul edilemez olduğunu görmek zorundayım. İsrail'in sınırları hakkında tartışabiliriz, mülteciler ya da istediğin her şey hakkında tartışabiliriz ama ciddi ciddi bu devletin varlığı hakkında, sadece zor kullanılarak, yani devletin tasfiyesine bağlı olarak ulusun ortadan kaldırılması (şu ya da bu şekilde, sürme ve/veya tasfiye etme) aracılığıyla değiştirilebilecek bir durum hakkında tartışabilmemiz bana mümkün görünmüyor. İkisi tamamen birbirine bağlı. Hiç şüphesiz, böyle olmaması gerekiyordu ve bir gün böyle olmayacaktır da ama bugün ve çok yakın sayılmayacak bir gelecekte durum böyle. Bu durumu göz önüne almayan her çözüm önerisi mantıken bu devletin zorla ortadan kaldırılmasını hedefliyor demektir – başka bir şey değil. Ruslar vd. bir taraftan İsrail'in varolma hakkından bahsederken bu çözümü dışarıda bırakıyorlarmış gibi görünüyor, bir taraftan da Arap milliyetçiliği eğilimlerini pohpohluyorlar. Burada bir tutarsızlık var, ki aslında bu tutarsızlık Nasır gibi Arap idareciler tarafından da paylaşılmakta. Çinliler de kendi köşelerinde, ne şekilde olursa olsun, İsrail'in tasfiyesini hedefliyor gibiler, tutarlı olduğunu düşünmekle birlikte bunu da kabul edilemez buluyorum. Ne olursa olsun, açık olma, bu temel veri üzerinde belirsizliğin hüküm sürmesine izin vermeme gerekliliği kendini ortaya koyuyor; senin manifestonun da aynı şeye izin veriyor olmasından kaygılıyım. Arap idareciler de bunu yaptılar, en azından içlerinden bazıları, ve bana kalırsa bu belirsizliğin

kendilerine çok zararı dokundu. Eğer örneğin, kesin sınırlarla ilgili çekinceler ve yürüttüğü siyasete yönelik sert düşmanlık saklı kalmakla birlikte bir İsrail devletinin varlığı tanınmış olsaydı, İsrailliler Arap tehditleri sonucunda sahip oldukları gibi bir taraftar bulamayacaklardı; ve İsrailli idarecilerin önceki haftalarda Araplar tarafından gerçekleştirilen olaylar, takınılan tavırlar ve resmi radyolardaki bozguncu açıklamalar karşısında, ulusal varlığı sorgulayan, ya da ulusal varlığı sorgulamakla tehdit eden müthiş bir ikilem içinde kaldıklarını savunmak için gerekçe bulmakta çok zorlanacaklardı. Arap ülkelerinin İsrail'i gerçekten tehdit etmediğini söylemek bana biraz durumu hafifsemek gibi geliyor: Nasır'ın amaçlarıyla ilgili kesin bir karara varmak imkânsız, bu da seçeneklerin ucunun açık olduğu anlamına geliyor. İsrailliler için bu çok büyük bir tehlike demekti. Ve en ufak bir hayranlık duymaksızın, önleyiciliğe dayalı argümanı anlayabiliyorum.

Bütün bunlar İsrail'in taleplerini, savaştaki tutumunu, mültecilere yönelik davranışlarını her şekilde onaylamam demek değil. Ulusal gerçeği kabul edişim, ülkenin kendisini savunma hakkıyla ilgili bazı verileri kabul etmemi gerektiriyor ama kesinlikle daha fazlasını değil. Şunu unutma ki ulusal gerçeği kabul edip İsrail saldırılarını mahkûm etmek son derece mümkün; her iki seçenek de mümkün ve ben de bu iki hafta boyunca bir onu bir diğerini seçtim, yani bana kalırsa sorunun cevabı kesinlikten çok uzak. Ama ben ulusal gerçeğin tanınması noktasından hareket ediyorum. Geri kalan her şey bana ciddi şekilde tartışılabilirmiş gibi geliyor; tartışmayı neredeyse imkânsız kılan ve birbiriyle bağdaşmayan iki tutu-

mun dile getirilmesinden başka bir şey sunmayan, bu gerçeğin kabul edilmemesi. Mektuplarını ve manifestonu okuyarak ve üzerlerinde düşünerek anladığımı sandığım şey bu. Mülteciler, zararların telafisi, dış politika, vs. bunların hepsi ciddi bir tartışmaya uygun konular ama sorunun temelini etkilemiyor. Eğer sen tersine, bu konuların, özellikle de Filistin'de devlet kurma çabasının İsrail gerçeğini kabul etmeyi **engellediğini** ve her şeyden önce bir devlette cisimleşen bu gerçeğin reddedilmesi gerektiğini söylüyorsan bu görüşü ancak dinlerim, onun karşısında olduğumu belirtirim, *and leave it at that*[29].

Bütün bunlar bizim farklılıklarımızı çözmeyecek ama en azından yeniden bağlantıya geçmek ve sağlığınla ilgili bilgi almak isterim.

[...]

Dostlukla,

Ralph

29 Bununla yetinmek.

[Başta Clos des Pommiers Fleuris]

Brüksel, 4 Temmuz 1967

Sevgili Ralph,

O bitmek bilmez sessizlikten sonra mektubunu aldığım için çok memnun oldum. İtiraf ederim ki, bir parça ateşli olmakla birlikte neticede tamamen meşru bir tartışmanın böyle sonuçlanmasını şaşırtıcı bulsam da, sessizliğini gerçekten bir tür "küslüğe" yormuştum. Senin İsrail yanlısı ya da Yahudi yanlısı aşırı vatanseverlik cephesine geçmiş olabileceğin fikri bana tuhaf geliyordu, hiçbir şey anlamıyordum... Neyse, bunları geçelim.

Burada artık sorunun temelinden bahsetmeyeceğim. Daha az tutkulu bir şekilde yürütemeyeceğimizi kabul etmekle birlikte sözlü bir tartışmanın gerçekten daha anlamlı olacağına inanıyorum. Belki ikimiz de çok yaşlandığımızda... Ama bu hikâyenin en azından teselli edici bir yönü var: Daha akıllanıp uslanacak yaşa gelmemişiz. Yine de bir tespit. Senden bir alıntı yapıyorum (Bu kadar alıntı yapmamız şaşırtıcı değil mi –gerçek marksist-leninistler olma yolunda ilerliyoruz): "Mülteciler, zararların telafisi, dış politika, vs. bunların hepsi ciddi bir tartışmaya uygun konular ama sorunun temelini etkilemiyor. Eğer sen tersine, bu konuların, özellikle de Filistin'de devlet kurma çabasının İsrail gerçeğini kabul etmeyi engellediği-

ni ve her şeyden önce bir devlette cisimleşen bu gerçeğin reddedilmesi gerektiğini söylüyorsan bu görüşü ancak dinlerim, onun karşısında olduğumu belirtirim, *and leave it at that*".

Benim tutumum bu değil. İsrail ulusunun ya da İsrail gerçeğinin tanınması önündeki engel tam olarak İsrail devletinin varlığı değil. Engel, İsrail tarafından izlenen politika (ülke içinde –Yahudi ayrımcılığı, Arap azınlığın maruz kaldığı davranışlar– ve dış politikada) – buna geçmişin ağırlığı, senin de hatırlattığın bütün hatalar ("keyfi koşullar altında, zor kullanılarak, sınır komşusu ülkelerin arzusu hilafına... ortaya çıkması") ekleniyor, Arap komşular tarafından bu devletin tanınmasını engelleyen bu. İşte bu yüzden, bir basın toplantısı için kaleme aldığım ve sanırım iki hafta kadar önce *La Gauche*'ta yayınlanan bir yazıda[30] İsrail'in (İsrail'in siyasetindeki değişi-

30. "İsrail-Arap çatışmasının çözümü için" manifestosunu imzalayanların (bkz. 52 numaralı dipnot) 20 Haziran 1967'de Brüksel'de düzenlediği basın toplantısından bahsediliyor. Marcel Liebman, metni 24 Haziran 1967 tarihli 25 sayılı *La Gauche*'ta yayınlanan bir sunumla manifestoya giriş yapıyor:

"Arapların sıkıntıları bir kez kabul edildikten sonra, zorluk bu sıkıntıların iki milyonluk bir ulusun varlığını ve bekasını sorgulamadığını da kabul etmekte geliyor. Haksızlığı derinden hissedilen bir durumun reddedilmesi ancak daha da derin bir haksızlık yaratabilir. İsrail ve Arap devletleri arasında bir diyalog oluşmasının Orta Doğu'da gerçek ve sürekli bir barış için *sine qua non* koşul olduğunu varsayıyorsak, böyle bir diyalogun ön şartının bugüne kadar taraflardan birince daima reddedilmiş olan bir şartın kabulü olup olmadığını sormanın yeri değil midir? Neredeyse bu yüzyıl kadar eski karşıtlıklar ve mücadelelerin ardından İsrail devletinin Araplar tarafından tanınmasının ancak, maalesef her şeyin fazla uzun zaman alacağını işaret ettiği, bir yumuşama döneminin *sonucu* ve bir uzlaşmanın eseri olabileceğini göz önünde bulundurmak daha akıl kârı değil midir?".

me ama aynı zamanda –bunu kabul ediyorum– Arapların biraz daha gerçekçi davranmasına –hali hazırda bu gerçekçilik İsrail'le müzakereleri ve İsrail'in tanınmasını içermiyor– bağlı olan) giderek ivme kazanan bir yumuşamanın "sonucu" olarak tanınmasından bahsediyordum, böyle bir yumuşamanın önkoşulu olarak değil. Başka bir çözüm yok: yoksa Süveyş'in tekrarları yaşanacak.

[...]

Dostlukla,

Marcel

...Kardeşçe Bir Amaç Birliği (Sonuç Yerine)

Gilbert Achcar

İsrail-Arap çatışması konusunda iki arkadaşın takındığı tutumlardaki evrim farklı savaşların olduğu kadar bakış açılarındaki genel evrimin de etkisiyle hayatları boyunca devam etti.

Önceki sayfalarda yer alan mektup alışverişinde gördüğümüz gibi, aralarındaki fikir ayrılığı Haziran 1967 savaşının hemen öncesinde doruk noktasına ulaşmıştı. Savaşın katartik etkisi aynı zamanda onlar arasında da bir fikir ayrılığını ateşledi. Hafifletici sebepler, hiç değilse meşru kılacak bazı veriler arayarak İsrail'in dış politikasını savunma noktasına kadar geldikten sonra, Ralph Miliband bu devletin davranışları hakkında giderek daha eleştirel oldu.

Altı Gün Savaşı ve bu savaşın Siyonist devlet ile Vietnam'da kesin taraf olarak emperyalist görünümünün doruğunda olan, bundan böyle İsrail'in koruyucu figürlerinden biri olacak olan Birleşik Devletler arasında oluşturduğu stratejik ittifak Batılı radikal solun önemli bir kısmının, artık Mos-

kova tarafından vesayet edilmeyen ve solla bağlantısı sosyalizmin ilerlemiş bir modeli olarak kabul edilen kibbutizme olduğu kadar Nazi soykırımına da dayanan İsrail'e duyduğu sempatiyi kesin olarak ortadan kaldırmıştı. İsrail'in, neredeyse günü gününe on beş yıl sonra (6 Haziran 1982'de başladı) Lübnan'ı işgal etmesi, en geniş anlamda Batı solunda İsrail algısını değiştirmeye başladı. Bunun tersine olarak Filistinlilerin davası giderek daha çok tanınıyordu.

Ralph Miliband bu genel harekete katıldı:

> "İsrail siyasetini pek çok açıdan derinlemesine eleştiriyordu ve 1967'den itibaren bir Filistin devletinin kurulması yönünde giderek daha çok fikir beyan etti. Konumunda başka değişiklikler de oldu, Haziran 1982'de Lübnan'ı işgalinin ardından kesin bir tutum değişikliği yaşayarak İsrail'in daha çok karşısında yer aldı[1]."

Ralph, yıllar boyunca arkadaşı Marcel Liebman'ın İsrail devleti karşısındaki sert tutumuna daha da yaklaşmaya devam etti. Dünya emperyalist düzeni içinde bu devletin işleviyle ilgili Haziran 1967 savaşından önceki yanılsamalarından vazgeçmesine, kısa ya da orta vadede bu devletin varolmasıyla ilgili kaygılarının ortadan kalkmasına, İsrail'in Birleşik Devletler'in desteğiyle komşularının tümü üzerinde ezici bir askeri üstünlük elde etmiş olmasına karşın "bir devlet olarak cisimleşmesi" yolunda İsrail "ulusal gerçeğinin" tanınması ge-

1 Michael Newman, *Ralph Miliband and the Politics of the New Left*, Londra, Merlin Press, 2002, s. 135.

rektiği fikrinden çok da uzaklaşmadı.

İsrail-Filistin uyuşmazlığıyla ilgili az ya da çok dengeli bir çözüm için, hem akılcı hem de gerçekçi olarak kabul ettiği, tek programın iki devletin, İsrail ve Filistin devletlerinin bir arada yaşaması olduğuna inanıyordu. Bu noktada, arkadaşı Marcel'in Filistin hareketinin geri kalan büyük bir kısmı gibi kendi konumuna doğru evrildiğini görmekten hoşnuttu.

"İki Devlet"

Bu seçkide bulunan son mektup olan 4 Temmuz 1967 tarihli mektubunda Marcel, Ralph'e daha önce 20 Haziran 1967'deki basın konferansında belirttiği gibi, çatışmanın iki tarafının tutumundaki evrimin "sonucu" olarak İsrail devletinin Araplar tarafından tanınması perspektifini öneriyordu.

Bununla birlikte bu yaklaşım ve aynı dini paylaştığı İsrailllilerin kurbanı olanların çoğunlukta olduğu organizasyon El Fetih'in[2] yaklaşımı arasında ikiye bölünmüş durumdaydı. El Fetih'ın resmi ideolojisi, ya da en azından dışarıya yönelik biçimi, evvelce Britanya sömürgesi altında olan toprakların bütününde "demokratik ve laik" Filistin devletinin İsrail "Yahudi" devletinin yerini alması önerisini içeriyordu. Marcel, enternasyonalist cömertliği içinde ve büyük bir iyimserlikle başlangıçta bu son formülü "iki uluslu" bir devletle karıştırıyordu[3].

Oysa bu meşhur formülün, sanki sadece dinler arası bir sorun söz konusuymuşçasına, "laik" nitelemesine başvurması bilinçli bir yaklaşımdı, kelimenin burada kullanılan anlamı

2. Yaser Arafat tarafından kurulan ve idare edilen organizasyon.

İngilizce *secular*'ın karşılığı olarak dini olmayan bir devlete gönderme yapmaktaydı, ancak Fransız yaklaşımında olduğu gibi din ve devlet işleri arasında kesin bir ayrım söz konusu değildi. 1969 yılının El Fetih'i – bu formülün dile getirildiği yıl – Arap nasyonaliter ya da nasyonalist* hareketinin tümü gibi, bir İsrail *ulusal* gerçeği olduğunu tanımayı reddediyordu ve İsraillileri, işgal edilmiş Filistin topraklarındaki bir Yahudi nüfus statüsüne indirgiyordu. Bu formül, İsrailli Yahudi sömürgeci nüfusun demokratik bir Filistin devleti bünyesinde hakların eşitliğinden yararlanan dini bir cemaat haline dönüşmesini öneriyordu. O günlerde Yaser Arafat cemaatlerin demokratik bir şekilde birarada yaşayışına örnek olarak Lübnan'ı gösteriyordu.

Revue d'études palestiniennes dergisinin idarecisi Filistinli yazar Elias Sanbar, El Fetih'in kendisini kurtarılmış bir Filistinle ilgili olarak herhangi bir programa sahip olmamakla suçlayan dışarıdaki destekçilerinin baskısına bir cevap olarak doğmuş bulunan Filistin'de "demokratik ve laik bir devlet" fikrinin filizlenişiyle ilgili tanıklığını tüm dürüstlüğüyle paylaştı:

"Neticede, ve bu çok önemli, bu suçlamalara cevap ver-

3. "Bugün Filistinlilerin talep ettiği şey İsrail'in sonunun gelmesi [...] ve yerine "laik ve demokratik" bir Filistin devletinin, yani iki uluslu bir devletin gelmesidir.", Marcel Liebman, Nouvelle Perspectives? [Yeni perspektifler?], *Mai*, Brüksel, Mart 1969, s.42.

* İki kavram arasındaki farkı belirtebilmek için burada "milliyetçi" yerine nasyonalist kullanılmıştır. "Nasyonaliter", "millet, ulus" kavramına dayalı politikaları anlatmak amacıyla 1918'de Fransız René Johannet tarafından kullanılan bir terimdir. Ç.N.

mek, devrimci hareket statüsüne erişmeyi sağlayacak 'pasaporta' ulaşmak ve o dönemde aşağılayıcı "milliyetçi" hareket nitelemesinden kurtulmak için, zaten hoş olmayan bir pragmatizme sahip olan [*sic / aynen böyle*], direnişin yönetici kadrosu, üyeleri arasında bulunan ve çoğunluğu Beyrut'taki Amerikan Üniversitesi'ndeki profesörlerden oluşan küçük bir grup aydından makul bir metin kaleme almalarını talep etti. Bugünkü Filistin Otoritesi'nde bakan olan Nabil Şaat tarafından düzenlenen grup, 1969'da hareketin enformasyon birimi tarafından Beyrut'ta hazırlanan kısmen yasadışı Fetih dergisinde İngilizce –bu çalışmanın öncelikli hedefinin dışarıda bulunduğunun bir kanıtı– uzun bir makale yayınlayacaktı. Birkaç zaman sonra, El Fetih'in benim de üyesi olduğum Paris hücresi bu metnin Fransızca çevirisinin dağıtımını üstlendi. [...]

Filistinlilerin ve İsraillilerin geleceğini ele alan bu kurucu metnin, hiçbir zaman konuyla birincil dereceden ilgili kişilerin dilinde, Arapça yayınlanmadığını görüyoruz. Tam tersine, bir mücadele silahı gibi görülerek, son derece yerilen Filistin hareketinin orijinal bir "kuramsal düşünce" olduğunu bir şekilde göstermek için; Filistinlileri, Yahudileri denize dökmek istemekle suçlayanları susturmak ve sürekli olarak "Eğer ülkenizi kurtarırsanız Yahudilere ne yapacaksınız?" diye soran dostları temin etmek için dış dünyaya hitap etmekteydi"[4].

Marcel Liebman da bu soruyu soranlardan biriydi ve dost-

luğu onu bu formüle içermediği bir anlam atfetmeye kadar götürmüştü. Yine de bunu fark etmekte gecikmedi. Ralph Miliband'ın isteği üzerine, onun tarafından kurulmuş ve yönetilmekte olan yıllık *Socialist Register* dergisi için 1970'te bu konuyla ilgili yazdığı uzun denemede hâlâ "demokratik ve laik devlet" formülünü kullanmakla birlikte bu sefer biraz daha mesafeliydi. "İsrail ulusal gerçeğini" yok sayan bu formülün İsraillileri gerçekten ikna edemeyeceğini anlamıştı. Siyonist ideolojinin pekiştirilmesi açısından tehlike hissinin ne kadar önemli olduğunun bilincine varmıştı:

"Eğer bir millet bütün bunları varlığının devamı için gerekli şartlar olarak görüyorsa ondan, devletsel ve yargısal yapılanmasından, demokratik, ondan da evvel sosyalist değerler açısından savunulamaz olan hegemonyal politikasından vazgeçmesini istemek boşuna."[5]

Şimdi solu, "Arap soluyla ittifak halinde, şu anki nüfus dağılımının gerektirdiklerine uygun olarak ve FDHKC'nin tanıyacağı tek formül olarak iki uluslu bir Filistin formülünü netleştirmeye" çağırıyordu[6].

Gerçekten de FDHKC, çekinerek de olsa bir süreliğine, Yugoslavya modeline gönderme yaparak Filistin'de iki uluslu (sosyalist) bir devletin varlığını ileri sürmüştü. Ancak bu pers-

---

4 Elias Sanbar, Michel Warschawski'nin eserine "Post-scriptum", *Israël-Palestine: le défi binational* [İsrail-Filistin: iki uluslu meydan okuma] , Paris, Textuel, 2001, s. 137-138.

5 Liebman, "Israël, le sionisme et la Palestine" [İsrail, Siyonizm ve Filistin], *Politique aujourd'hui*, Paris, Temmuz-Ağustos 1970, s. 56 ("Israel, Palestine and Zionism"'in orijinal Fransızca versiyonu, *The Socialist Register*, Londra, 1970).

pektif bambaşka bir bağlamda, 1993'te başlayan Oslo sürecinin uğradığı başarısızlığa ve Batı Şeria'daki sömürgeleşme hareketinin sonucu olarak İsrail ve Filistin nüfusunun giderek birbirine karışmasına bağlı olarak, son derece güçlü bir şekilde yeniden ortaya çıkana kadar unutulmakta gecikmedi[7].

Bu arada, Ekim 1973 savaşı –bir taraf için Kippur, diğer taraf için Ramazan savaşı– genel olarak resmi Arap taleplerinin ve Filistin "merkez" siyasetinin, özellikle de El Fetih'in hâkim olduğu FKC'nin, belli bir programa bağlı ilerleyişini hızlandırdı[8]. İlk başta iki devletin tamamen barışçıl bir şekilde bir arada yaşamaları postülası zımni olarak kalsa da, İsrail devleti'in yanı sıra bir Filistin devletinin kurulmasını talep etme zamanı gelmişti.

Ralph, yaşanan bu değişimden duyduğu memnunluğu Marcel'le paylaşmaktaydı:

---

6 *A.g.e.*, s. 57. FPDLP (Nayef Hawatmeh tarafından yönetilen Filistin Demokratik Halk Kurtuluş Cephesi, daha sonra FDKC oldu) devrimci Marksist yönelime sahip olduğunu belirterek 1969'da FHKC'den (George Habaş tarafından yönetilen Filistin Halk Kurtuluş Cephesi) ayrılmıştı.

7 İki uluslu formül hakkındaki yakın zamanlı tartışmalarla ilgili olarak bakınız Gary Sussman, "The Challenge to the Two-State Solution", *Middle East Report*, Washington, n° 231, yaz 2004. Aynı formülün eleştirisi için bakınız Salim Tamari, "The Dubious Lure of Binationalism", *Journal of Palestine Studies*, Washington-Berkeley, vol. 30,-n° 1, güz 2000.

8 SFKC'nin evrimindeki bu dönemle ilgili olarak kendime, kendi analizlerime gönderme yapma iznini veriyorum, Gilbert Achcar, *L'Orient incandescent* (Türkçesi: Kaynayan OrtaDoğu, İthaki), Lozan, Page deux, 2003. Ayrıca diğer kaynaklar arasından bakınız Alain Gresh, *OLP, Histoire et stratégies: vers l'État palestinien* [FKÖ, Tarih ve stratejiler: Filistin devletine doğru], Paris, 1983.

"Orta Doğu için olaylar iyiye gidiyormuş gibi geliyor bana, yani bir anda herkes, az ya da çok çekincelerle de olsa benim daima savunduğum fikri kabul etmişe benziyor, yani İsrail'e paralel olarak bir Filistin devletinin kurulması, eğer mümkünse Ürdün'ü de kapsayacak şekilde, değilse değil; *but anyway a state* [ama her durumda bir devlet], oradan yola çıkarak, *in time to come* [gelecekte], muhtemelen federalizmle, vs. vs. bir şeyler inşa edebileceğimiz bir devlet. Kanımca, bundan başka hiçbir şey mümkün değil ve hiçbir zaman da olmadı; sonunda, kokuşmuş Arap rejimleri tarafından petrol aracılığıyla yapılan şantajın etkisiyle, İsrail üzerindeki baskı onu müzakerelere başlatmak için yeterli olacak gibi görünüyor. Hiç şüphesiz bu "devrimci" çözüm değil, ya da daha doğrusu demokratik ve laik devletin köktenci savunucularının onaylayacağı bir çözüm değil, ama böyle bir çözüm hiçbir zaman gerçek çözüm olmamıştı, *at the present time and for a long time to come* [şu anda da, uzun bir zaman içinde de]; oysa benimki mümkün, Filistinlileri tarihsel ve coğrafi havuza yerleştiriyor ve yeni ufuklar açıyor[9]."

Marcel de bu hareketi takip etti. 1980'de, çok açık olmamakla birlikte aslında devrimci bir şekilde 1967-sonrası konumunun bir kısmıyla ilgili görüşlerinin gözden geçirilmesini içeren bir makale yayınladı, makalede "İsraille bir arada yaşamayı" "yeterli bir hedef, en azından üniter bir Filistin'e doğru

9 Ralph'in Marcel'e gönderdiği 23 Kasım 1973 tarihli mektup, Marcel Liebman Vakfı koleksiyonu, ULB, Brüksel.

geçiş aşaması" olarak kabul eden "Filistin tutumunda, gerçek bir yumuşama" yaşanmasından duyduğu memnuniyeti dile getiriyordu[10]. Hatta, "Avrupalı hareketlerin FKC'ye, İsrailllilerin, devletlerini koruma yönündeki isteği dikkate alınmadığı sürece Orta Doğu'da olası bir barışın söz konusu olmadığını anlatmaları" gerektiğini ifade ediyordu. Çünkü, "devrimci olduğu varsayılan bir dil kullanarak, FKC'nin hedefinin İsrail'i ortadan kaldırmak olduğunu kabul etmek ya da varsaymak, İsrailllileri her zamanki pratiklerine pek de uygun olmayan bir uzlaşmazlığa hapsetmek anlamına geliyor[11]."

Ralph, iki arkadaşın ülkü birliğindeki bu son aşama karşısındaki büyük memnuniyetini dile getirecekti. "Bana son derece doğru gelen makaleni çok takdir ettim". Küçük bir farkla, o da artık şöyle yazabilirdi: "Temelde birbirimize çok yakın olduğumuzu görmekten memnun oldum[12]".

Marcel Liebman, İsrail'e ilk kez 1982'de gitti. Bu ziyaret, İsrail toplumunu Siyonist bir uzlaşmazlık içinde bir arada tutan korku –önceleri ciddiye almayı reddettiği o korku– dikkate alınmadığı sürece Filistin halkının lehine hiçbir düzenlemenin mümkün olamayacağına yönelik yeni inancını doğrulaması için son nokta oldu.

> "Daha önce hazırladığım şema bir noktada paramparça oldu. İsrail söyleminin içinde bu kadar yer alan güven-

10 Liebman, "L'an trente-trois du conflit israélo-arabe" [İsrail-Arap çatışmasının otuz üçüncü yılı], *La Revue nouvelle*, Brüksel, no 10, 1980, s. 304.

11 *A.g.e.*, s. 308.

12 Ralph'in Marcel'e 22 Ekim 1980 tarihli mektubu.

lik argümanının bir propaganda aracı olduğuna ve dışa yönelik bir şantaj görevi gördüğüne inanmıştım. İsrailli-lerin "Filistin tehdidi" ya da hatta Arap tehdidi karşısında gerçek bir kaygı duyabilecek olmaları bana düşünülemez geliyordu. Orta Doğu'daki bütün savaşlardan askeri başarıyla çıkmış bir halktı onlar ve genellikle de zaferleri yıkıcı olmuştu. Dünyanın en güçlü ordularından birine sahip olan bir halktı onlar, etkinliği özellikle de Arap ordularının bireysel ve toplu zayıflığı karşısında daha da ortaya çıkan bir orduya sahiplerdi.[...]

Bununla birlikte korku İsrail halkının içinde yuvalanmıştı. [...] Bu olguyla ilgili olarak bir dolu açıklama yapılabilir. Burada bir ulusun derinliğini enine boyuna incelemek istemesem de açıktır ki Yahudilerin Avrupa'da maruz kaldıkları zulmün tarihi bu endişenin önemli, temel bir parçasını oluşturmaktadır. Buna hemen şunu da ekleyeceğim, İsrail devleti ve dünyadaki Yahudi cemaatlerinin önderleri ezelden beri, nereden bakarsanız bakın kabuk bağlaması zor olan, yaraların iyileşmesi için uğraşmamakta, tersine onları canlı tutmaya çalışmakta. Hitler soykırımı aracılığıyla belli bir politikayı meşru kılmaya çalışmakta (hâlâ kurban olmayı reddeden günümüz Yahudisinin uzlaşmazlığı).

Ancak çok daha yakınımızda, Filistinlilerin şiddete ve teröre başvurması sonucu ortaya çıkan uzun süreli etkiler söz konusu. FKC'nin, 1975 yılına kadar İsrailli sivil nüfusa yönelik saldırıları İsraillilerin toplumsal hafızasında derin izler bıraktı. Burada, teröre başvurmakla il-

gili ahlaki bir yargıda bulunmuyorum. Ulusal kurtuluş hareketleri hem taleplerinin aşırılığı hem de ellerindeki yöntemlerin zayıflığının bir göstergesi olarak terörü klasik bir silah haline getirdiler. Burada söz konusu olan sadece FKC'nin eyleminin, terörist eylemler döneminde, varlığını ortaya koyduğu ve güçlendirdiği ama aynı zamanda İsraillilerin, büyük çoğunlukla, Filistinli milliyetçilere karşı duydukları nefreti de körüklediğini ortaya koymaktır. [...] Buna şunu da eklemek gerekir ki İsrail idaresi –Likud hükümeti ve işçi muhalefet birlikte– bu imajı güçlendirmektedir; sağ bu alanda sağlam ve sınırsız bir demagoji geliştirmiştir (Arafat = Hitler, FKC ile yapılan tüm müzakereler = yeni bir Münih!) ve Peres'in sosyal demokratları da buna alenan karşı çıkacak cesareti bulamamışlardır, öyle ki sürekli milliyetçi rakiplerinin yedeğinde kalmışlardır.
Yine de İsraillilerin bu derin kaygısının dikkate alınması gerekmektedir."[13]

Bu satırların yazılmasından kısa bir süre sonra, 10 Nisan 1983'te, iki halk arasındaki çatışmanın barışçıl bir şekilde halledilmesi amacıyla İsraillilerle girdiği diyalogda en fazla ilerleme kaydetmiş olan Filistinli arabulucu Issam Sartavi terörist grup Abu Nidal'a bağlı olan bir katil tarafından öldürüldü.

"Bununla birlikte, diye yazacaktı öfkeli Marcel Lieb-

13 Liebman, "Retour d'Israël" [İsrail'in dönüşü], *La Revue nouvelle*, Brüksel, n° 2, 1983, s. 172-173.

man, dünya Sartavi'nin bıkıp usanmadan tekrarladığı, apaçık ortada olan bazı gerçeklere kulağını tıkadığı sürece ne İsrailliler ne de Filistinliler uzlaşma ve barış yolunu bulabilecekler: Dünyanın diğer tüm halklarına olduğu gibi Filistinlilere de kendi kaderlerini tayin etme hakkı tanınmadığı sürece barış mümkün değil; aynı şekilde Araplar, İsrail'in varolma hakkını tanımadığı sürece de barış mümkün değil; bu olmadığı sürece Orta Doğu karmaşanın hüküm sürdüğü bir yer ve Filistin halkı da kökünden koparılmış, aşağılanmış ve bu yüzden isyan eden bir halk olarak kalacak[14]."

Ertesi yıl, Liebman gelecekle ilgili uyarısını Belçika-Filistin Derneği'nin yayın organında çok daha açık bir şekilde ifade etti:

"Filistin halkına ulusal haklarını tanımak ve somut uygulamasını teşvik etmek İsrail halkının çıkarlarıyla çatışmamaktadır. Bu halkın arzuladığı gerçek güvenlik Filistin devletinin kuruluşuna bağlıdır, uzun zamandır bölgeyi mahveden gerilimin, çatışmaların ve savaşların ortadan kalkmasının vazgeçilmez koşulu budur. Eğer tam tersine Filistinliler vatansız bir ulus olarak kalmaya devam ederlerse Orta Doğu'da yaşayan herkes – İsrail Yahudileri de dâhil – bunun kaçınılmaz sonucu olan terörün ve karşı terörün çarkları içinde kaybolacak ve içinde

14 Liebman, "Sur la tombe de Sartaoui" [Sartavi'nin mezarı üzerinde], *Le Soir*, Brüksel, 11 Nisan 1983.

bulundukları bu çıkmazdan kurtulamayacaklardır[15]."

2 Mart 1986'da, Marcel Liebman hastalığına karşı uzun ve acılı bir mücadele, son mücadelesini verdikten sonra hayatını kaybeder[16]. –Orta Doğu sorunu ile daima ikincil derecede ilgilenen ve mektuplaşmaları özellikle de Marcel'le olan alışverişi dışında bu konuyu nadiren ele alan– Ralph Miliband konuya çok büyük önem atfeden arkadaşının bu alandaki yerini doldurmaya çalışmayacaktır. Bununla birlikte biyografisinde, Edward Said'e yazılmış ve 17 Kasım 1993 tarihli İsrail-Filistin sorunuyla ilgili son bir mektup yer almaktadır. Bu mektupta Ralph, Filistinli büyük aydının haddinden fazla İsrail lehine olarak nitelenen Oslo anlaşmalarına olan muhalefetini desteklemektedir[17].

Bu son tutumunda Ralph en iyi arkadaşı Marcel'in anısına, Filistin halkının haklarına olan sarsılmaz bağlılığına olduğu gibi bu halkın, eşitlik ve karşılıklılık ilkesi çerçevesinde, kendi kaderini tayin hakkı gerçekten tanınmadan barış olmayacağı yönündeki görüşüne sadık kalmıştır.

---

15. Liebman, "Pourquoi la Palestine?" [Neden Filistin?], *Palestine*, Brüksel, Eylül 1984.

16 Bu son çatışmayla ilgili olarak, ölümü ehlileştirmeye çalıştığı "korku gecesi" boyunca, 1 Temmuz 1985'i 2 Temmuz'a bağlayan gece, yazdığı, Belçika İlerici Yahudiler Birliği'nin üç aylık dergisi *Points critiques*'in özel dosyası olan Marcel Liebman içinde yayınlanmış olan dokunaklı metne bakınız, Brüksel, no 25, Mayıs 1986.

17 Newman, *age.*, s. 163, not 77.

"Altı Gün Savaşı": Kronoloji

Prelüd

Ekim-Kasım 1956

Cemal Abdül Nasır başkanlığındaki reji tarafından Süveyş kanalının millileştirilmesi sonrasında Mısır'a karşı üçlü –İsrail, Fransa, Büyük Britanya– saldırı.

Şubat 1957

Birleşmiş Milletler'in destek kuvvetlerinin Mısır ve İsrail arasındaki sınır çizgisine yayılması – İsrail, kendi kontrolü altındaki bölgeye girişi reddettiği için sadece Mısır tarafında. Bunun sonucunda, Mısır hükümetinin talebi üzerine destek kuvvetleri geri çekilebildi.

Ocak 1964

Arap devletleri başkanlarının Kahire'de yaptıkları ilk zirve.

Filistin Kurtuluş Örgütü'nün kuruluşu (FKÖ).

Ocak 1965

Filistin örgütü el Fetih'in silahlı kolunun ilk eylemleri.

Şubat 1966

Suriye'de Baas partisinin sol fraksiyonunun iktidarı ele geçirmesi.

Washington Küba'daki Kâstro rejimine rakip bir oluşum görecektir.

Mayıs-Ağustos 1966

Suriye'de EL Fetih'in bastırılması. Yase Arafat'ın bir açlık grevinden sonra salıverilmesi.

Ürdün'de Filistinli organizasyonların tümünün bastırılması.

Kasım 1966

Suriye ve Mısır arasında savunma anlaşması.

Ürdün hakimiyeti altındaki bir Filistin köyü olan As-Samu'ya İsrail hava saldırısı misillemesi (Batı Şeria).

Üçüncü İsrail-Arap Savaşı

8 Nisan 1967

İki ülke arasındaki sınır anlaşmazlıklarının ardından İsrail'in Suriye'ye yönelik hava saldırısı: altı Suriye uçağının düşürülmesi.

11-13 Mayıs 1967

İsrail'in Suriye'ye yönelik tehditleri. Moskova, İsrail'in Suriye sınırına askeri birlikler yığdığı konusunda Mısır'ı bilgilendirir.

16-18 Mayıs 1967

Mısır, mavi berelilerin topraklarını terk etmesini talep eder.

22 Mayıs 1967

Nasır, Akabe körfezinin, yani İsrail limanı Eilat'ın, İsrail gemilerinin ve İsrail'e giden "stratejik" yüklerin geçişine kapatıldığını ilan eder.

30 Mayıs 1967

Ürdün ve Mısır arasında savunma anlaşması.

1 Haziran 1967

İsrail'de, İşçi Partilileri ve gelecekteki Likud'u oluşturacak olanları bir araya getiren ulusal birlik hükümeti.

5 Haziran 1967

İsrail hava kuvvetleri, günün ilk saatlerinde gerçekleştirdiği sürpriz bir hava saldırısıyla Mısır hava kuvvetlerini karada etkisiz hale getirir.

5-10 Haziran 1967

"Altı Gün Savaşı": İsrail, (Batı Şeria, 1949'dan beri Ürdün'e bağlı olan) Şeria Nehri'ne kadar Filistin'in ve (1949'dan beri Mısır idaresi altında olan) Gazze Şeridi'nin kalanını, Süveyş Kanalı'na kadar Mısır'a ait olan Sina yarımadasının tamamını, ayrıca Suriye'ye ait Golan tepelerini ele geçirir.

Brüksel doğumlu, yahudi ve sosyalist Ralph Miliband ve Marcel Liebman, çok yakın iki dosttular. "Altı Gün Savaşı" diye bilinen 1967 Arap-İsrail savaşı sırasında iki marksist entelektüelin İsrail ve Filistin meselesine ilişkin mektuplaşmaları bugün de anlamlı tartışmalar içeriyor.

Marcel LIEBMAN (1929-1986), Enteleaktül bir kuşağı etkilemiş Brüksel Üniversetisi'nde profesör. "Nazizm'in uzun gecesi"ni trajik olarak yaşamış, uzlaşmaz bir entelektüel, yahudi kültürünün bilinen bir siması. İşçi hareketi tarihine ilişkin önemli çalışmaları olan Liebman'ın türkçede bilinen eseri, "Lenin Döneminde Leninizm."

Ralph MILIBAND (1924-1994) büyük Britanya'da çağdaş sosyalist düşüncenin önemli öğretici ve araştırmacısı. Parlamenter Sosyalizm (1961) eseri hâlâ Biritanya İşçi Partisi'nin en radikal eleştirisidir. Kapitalist Toplumda Devlet (1970) siyaset biliminin heterodoks akımlarını teşvik etmiştir.
Socialist Register dergisinin kurucusu ve esin kaynağı olarak solun kuramsal tartışmalarında birinci derecede rolü olmuştur.

ISBN 978-975-717-855-2

KİTAP 2006 SKB 0891715 VAP